

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

770078

TÜRKİYE'DE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM İÇİN
MAKRO PLAN ÖNERİSİ

110018

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tamer CÖMERT

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Enstitü Ana Bilim Dalı : İŞLETME
Enstitü Bilim Dalı : TURİZM İŞLETMECİLİĞİ

Bu Tez 05./07./2002 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği/Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Orhan BATMAN
Jüri Başkanı

Yrd. Doç. Dr. Selim İNANSLI
Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. C. Gazi UŞKUN
Jüri Üyesi

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	V
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VI
TABLolar LİSTESİ.....	VI
ÖZET.....	VII
SUMMARY.....	VIII
GİRİŞ	1
1. TURİZM VE ÇEVRE İLİŞKİLERİ	4
1.1. Turizm Kavramına Genel Bakış.....	4
1.1.1. Turizm Tanımı ve Temel Özellikleri	4
1.1.2. Turist Tanımı ve Temel Özellikleri	7
1.2. Turizm ve Çevre İlişkileri.....	8
1.2.1. Turistik Çekicilikler	9
1.2.2. Turizmin Çevre Üzerine Etkileri	11
1.2.2.1. Turizmin Çevre Üzerine Olumlu Etkileri	11
1.2.2.2. Turizmin Çevre Üzerine Olumsuz Etkileri	13
2. SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM	20
2.1. Sürdürülebilir Kalkınma Fikrinin Gelişimi.....	20
2.1.1. Kalkınma	20
2.1.2. Sürdürülebilirlik.....	20
2.2. Sürdürülebilir Kalkınma	21
2.3. Sürdürülebilir Turizm Kavramının Gelişimi	25
2.3.1. Kitle Turizmi Gelişimi ve Etkileri	25
2.3.1.1. Taşıma Kapasitesi	27
2.3.1.1.1. Çevresel Taşıma Kapasitesi	29
2.3.1.1.2. Sosyal Taşıma Kapasitesi	29
2.3.1.1.3. Ekonomik Taşıma Kapasitesi.....	29
2.3.1.1.4. Fiziksel Taşıma Kapasitesi	29
2.3.1.1.5. Ekolojik Taşıma Kapasitesi	30
2.4. Sürdürülebilir Turizm	31

2.4.1. Sürdürülebilir Turizmin İlkeleri ve Prensipleri	34
2.4.2. Sürdürülebilir Turizmin Özellikleri	38
3. TURİZM PLANLAMASI	40
3.1. Planlama Kavramı	40
3.1.1. Planlamanın Nedenleri	41
3.1.2. Planlamanın Önemi	42
3.1.3. Planlamanın Özellikleri	43
3.2. Ulusal Planlama	43
3.2.1. Ulusal Plan Çeşitleri	45
3.2.1.1. İstikrarcı Planlama	45
3.2.1.2. Kalkınmacı Planlama	46
3.2.1.3. Yüklenen Görev ve İşleri Açısından Planlar	46
3.2.1.4. Süreleri Bakımından Planlar	47
3.3. Türk Kalkınma Planlarının Niteliği ve Türkiye’de Planlama	47
3.3.1. Devlet Planlama Teşkilatı	48
3.3.1.1. Devlet Planlama Teşkilatının Görevleri	48
3.3.2. Planlama Süreci	49
3.3.3. Türkiye’de Uygulanan Makro Planlama Tekniği	50
3.4. Turizm Planlaması	52
3.4.1. Turizm Planlaması Türleri	55
3.4.1.1. Bölgelerarası Turizm Planlaması	55
3.4.1.2. Ulusal Turizm Planlaması	56
3.4.1.3. Bölgesel Turizm Planlaması	57
3.4.1.4. Yerel Turizm Planlaması	59
3.4.1.5. Sektörel Turizm Planlaması	60
3.4.2. Turizm Planlamasında Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar	60
3.4.3. Turizm Planlamasının Önemi	61
3.5. Türk Turizm Planlamasında Uygulama	62
3.5.1. Planlı Dönemden Önceki Turizm Politikası (1923-1962 yılları arası)	63
3.5.2. Planlı Dönemde İzlenen Turizm Politikası	63
3.5.2.1. I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	63
3.5.2.2. II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	64

3.5.2.3. III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	64
3.5.2.4. IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1978-1983)	65
3.5.2.5. V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1984-1989)	66
3.5.2.6. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	67
3.5.2.7. VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1995-2000)	68
3.5.2.8. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2006)	69
3.6. Turizmi Doğrudan İlgilendiren Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnameler:	70
3.7. Kalkınma Planlarında Turizm ile İlgili Kararlar ve Tedbirler	73
3.8. Kalkınma Planlarının Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi	75
4. TÜRK TURİZM POLİTİKASINA YÖN VEREN KAMU KURUMLARININ SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM YÖNÜNDEKİ ÇALIŞMALARI	78
4.1. Turizm Bakanlığı Çalışmaları	78
4.2. Devlet Planlama Teşkilatı Çalışmaları	83
5. TÜRKİYE'DE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM İÇİN MAKRO PLAN ÖNERİSİ	85
5.1. Taşıma Kapasitesi Etkisi	85
5.2. Turizm Planlamasına Yerel Yönetimlerin Etkisi	88
5.3. Türkiye'de Sürdürülebilir Turizm İçin Makro Plan Önerisi	90
SONUÇ	101
KAYNAKÇA	106
EKLER	115
ÖZGEÇMİŞ	123

KISALTMALAR

TÇSV :Türkiye Çevre Sorunları Vakfı

WTO : World Turizm Organization

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Deniz-Kıyı Sorunları.	16
Şekil 2: Turizmin Taşıma Kapasitesini Etkileyen Faktörler.	28
Şekil 3: Taşıma Kapasitesi Ve Sürdürülebilir Turizm Gelişmesi.....	30
Şekil 4: Stratejik Planlama Ve Yönetim Süreçleri.....	41
Şekil 5: Aşamalı Planlama Süreci.....	51
Şekil 6: Turizm Makro Planlama Süreci.	53
Şekil 7: Önerilen Aşamalı Planlama Süreci	95
Şekil 8: Türkiye’de Sürdürülebilir Turizm İçin Makro Plan Önerisi	98

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Turistik Arzı Oluşturan Çekicilikler.	10
Tablo 2: Turizmin Fiziksel Etkileri.....	17
Tablo 3: Turizmin Çevre Üzerindeki Potansiyel Etkileri.....	18
Tablo 4: Turizm Ve Çevresel Baskı Çalışması İçin Bir Çatı.	19
Tablo: 5 Sürdürülebilir Turizm İle Alternatif Turizm Arasındaki Farklar.....	35
Tablo 6: Kalkınma Planlarındaki Turizm Sektörü İle İlgili Tedbirlerin Sürekliliği (1963-2000).....	74

ÖZET

Bu araştırma, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından büyük bir ekonomik kaynak olan turizm sektörünün, 1987 yılında yayınlanan Bruntland Raporu olarak da anılan, Ortak Geleceğimiz adlı raporda tanımlanan, Sürdürülebilir Kalkınma kavramından hareketle geliştirilen Sürdürülebilir Turizm kavramı doğrultusunda, Türkiye’de Sürdürülebilir Turizm için makro planlama modeli önerisi getirmeyi amaçlamaktadır. Turizmin çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkilerden kurtularak, kendine ana kaynak olan çevresel değerlerin en az kayıpla yarınlara ulaştırılmasını hedefleyen sürdürülebilir turizm kavramını temel alan çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; turizm, turist kavramlarından ve turizmin çevre ile ilişkisinden bahsedilmektedir.

İkinci bölümde, sürdürülebilir kalkınma kavramının gelişimi ile sürdürülebilir turizm kavramının ortaya çıkışı incelenmektedir.

Üçüncü bölümde; genel planlama kavramına açıklık getirildikten sonra, turizm planlaması ve Türkiye’de turizm planlaması uygulamaları aktarılmaktadır.

Dördüncü bölümde; Türkiye’de turizm planlamasını oluşturan kamu kurumlarının sürdürülebilir turizm kavramına bakışları ve bu yönde yaptıkları çalışmalar ortaya konulmaktadır.

Beşinci ve son bölümde ise sürdürülebilir turizm için önerilen planlama modeli yer almaktadır.

Çalışma; bu alanda yapılan yurt içi ve yurt dışı araştırmaların incelenmesi, Türk Kalkınma Planlarının hazırlanması ve niteliklerinin ortaya konularak modelin oluşturulması için literatür taraması yöntemiyle oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca yapılan literatür taraması sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda, Türk Kalkınma Planlarına yön veren Turizm Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı turizm uzmanları ile yapılan görüşmeler ışığında elde edilen bilgiler ile çalışma desteklenmiştir.

SUMMARY

MACRO PLANNING MODEL OFFER ON SUSTAINABLE TOURISM IN TURKEY

Key words:

Sustainable tourism, Sustainable development, Tourism, Tourist, Tourism planning, Turkish Development Plans.

This study, with the help of Brundtland report published in 1987 and called as “Our common future” where sustainable tourism development concept is developed with sustainable tourism concept aims to offer macro planning model on tourism sector which is a great resource in terms of developing countries such as Turkey,

The study consists of five chapters, getting rid of the negative environmental effects of the tourism, and focusing on sustainable tourism concept and aiming to reach the future with the minimum loss of environmental values.

In the first chapter, tourism and tourist concepts and relations of tourism-environment have been mentioned.

In the second chapter, existence of sustainable development concept and sustainable tourism concept have been examined.

In the third chapter, after general planning concept is clarified, tourism planning and tourism planning applications are explained.

In the fourth chapter, views of public institutions on sustainable tourism concept that form tourism planning in Turkey and their studies on this subject are mentioned.

In the fifth and last chapter, planning model offer on sustainable tourism in Turkey has been taken part in.

While preparing this study, national and international studies work examined, literature surveys were used to prepare Turkish Development Plans and to form qualifications of the model. This study has been supported with the knowledge which has been gained after the literature survey; besides interviews with tourism experts in State Planning Organization and Ministry of Tourism who direct the Turkish development Plans.

GİRİŞ

Yüzyılımızda en büyük gelişim gösteren sektörlerin başında turizm sektörü gelmektedir. Dünya turizm hareketleri incelendiğinde, bazı olumsuz gelişmelere rağmen turizm büyük gelişim trendi ile hızla ilerlemektedir. 1950'de 25 milyon turist, 2.1 milyar dolar turizm gelirinin doğmasını sağlamışlardır. Tüm dünyada büyük ekonomik buhrana yol açan petrol krizlerinin yaşandığı 70'li yıllarda 165 milyon turist, 18 milyar dolar turizm gelirinin elde edilmesini sağlamışlardır.

2000'li yıllarda ise 698 milyon turist, 475 milyar dolarlık turizm geliri yaratarak turizm sektörünün dünya ekonomisi içindeki yerinin sağlamlaşarak arttığını, yaşanan olumsuzluklardan etkilense de de ekonomik açıdan öneminin azalmayacağını göstermektedir.

2010 yılında 1 milyar turist, 1 trilyon dolar turizm gelirinin oluşacağını tahminleyen Dünya Turizm Örgütü, turizm sektörünün yarınlarda da önemini süreceğini belirtmektedir.

İnsanlar, sürekli yaşadıkları yerlerden geçici sürelerle başka ülkelere veya bölgelere gitmekte ve gittikleri yerlerde eğlenme, dinlenme, öğrenme, yeme-içme ve barınma gibi fizyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel gereksinimlerini karşılamaktadırlar. İnsanlar bu faaliyetlerini sürdürdüğü müddetçe turizm sektörü güçlenerek yarınlara ulaşacaktır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için büyük bir ekonomik kazanç yaratan turizm sektörünün ana kaynağını çevresel değerler oluşturmaktadır. 1960'lı yıllardan 1990'lı yıllara kadar kitle turizminin ekonomik getirisinin cazibesine kapılarak, turizmin çevresel değerler üzerinde yarattığı olumsuzluklar göz ardı edilmiştir.

1987 yılında Ortak Geleceğimiz başlıklı raporla tanımlanan sürdürülebilir kalkınma kavramı; sanayileşmenin çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin en aza indirgenerek, çevresel değerlerin korunması ve yarınlara ulaştırılmasını amaçlamaktadır.

Bu kavramdan hareketle geliştirilen sürdürülebilir turizm, kendine kaynak olan çevresel değerlerin korunması ile birlikte yerel halkın ve turistlerin memnuniyet düzeylerinin artırılmasını sağlayacaktır.

Türkiye gibi üç tarafı denizlerle kaplı, dört mevsimi yaşayan, büyük tarihi ve doğal çekiciliklere sahip olan bir ülkenin dünya turizm hareketlerinden aldığı pay hak ettiği düzeyde bulunmamaktadır. Turizm Bakanlığı'nın başlattığı Turizmde İkinci Atılım Dönemi; her yıl 60 milyon turist, 50 milyar dolar turizm gelirini hedeflemektedir.

Bu hedeflere ulaşmak, ciddi bir plan ve uygulama sürecini ve en önemlisi turizmin kendi kaynaklarını tüketmemesi ile gerçekleşecektir.

Bu araştırma sürdürülebilir turizm doğrultusunda, Türkiye'de sürdürülebilir turizm için makro planlama modeli önerisi getirmeyi amaçlamaktadır. Araştırma beş bölümden oluşmaktadır.

Araştırmanın birinci bölümünde; turizm ve turist kavramlarından, turizmin çevre üzerinde yarattığı etkilerden bahsedilmektedir.

İkinci bölümde; sürdürülebilir kalkınma kavramının gelişimi, sürdürülebilir turizmin ve kavramın doğuşunda etkili olan kitle turizmi ve çevre ile ilişkileri incelenmektedir.

Üçüncü bölümde, genel planlama kavramına açıklık getirildikten sonra turizm planlaması ve Türkiye'de turizm planlaması uygulamaları aktarılmaktadır.

Dördüncü bölümde, Türkiye'de turizm planlamasını gerçekleştiren kamu kurumlarının sürdürülebilir turizm kavramına bakışları ve bu yönde yaptıkları çalışmalar ortaya konulmaktadır.

Beşinci ve son bölümde ise; Türkiye'de sürdürülebilir turizm için önerilen planlama modeli yer almaktadır.

Çalışma; bu alanda yapılan yurtiçi ve yurtdışı araştırmaların incelenmesi, Türk Kalkınma Planlarının hazırlanması ve niteliklerinin ortaya konularak modelin oluşturulması için literatür taraması yöntemiyle oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca

yapılan literatür taraması sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda, Türk Kalkınma Planlarına yön veren Devlet Planlama Teşkilatı turizm uzmanları ve Turizm Bakanlığı ilgili bölümleri ile yapılan görüşmeler ışığında elde edilen bilgiler ile çalışma desteklenmiştir.

1. TURİZM VE ÇEVRE İLİŞKİLERİ

1.1. Turizm Kavramına Genel Bakış

1.1.1. Turizm Tanımı ve Temel Özellikleri

Turizm önceleri ekonomik boyutu ile ele alınmış, bu çerçevede tanımlar oluşturulmuştur. Ancak zaman içinde yalnızca ekonomik faaliyet olmayıp, sosyal boyutu da ortaya çıkınca tanımlar şekillenmeye başlamıştır [Tunç ve Saç, 1998: 14].

Birçok araştırmacı ve kurum turizmi değişik noktalardan ele alıp, farklı boyutları ile tanımlamaya çalışmışlardır. Ancak, onun çok yönlü olma özelliği ve diğer etkinliklerle çok karmaşık bir etkileşim içinde olması, üzerinde herkesin hem fikir olduğu net bir tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle turizmin bugün bile sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel, çevresel ve diğer fonksiyonlarını içeren evrensel bir tanımla henüz geliştirilememiştir [Erdoğan, 1996: 7]. Diğer bir deyişle, konuya yaklaşım açıları ve önem verdikleri unsurların farklı olması, turizmin çeşitli tanımlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur [Usta, 1994: 17].

Turizm kavramını belirleyen beş temel özellik vardır [Erdoğan, 1996: 13, 14].

- a) Her şeyden önce turizm, insanların çeşitli yerlere yaptıkları seyahatler ve konaklamalardan doğar.
- b) Amacı ve şekli ne olursa olsun, bütün turizm faaliyetlerinde iki unsur vardır: Belli bir yere yapılan seyahat ya da yolculuk ve gidilen yerde her çeşit etkinliği de içeren konaklama.
- c) Seyahat ve konaklamalar, devamlı olarak oturulan ve çalışılan yerlerin dışında meydana gelir.
- d) Belli yerlere yapılan gidişler geçicidir ve kısa dönem özelliğine sahiptir; kişi daha işin başında yola çıkmadan önce; birkaç gün, birkaç hafta veya birkaç ay içinde geri dönmeyi planlamıştır.
- e) Gidilen yer, orada devamlı kalmamak yani yerleşmemek ve orada gelir getirici bir işte çalışıp para kazanmamanın dışında, herhangi bir amaçla ziyaret edilir.

Guyer-Feuler tarafından 1905 yılında ilk turizm tanımı ortaya atılmıştır. Buna göre; turizm, gittikçe artan hava değişimi ve dinlenme gereksinimleri, doğa ve sanatla beslenen göz alıcı güzellikleri tanıma isteğine; doğanın insanlara mutluluk verdiği inancına dayanan ve özellikle ticaret ve sanayinin gelişmesi ve ulaşım araçlarının kusursuz hale gelmelerinin bir sonucu olarak ulusların ve toplulukların birbirlerine daha çok yaklaşmasına olanak veren “modern” çağa özgü bir olaydır [Kozak ve diğerleri, 2000: 1].

Bormann turizmi tanımlarken, esas motifin seyahat olduğunu vurgulamaktadır. İkametgah ile işyeri arasındaki düzenli gidiş gelişleri, gelire dönüştürmemek kaydıyla ticari ve mesleki seyahatleri de turizm kavramı içinde ele almaktadır. Buna göre, birçok halde de özel toplantılar veya olaylar nedeniyle yapılan seyahatlerin tümü olarak tanımlanmaktadır [Toskay, 1983: 23]. Burada geçerli olan kriterler; daimi yaşanılan yerden yapılan ayrılışın geçici olması yani dönüşün gerçekleşmesi ve mesleki açıdan yapılan seyahatlerin, iş ve yaşanılan yer arasında devamlı yapılan yolculukların oluşturmasıdır.

Turizm kavramına, ekonomik açıdan gerçekleştirilen yaklaşımların temelini; turizm faaliyetine katılan kişilerin tüketici olma özellikleri oluşturmaktadır.

A.J.Norval, devamlı kalma veya bir iş faaliyeti dışında herhangi bir nedenle yabancı bir ülkeye seyahat eden ve bu geçişteki seyahatleri sırasında başka bir yerdeki paranın harcanması olayı [Tunç ve Saç, 1998: 14] olarak turizmi ekonomik açıdan tanımlamıştır.

1942’de yayınlanan “Turizm Genel Doktrini” adlı kitapta, İsviçreli Prof. Hunziker ve Krupf “Turizm kazanç sağlayan sürekli ya da geçici bir faaliyette bulunmamak, bir yerde yerleşmemek şartıyla, yabancıların bir yerde konaklamaları ve kalmaları sonunda ortaya çıkan ilişkilerin ve olayların tümüdür” şeklinde tanımlamışlardır [Çoruh, 1979: 8].

Bir başka tanıma göre, turizm; insanların sürekli yaşadıkları yer dışında yaptıkları seyahat ve gittikleri yerlerde geçici konaklamalarından doğan ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgili faaliyetlerdir [Batman, 1999: 1].

İnsanların, tarihin her çağında değişik nedenlerden dolayı seyahat ettikleri bilinmektedir. Ancak, günümüzde sanayinin gelişmesi, kişi başına düşen gelirin artması, refah düzeyinin yükselmesi, insanların kullanabilecekleri boş zamanın çoğalması, turizme, tarihte insanların ticari, dini ve askeri amaçlarla yaptıkları seyahatlerden çok farklı bir şekil vermiştir. Turizm, yirminci yüzyılın bir olgusu, sosyal ve ekonomik olaydır [Olah, 1984: 8].

Turizmin tanımı ve belirleyici özellikleri dikkate alındığında; eğlenme ve dinlenme amacıyla yapılan kısa süreli seyahatler, sağlık ve hava değişimi için yapılan geçici yer değiştirmeler, spor, sanat ve kültür etkinliklerine katılmak veya işlemek amacıyla yönelik seyahatler, inceleme-araştırma gezileri, dinsel açıdan kutsal sayılan beldeleri ziyaretler, kongre veya toplantı nedeniyle toplu veya tek olarak yapılan geziler ve iş seyahatleri turizm olayının kapsamı içinde sayılmaktadır [Barutçugil, 1989: 15].

Yapılan tüm tanımları kapsayan tanım; Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği (AIEST) tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre turizm; “insanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına seyahatleri ve buralardaki, genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek, geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünü” şeklinde tanımlanmıştır [Kozak ve diğerleri, 2000: 5].

Bu tanım; herhangi bir seyahatin ve konaklamanın turizm olayı içinde yer alıp almayacağını belirtmek için aşağıdaki kriterleri getirmektedir:

- Seyahat daimi yaşanılan, çalışılan ve günlük ihtiyaçların karşılandığı yerin dışına yapılması,
- Gidilen yerde yapılacak konaklama esnasında kısmen ya da tamamen turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetlerin talep edilmesi,
- Konaklamanın geçici olması,
- Gelir elde etmek amacıyla seyahat edilmemesi gerekmektedir.

Turizm, seyahat eden insanların seyahatlerinin başlangıcından sonuna kadar, tüm gereksinimlerine cevap veren organizasyonları da kapsamaktadır [Akat, 2000: 4]. Dolayısıyla turizm olayı bir organizasyon çerçevesinde gerçekleşebilecektir.

Seyahat etmek, dinlenmek, eğlenmek, spor yapmak ve kültürlerini genişletmek insanların vazgeçilmez beşeri istekleridir. Bu istek turizm olayının yaratıcı unsurudur. İnsanların çalışma saatlerini azaltarak kendilerine ayırdıkları zamanı artırmaları, tatillerini yılın belli bir periyodundan çıkararak, yılın muhtelif zamanlarına yayma çabaları ve ulaşım araçlarındaki gelişmeler, dünyada turizm olayının sürekli gelişeceğini ifade eder [DPT, 2001: 15].

1.1.2. Turist Tanımı ve Temel Özellikleri

Turizmin öneminin artması, bazı ülke ekonomilerinde büyük bir ağırlık kazanması, turist kavramının tanımına açıklık getirilmesini zorunlu kılmıştır. Turizm olayına katılanların tam olarak belirlenmesi için turist tanımının açık bir şekilde yapılması gerekmektedir.

Genel çerçevede ele alındığında, turizm faaliyetine katılan bireylere turist denildiği [Tunç ve Saç, 1998: 15] söylenebilir. İlk turist tanımı 1937 yılında "Milletler Cemiyeti İstatistik Uzmanları Komitesi" tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre turist, bir ülkeye en az 24 saatlik bir süre kalmak için aşağıdaki nedenlerle gelenler turist olarak kabul edilirler" [Kozak ve diğerleri, 2000: 6].

Turist olarak kabul edilenler;

- Zevk, ailevi nedenler, sağlık amacıyla vb. yolculuk edenler,
- Bilimsel, idari, dini, sportif nedenlerle veya bu çeşit toplantılara katılmak amacıyla yolculuk edenler,
- Ticari nedenlerle yolculuk edenler,
- Deniz gezileri ile gelenler, bu gezi süresi 24 saatten az olsa bile turist sayılırlar.

Turist olarak kabul edilmeyenler;

- Ülkeye iş sözleşmesi ile veya böyle bir sözleşme olmaksızın gelip, bir iş yapmak veya bir işte çalışmak isteyenler
- Bir başka ülkede kamu amaçlı görevlendirilen kimseler,
- Ülkede yerleşmek, devamlı kalmak için gelen kişiler,

- Okullarda veya konaklama kurumlarındaki üniversite öğrencileri veya diğer gençler,
- Bir sınır bölgesinde ikamet edenler ve başka bir ülkede yaşayıp komşu ülkeye çalışmak için gelenler,
- Bir ülkede durmaksızın transit geçenler, seyahatleri 24 saati aşsa dahi turist olarak kabul edilmezler.

1963 yılında Birleşmiş Milletler Cemiyetinin düzenlediği, Turizm ve Seyahat Konferansı sonucunda ziyaretçi ve turist tanımları belirlenmiştir. Bu tanımlara göre [Tunç ve Saç, 1998: 16]; ziyaretçi, devamlı ikamet ettiği ülke dışında herhangi bir ülkeyi çalışma amacı dışında ziyaret eden kişidir.

Turist, ziyaret ettiği ülkede asgari 24 saat kalan, ziyaret amacı boş zaman değerlendirme, iş, ailevi, diplomatik nedenler, toplantı vb. amaçlarla geçici ziyaretçilerdir.

Türkiye’de 1996 yılında yayımlanan “2447 sayılı Seyahat Acentaları Yönetmeliği”nde turist; “para kazanma amacı olmaksızın, dinlenmek ve eğlenmek için ya da kültürel, bilimsel, sportif, idari, diplomatik, dinsel, sıhhi ve benzeri nedenlerle, oturduğu yer dışına geçici olarak çıkan ve tüketici olarak belirli bir süre seyahat edip kalan ve yeniden ikametgahına dönen kimse” olarak tanımlanmıştır.

Bu tanımlamalardan yararlanarak turistin temel özelliklerini aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

1. Sürekli yerleşme ve para kazanma amacı olmaksızın herhangi bir amaçla daimi oturduğu yerden geçici olarak ayrılıp geri dönen kişiler.
2. Gidilen yerde, mal ve hizmet üretimi yapmadan tüketici olarak bulunan kişiler.
3. Belirli bir gelire ve boş zamana sahip olan kişiler.

1.2. Turizm ve Çevre İlişkileri

Doğal çevre; insanın ve tüm canlı organizmanın varlık, yaşama ve gelişme kaynağıdır [Gürdal, 1990: 198]. Çevre kavramı genel anlamı itibariyle; insanın içinde yaşadığı

yerdir [Brundtland, 1987: 18]. En geniş anlamıyla çevre; insanlarla birlikte tüm canlı varlıklar, cansız varlıklar ve canlı varlıkların eylemlerini etkileyen ya da etkileyebilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal nitelikteki tüm etkenlerdir [Keleş ve Can, 1993: 21-22].

Çevreyi; doğal ve yapay çevre olarak iki grupta inceleyebiliriz.

Doğal çevre; doğal etki ve güçlerin oluşturduğu, insan müdahalesine maruz kalmamış veya böyle bir müdahalenin henüz değiştirmedığı tüm doğal varlıkları ifade eder [Özdemir, 1988: 10].

Yapay çevre; insanlığın başlangıcından günümüze dek uzanan toplumsal ve ekonomik evrim sürecinde, büyük ölçüde doğal çevreden yararlanılarak insan eliyle yaratılan tüm değerleri ve varlıkları kapsamaktadır [Altuğ, 1990: 9-10].

Turizmin kullandığı kaynaklar doğal ve yapısal çevrededir [Demir, 1995a: 59]. Yapısal çevreden kasıt; insan eliyle meydana getirilen tüm değerler ve varlıklar yani yapay çevredir.

Turizm ve çevre arasındaki ilişkinin temelinde, turizmin şu ya da bu biçimde geniş bir çevresel kaynak kullanımına gerek göstermesi bulunmaktadır [Özgür, 1993: 19]. Bir ülkedeki doğal ve kültürel değerler o ülkenin turizm potansiyelini oluşturan değerlerdir [Demir, 1995b: 64]. Bu değerlere, insanları turizme yönlendiren arz yönlü faktörler ya da turistik çekicilikler de denilebilir [İçöz ve Kozak, 1998].

1.2.1. Turistik Çekicilikler

Turistik çekicilikler bir ülke, bölge, yöre ya da turistik işletmeye talebi yönlendiren, turist akışını sağlayan faktörlerdir. Çekicilik faktörü, yer ve olay çekiciliği biçiminde oluşur [Olalı, 1990: 140].

Yer çekiciliği, turisti bir bölgeye gitmek için harekete geçiren, yönlendiren doğal ve insan yapısı çevredir. Peri Bacaları, Manavgat Çayı, Niyagara Şelalesi, Mısır Piramitleri vb.

Olay çekiciliği ise, turisti bir yöreye gitmek için harekete geçiren, yönlendiren önemli olaydır [a.g.e., s. 140]. Dünya Futbol Şampiyonası, Cannes Film Festivali, İstanbul Jazz Festivali vb. Çekicilikler, turistin yer seçiminde rol oynayan coğrafi kaynaklardır ve turistin bir alanı ziyaret etme isteğini doğururlar [Özgüç, 1998: 46].

Yukarıda belirtilen turistik arzı oluşturan çekicilikler, çevresel elemanlar aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir [Demircioğlu, 1997: 153]:

1. Doğal: Su, hava, flora ve fauna, toprak, arazi yapısı, vb.
2. Yapay (insan eliyle oluşturulmuş): Kentsel oluşumlar, anıtlar, alt yapı, parklar, vb.
3. Kültürel Değerler: Davranış biçimleri, inançlar, ahlak, sanat, toplumsal tarih, vb.

Tablo şeklinde arz çekiciliklerini göstermek mümkündür [İçöz ve Kozak, 1998: 37].

Tablo 1: Turistik arzı oluşturan çekicilikler.

Turistik Çekicilikler	
<ul style="list-style-type: none"> • Kültürel Çevre<ul style="list-style-type: none"> - Arkeolojik - Tarihsel değerler - Anıtlar - Yapılar - Müzeler • Folklorik çevre • Politik çevre • Eğitsel çevre • Dinsel çevre • Modern çevre • Kültürel gelenekler<ul style="list-style-type: none"> - Festivaller - Sanat gösterileri - El sanatları - Müzik - Doğal ve geleneksel yaşam tarzı - Dil - Din - Bilim	<ul style="list-style-type: none"> • Fiziksel Çevre<ul style="list-style-type: none"> - İklim - Manzara - Vahşi yaşamı gözleme • Eğlence • Spor<ul style="list-style-type: none"> - Katılımcı olarak - Seyirci olarak • Parklar • Sinema ve Tiyatro • Gece kulüpleri • Oyun salonları • Barlar

Kaynak: İÇÖZ, Orhan ve KOZAK, Metin, Turizm Ekonomisi, Turhan Kitabevi, Birinci Baskı, Ankara, Ekim-1998,

ss.

37

Turizm, çevre ve tanıtımla başlayan, ulaştırma ile devam eden ve konaklama tesisleri ile sona eren dört unsurlu bir mekanizmadır. Bir turistin seyahate çıkmasında amacının hiçbir zaman bir başka ülkenin konaklama tesislerinde geceleme yapmak olmadığı, o ülkenin doğal ve ulusal çevresini görmek ve tanımak olduğu göz önüne alınırsa çevrenin turizm yönünden önemi açıkça ortaya çıkacaktır [Evyapan, 1990: 178].

1.2.2. Turizmin Çevre Üzerine Etkileri

Turizm sektörünün ham maddesi doğal ağırlıklı olmak üzere çevredir. Başka hiçbir sektörde doğal ve kültürel çevre, turizmde olduğu gibi sektörün yaşam temeli ve varlık nedeni değildir [Özkan, 1997: 37]. Ülke kalkınmasında önemli bir döviz girdisi sağlayan turizm ve doğal çevre; doğanın, kaynağını oluşturması nedeniyle ortak yaşamsal bir ilişki içerisinde. Bu ilişkide turizm ve doğal çevre birbirlerinden olumlu veya olumsuz şekilde etkilenmektedir [Kösebalaban, 1996: 49].

Turizm hareketlerinin yoğunlaştığı çeşitli yörelerdeki ekolojik ortamda değişiklikler olduğu yapılan bilimsel araştırmalar sonunda ortaya konulmuş bulunmaktadır. Özellikle turizm gelişmesinin olumlu ve olumsuz çevresel etkilerini önceden belirlemek ve yörenin çevresel değerlerine en iyi uyum sağlayacak gelişimi gerçekleştirecek yön verici önlemleri almak, öncelikle turizmin kendisi için vazgeçilmez şarttır. [Sezgin, 1995: 133].

1.2.2.1. Turizmin Çevre Üzerine Olumlu Etkileri

Turizm ve çevre, birbirleriyle çelişen iki kavram olarak değil de, aralarında karşılıklı ilişki ve işbirliği bulunan kavramlar olarak ele alınır ve bu yönde çalışmalar yapılırsa olumlu sonuçlar elde edilebilir. Ayrıca bu şekilde hem turizm hem de çevre aynı anda yaşamlarını sürdürebilir [Harcomple, 1999: 3].

Turizmin gelişmesi ile birlikte artan sorunların yanı sıra turistlerin aynı zamanda, doğal çevresi bozulmamış ve sağlık koşullarına uygun destinasyonları tercih ettiği de bir gerçektir. Çevreye duyarlılık giderek evrensel boyutlar kazanmaktadır [Koyunoğlu, 2002: 185].

Turizm değişen bu turist profiline göre evre ile etkileşiminde, çevresel değerlere önem vererek evre üzerinde olumlu etkisini arttırabilir.

Çevresel değişiklik için olumlu bir güç olarak turizm, bazısı spesifik örnekler şeklinde gösterilebilecek, bazısı ise geleceğe dönük amaçlar olarak kalacak türde, büyük yararlar getirebilir. Turizm endüstrisinin ekonomik kaldıraç etkisi olduğu gibi, çevresel kaldıraç etkisi de vardır. Özellikle hassas bölgelerde ve gelişmekte olan ülkelerde başka hiçbir belirgin küresel endüstri, çevresel yararlar için aynı potansiyele sahip değildir [nalın, 1995: 37].

Pınar [1993] yaptığı çalışmada, turizmin evre üzerindeki olumlu etkilerini beş ana başlık altında incelemiş, Kuşluvan [1999] ise yaptığı çalışmada; turizmin evre üzerine olumlu etkilerinin dört farklı alanda meydana geldiğini ortaya koymuştur. Yine Harcomple [1999] çalışmasında turizm ve evre arasındaki olumlu ilişkilerin sonuçlarını yedi grupta incelemiştir.

Temelde turizm ile evre arasında meydana gelen ilişiklerin;

- Çevresel değerlerin koruma bilincinin yayılması,
- nemli doğal alanların ortaya çıkartılarak, korunması,
- Arkeolojik alan ve eserlerin korunması,
- İçinde yaşanan veya antik özelliklere sahip alanların korunması,
- Altyapı olanaklarının arttırılması ile çevresel gelişimin sağlanması ve korunması,
- Turizm gelişimine uygun bölge, alan ve merkezlerin öncelikle tespiti ve sonra korunması,
- Eko turizm, yeşil turizm ve doğa turizmi gibi kavramlar üzerinde yapılacak çalışmalar ile sürdürülebilir turizmin sağlanarak, bu kavramların gelişmesi, üzerinde olumlu etkileri olduğu söylenbilir.

Turizmin ana potansiyel yararları aşağıdaki gibi özetlenebilir [nalın, 1995: 37-38].

1. Doğal ve inşa edilmiş mirasın-gelecek kuşaklara kalması için-kendi içsel değerlerince onaylanarak korunması, aktif korunması ve bunun için ziyaretçilerin katkıda bulunacağı gelir,
2. Yöre halkı için yarar olarak algılanmayan veya kazançtan çok maliyet ifade eden kaynakların korunması ve bunlardan ekonomik yarar yaratılması,
3. Ziyaret bölgelerinde yaşayanlara, doğal, inşa edilmiş ve kültürel mirasın değerinin yorumlanarak anlatılma fırsatı,
4. Modern seyahat ve turizmi sürdürmek için gerekli kalite standartlarına ulaşabilme yolunda doğal ve inşa edilmiş çevrenin iyileştirilmesi,
5. Şehir çevrelerinin ve üretici endüstrinin etkileri sonucu zarar gören çevrelerin, ziyaretçiler için olduğu kadar yöre halkı için de hizmet endüstrisine uyumlu hale getirilmesi,
6. Ziyaretçilerin, bir bölge içerisinde uzun vadeli ekonomik gelişmeyi ve tekrar gelebilmelerini destekleyecek şekilde etkili yönetimi,
7. Seyahat ve turizm işlerinin yürütülmesi ve ziyaretçilerin ulaşım noktalarındaki tatminini destekleyecek akılcı çevre uygulama ve yönetim sistemlerinin araştırma ve geliştirilmesi,
8. Turizm şirketlerinin sahip olduğu ziyaretçi ile doğrudan ilişki kurma fırsatları sayesinde, tarihi miras ve kültürel değerlerin ziyaretçilere anlatılması ve sorumlu bir ziyaretçi kuşağı yaratılması sağlanmalıdır.

1.2.2.2. Turizmin Çevre Üzerine Olumsuz Etkileri

Her ne kadar “temiz endüstri” olarak tanımlanıyorsa da rekreasyon ve turizm faaliyetlerinin, çevresel unsurlarının hemen hepsi üzerinde bazen olumlu, fakat daha çok da olumsuz çeşitli etkilerinin olduğu gözlenmektedir [Özgüç, 1998: 195].

Turizmin en çok rastlanan olumsuz etkilerini maddeler halinde aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür [Pmar, 1993: 16]:

- 1- Su Kirliliği: Suyun yararlı kullanımını etkileyecek miktarlarda kimyasal, fiziksel ya da biyolojik maddelerin katılmasıyla kalitesinin bozulmasıdır [Toprak, 1998: 14]. Turizm işletmeleri iyi planlanmamış veya iyi organize edilemeyen atık su ve

kanalizasyon sistemleri sonucunda oluşmaktadır [Pınar, 1993: 16]. Deniz, akarsu ve göl kıyıları; günümüz dünyasında giderek özelliklerini kaybeden, kırsal peyzajın ve çevresinin önemli doğal kaynakları arasındadır. Kıyıların yok olma tehdidi altındaki bir doğal değer olarak üzerinde durulması ve korunması gerekmektedir [Akova, 1995: 85].

- 2- Hava Kirliliği: Toz, gaz, sis, koku, duman ya da buhar gibi kirleticilerin insan, bitki ve hayvan yaşamına ya da maddi nesnelere zarar verecek ya da yaşamda maddi nesnelere rahatça yararlanılmasına engel olacak miktar, yoğunluk ve zamanda atmosferde bulunmasıdır [Toprak, 1998: 10]. Turizm genellikle bacasız ve temiz bir endüstri olarak adlandırılmasına rağmen, turistik bölgelerde sıkça kullanılan ulaşım araçları hava kirliliğine katkıda bulunmaktadır [Pınar, 1993: 16].
- 3- Gürültü Ses Kirliliği: İnsanlar üzerinde olumsuz fizyolojik ve psikolojik etkiler yaratan frekansı yüksek istenilmeyen seslerdir [Toprak, 1998: 10]. Turistlerin yoğun bulunduğu bölgelerde turistik festival vb. faaliyetler, rahatsızlık verici ve yüksek frekanslı sesler oluşturmakta, bu da kulak sağlığına zararlı olmakta ve psikolojik olarak stres yaratmaktadır [Pınar, 1993: 16].
- 4- Kalabalık ve İzdiham: Kitle turizmi sonucu turistlerden oluşan kalabalık, çeşitli kuyruklara, trafik sıkışıklığına vb. olaylara neden olmakta ve yerel halkın huzurunu kaçırmaktadır [a.g.e., s. 16].
- 5- Toprak Kullanımındaki Problemler: İyi planlanıp geliştirilmediği takdirde turizm, tarım, doğal park veya yerleşim gibi, belki de o bölge için daha yararlı ve verimli olabilecek kullanım sahaları toprağın yanlış kullanımına yol açar [a.g.e., s. 16].
- 6- Ekolojik Zararlar: Kontrolsüz turizm sonucu, bitki örtüsüne zarar verilmesi, az bulunan deniz kabuklularının, mercanların, yosunların turistler tarafından ve hediyelik satılma amacı ile yerel halk tarafından toplanması ekolojik dengeyi bozmakta ve zarar vermektedir. Ayrıca yatlar ve motorlu sandallar ve amatör dalgıçlık faaliyetleri, denizde yaşayan bitki ve hayvanlara zarar vermektedir [a.g.e., s. 16].
- 7- Görüntü Kirliliği: Görüntü kirliliği, turistik tesisler ile doğal çevre ve geleneksel mimari arasındaki estetik uyumsuzluğu ifade etmektedir. Turizmin gelişmesiyle ortaya çıkan görsel kirliliğin birçok kaynağı vardır. Doğal çevreye ve yerel mimariye uymayan bir şekilde tasarlanmış ve inşa edilmiş turizm işletmeleri ve

binalar, kötü yerleşim planları, büyük, çirkin ve rasgele yerleştirilmiş açık hava reklam levhalarının her yerde ve düzensiz kullanımı, elektrik ve telefon direkleri ve kablolar, çöpler görsel kirlilik yaratan en önemli unsurlardır. Turistik işletmelerin gelişmesiyle doğal manzaranın engellenmesi, görünmemesi, binaların bakım ve onarımının yetersiz olması, sahillerin betonlaşarak estetiğinin ve doğal görünümünün bozulması da estetik sorunları yaratır. Görüntü kirliliğini ölçmek sübjektif değerlendirme gerektirdiği için daha zordur [Kuşluvan, 1999: 89].

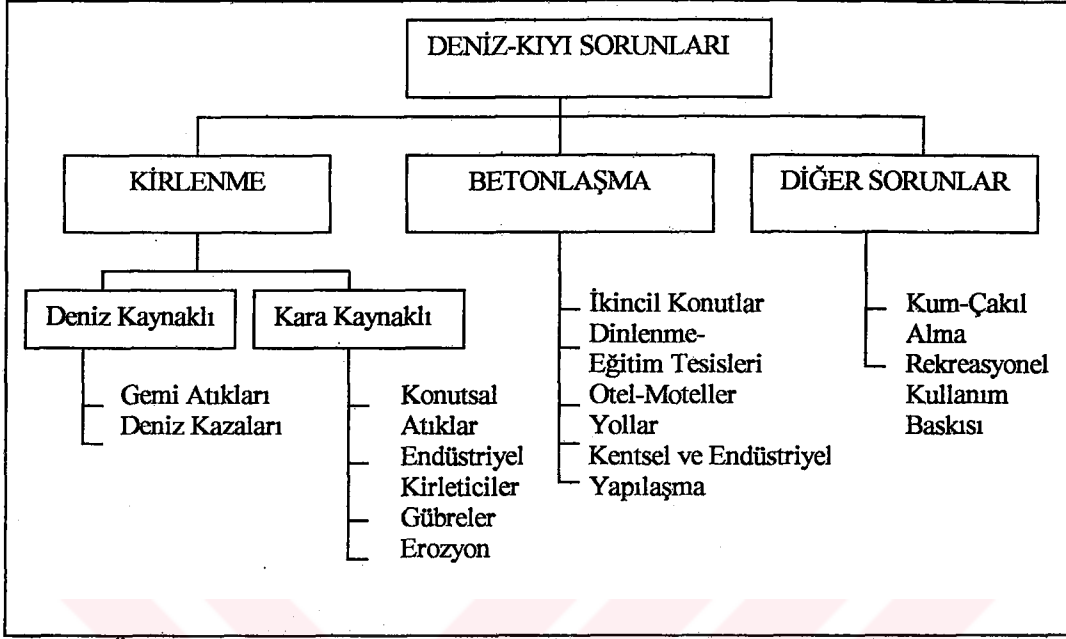
- 8- Tarihi Sit Alanları ve Anıtların Peyzajlarının Bozulması: Tarihsel önem taşıyan alanlar ve eserler çok fazla kullanım ya da yanlış kullanım sonucu zarar görmektedir [Pınar, 1999: 16]. Ayrıca; kültürümüzü bugüne taşıyan eserlerin, turizmin yoğun baskısı nedeniyle tahrip olmasının olumsuz etkisi yalnızca turizme değil, aynı zamanda gelecek kuşakların kültür yaşamına ve tarih bilimlerinin gelişmesini de etkileyecektir.
- 9- Katı Atıkların Etkisi: Katı atıkların ilkel yöntemlerle toplanması, açık alanlarda depolanması ve bunun sonucunda; toplama esnasında çevreye hoş olmayan kokuların ve pis suların sızması, depolanma alanlarında her türlü fare, böcek ve haşerenin üremesine yol açmaktadır. Ayrıca iklim etkisiyle ısının ve yağışın katı atıkların kokmasına ve yer altına sızarak yer altı sularının kirlenmesine yol açmaktadır.

Turizmin fiziksel çevre üzerindeki olumsuz etkilerini özetle aşağıdaki şekilde sıralamak mümkün olabilir [Batman ve Cömert, 2001: 3];

- Turistik arz doğal çevreyi tahrip edip fiziksel dengeyi bozabilir,
- Kıyılar doğal çevreye uymayan yapılaşmalar ile doğal manzaranın bozulmasına neden olabilir,
- Turizm tarihi SİT alanlarının katı atıklarla kirlenmesine yol açabilir,
- Turistik alanlarda meydana gelen yığılma, katı atıkların yok edilmesini güçleştirerek, toplum sağlığını tehdit edebilir,
- Gürültü kirliliği ile çevreyi olumsuz etkileyebilir,
- Bölgesel ve mevsimsel yoğunlaşma nedeniyle artan taşıtlardan çıkan eksoz gazları hava kirliliğine yol açarak ekolojik dengeyi bozabilir.

Şekil-1'de deniz kıyı sorunları gösterilmiştir.

Şekil 1: Deniz-Kıyı sorunları.

Kaynak: KÖSEBALABAN, Nalan, Turizm-Doğal Çevre Arasındaki Etkileşim ve Türkiye'deki Büyük Ölçekli Konaklama İşletmeleri Yöneticilerinin Doğal Çevre Sorunlarına Yönelik Duyarlılıkları ve Turizm-Doğal Çevre Arasındaki Ortak Yaşamsal (Simbiyotik) İlişkisi Konusundaki Tutumlarını İnceleyen Bir Araştırma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul-1996, ss. 60

Bütün bunlar turizmin etkisi ile olabilecek durumlardır. Ancak, turizmin gelişimi bütün bu olumsuzlukları beraberinde getirir denilemez. Kontrollü ve planlı bir biçimde geliştirilen turizm, hem doğal kaynaklar, hem de insan yapısı kaynaklar üzerinde koruyucu ve iyileştirici yönde etkiler gösterecektir.

Bu bölümde incelenen; turizmin çevre üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri, turizmin fiziksel etkileri, turizmin çevre üzerindeki potansiyel etkileri ve turizmin çevre üzerinde oluşturduğu baskının sonuçta ne tür tepkiler doğuracağını aşağıda Tablo:2, Tablo:3 ve Tablo: 4'de de izlemek mümkündür.

Turizmin yol açtığı çevre sorunları uzun dönemde, istatistikler de turistlerin en çok önem verdiği öge durumunda olan doğal çevreye zarar vermekte ve turizmle beraber turizmin geleceği tehlike altına gitmektedir [Özkul, 2001: 14].

Genel olarak; daha çok turizmin doğal ve yapay çevre üzerinde olumsuz etkiler yarattığı söylenebilir. Uygulanacak ciddi bir planlama çalışması ile, doğal ve yapay çevre

üzerinde dünyada hiçbir sektörün gösteremeyeceği kadar olumlu etkileri turizm sektörü gösterebilir.

Turizm ve çevre ortak bir ilişkiyi simgeleyen kavramlardır. Çevre bir turizm kaynağı olma özelliğini taşıırken, turizmin varolması için çevrenin yaşaması gerektiği, doğanın ve çevrenin aleyhine gelişen bir turizmin kendi kaynağını tüketeceği açıktır [DPT, 2001: 34].

Tablo 2: Turizmin fiziksel etkileri.

Faydalar	Sakıncalar
Turizm sayesinde çevreye verilen önemin artması.	Gürültü kirliliği
Doğal ve vahşi yaşam yerlerinin korunması.	Hava ve su kirliliği
Planlama ve yönetim çalışmalarına çevreyi korumak için daha fazla önem verilmesi.	Estetik yapıların değerlerini yitirmesi
Restorasyon faaliyetlerinin artması ve eski yapıların farklı amaçlar için yeniden hayata geçirilmesi.	Taşımacılık için kullanılan enerjinin artması ve bunun çevreye zarar vermesi.
	Turizm sezonunda oluşan nüfus yoğunluğunun etkileri.
	Çiçeklerin, turizm amaçlı yapılacak yapılar için gerekli olan ahşap malzemenin sağlanmasıyla amacıyla ağaçların tahribatı.
	Çarpık yapılaşma.

Kaynak: Helder da Costa (March 1999) "The Economics of Ecotourism In East Timor", East Timor Study Group (ETSG) Working Paper: 05, s. 12.

Tablo 3: Turizmin çevre üzerindeki potansiyel etkileri.

<p>Doğal Çevre:</p> <p>1) Flora ve fauna türleri kompozisyonunda değişiklikler</p> <ol style="list-style-type: none">
1- Flora ve fauna türlerinin doğal yaşam ortamlarında üremelerinde bozulma.
2- Avcıların yoluyla hayvanların öldürülmesi.
3- Hediyelik eşya ticaretine mal sağlamak için hayvanların öldürülmesi.
4- Hayvanların göç etmeleri.
5- Flora yapısının toplanma, kaçakçılık gibi nedenlerle bozulması.
6- Turistik alanları oluşturmak ve diğer nedenlerle doğal yapının değişikliğe uğratılması.
7- Yabani hayvanların bulunduğu yerlerin, rezerv alanlarının oluşturulması. <p>2) Kirlilik:</p> <ol style="list-style-type: none">
1- Su kirliliği; petrol, yağ, kanalizasyon sularının boşaltılmasından doğan kirlenme.
2- Hava kirliliği; konutların ısıtılmasından ve taşıt emisyonlarından kaynaklanan kirlenme.
3- Turist ulaştırma ve aktivitelerinden doğan gürültü kirliliği. <p>3) Erozyon:</p> <ol style="list-style-type: none">
1- Aşınma nedeniyle yağmurun emilemeyerek toprak üstünde kalmasının artması nedeniyle toprağın sıkışması.
2- Arazi kaymalarının oluşumu riskindeki değişimler.
3- Heyelan oluşum riskindeki değişimler.
4- Jeolojiye ait özelliklerin (mağara gibi) hasara uğraması.
5- Nehir kıyılarının hasara uğraması. <p>4) Doğal Kaynaklar:</p> <ol style="list-style-type: none">
1- Yer altı ve yer üstü su kaynaklarının tükenmesi.
2- Turist aktivitelerine enerji üretmek için fosil yakıtların tüketilmesi.
3- Yangın oluşumu riskindeki değişimler. <p>5) Görülebilir Etki:</p> <ol style="list-style-type: none">
1- Olanaklar (yapılar, otopark, vb.) üzerinde baskı oluşması.
2- Döktümlü, çer-çöp yığıntısında artış görülmesi. <p>İnşaa Edilmiş Çevre:</p> <p>1) Kırsal Çevre</p> <ol style="list-style-type: none">
1- Alandan ilk üretimin uzaklaştırılması.
2- Hidrolojik örneklerin değişmesi. <p>2) Görülebilir Etki:</p> <ol style="list-style-type: none">
1- Bölge kentleşmesinin gelişmesi.
2- Yeni mimari stillerin oluşması.
3- İnsanlar ve eşyaları üzerinde değişiklik olması. <p>3) Alt yapı:</p> <ol style="list-style-type: none">
1- Alt yapıya aşırı yüklenilmesi (yollar, elektrik dağıtımı, haberleşme sistemleri, atık düzeni, su tedariki ve otopark gibi.)
2- Yeni alt yapının hazırlanması.
3- Turist kullanımına adapte edilecek bölgelerde çevresel yönetimlerin (deniz setleri) oluşması. <p>4) Şehre ait düzenlemeler:</p> <ol style="list-style-type: none">
1- Sanayi alan kullanımları veya ikamete uygun alanlarda değişiklikler (örn; evlerin otellere-pansiyonlara dönüştürülmesi).
2- Şehre ait dokuların değişmesi (örn; yolların asfaltlanması)
3- Yerel nüfus ve turist nüfusu için geliştirilmiş şehir bölgeleri arasında zıtlıkların ortaya çıkması. <p>5) Yenileştirme-iyileştirme:</p> <ol style="list-style-type: none">
1- Terkedilmiş-kullanılmayan yapıların yenileştirilmesi.
2- Tarihi yapıların ve sitlerin korunması ve restorasyonu.
3- İkinci konutların yeniden düzenlenmesi. <p>6) Rekabet:</p> <ol style="list-style-type: none">
1- Turistik alanların çekicilikleri, diğer çekici özelliklere sahip yerlerin açılması veya turist alışkanlıklarında ve tercihlerinde meydana gelen değişmeden dolayı gerileyebilmektedir.

Kaynak: (Edt.) Peter Johnson and Barry Thomas, Perspectives on Tourism Policy, England: Mansell Publishing Int. 1992: 33-34.

Tablo 4: Turizm ve çevresel baskı çalışması için bir çatı.

Baskı Yaratan Aktiviteler	Baskı	İlk Cevap Çevresel	İkinci Cevap (tepki) İnsan
1. Sürekli çevresel tahribat a) Başlıca inşaat aktiviteleri, şehrin büyümesi b) Alan kullanımında değişme.	Yerel çevrelerin tahribi Ürün alınan çevrenin yapılaşması	- Doğal yaşam ortamlarının değişmesi. - Biyolojik popülasyonda değişme. - Görülebilir kalitede değişme.	Bireysel: Estetik değerler üzerindeki etki. Toplu ölçümler: Çevresel iyileştirmeler için yapılan harcama, milli parklar, belirlenmiş vahşi yaşam yerlerinin korunması için harcamalar. Rekreasyonel alanlara girişin kontrol edilmesi.
2. Atıkların oluşturulması	Konaklamalardan, emisyonlardan, katı atık atılmasından, gürültü kirliliğinden oluşan baskı	Çevresel araçların kalitesinde değişme: Hava Su Toprak Biyolojik organizmaların sağlığı, insanların sağlığı	Bireysel savunma ölçütleri: Yöre insanları; atık materyallerin yeniden üretime katılması, Turistlerin; tutumlarının çevreye doğru değişmesi. Toplu savunma ölçütleri: nehir, kumsalların turizm işl. tarafından temizlenmesi kirlenme harcamalarını azaltır.
3. Turist aktiviteleri: Kayma Yürütme Avlanma Toplama	Toprağın ve vejetasyonun çığnemesi, türlerin yok edilmesi.	Doğal yaşamda değişim, biyolojik türlerin popülasyonunda değişim.	Toplu savunma ölçütleri: milli parklar ve belirlenmiş vahşi yaşam yerlerinin korunmasının yönetimi üzerine harcamalar, rekreasyonel alanlara girişin kontrolü ile sağlanabilir.
4. Dinamik popülasyonlar üzerine etkiler, popülasyonların gelişmesi.	Popülasyon yoğunluğu (sezonluk)	Kalabalık-izdiham doğal kaynaklar için talepler, alan, su, enerji vb.	Bireysel: Aşırı kalabalıklaşma ve çevreye karşı tutumlarda değişim. Toplum destekleyici hizmetlerde gelişmenin görülmesi: su tedariki, elektrik vb.

Kaynak: Douglas Pearce, Tourist Development, John Wiley Q Sons, Hong Kong-1990

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM

2.1. Sürdürülebilir Kalkınma Fikrinin Gelişimi

Sürdürülebilir kalkınma kavramından önce kalkınma ve sürdürülebilirlik kavramlarının açıklanması konuyu daha kolay ortaya koymamıza yardımcı olacaktır.

2.1.1. Kalkınma

Kalkınma; ekonomik büyümeyi içeren, ancak bunun yanı sıra ekonomik, toplumsal ve kurumsal yapıda köklü değişiklikler yapılmasını gerektiren uzun ve zahmetli bir süreçtir. Ekonomik büyüme ise bir ülkenin ürettiği mal ve hizmetlerde meydana gelen yıllık artıştır şeklinde tanımlayabiliriz.

En açık tanımı ile kalkınma, üretimin ve fert başına gelirin artırılması yanında ekonomik ve sosyo-kültürel yapının da değiştirilmesi, yenileştirilmesi anlamına gelir [Savaş, 1986: 5]. Kalkınmanın doğal çevreye uyumlu ve doğal kaynakların yeniden üretimini sağlayacak bir anlayış içinde gerçekleşmesi gerekir.

2.1.2. Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik özellikle çevre politikası ve diğer alanlarda yapılan araştırmalarda oldukça popüler bir kavram olmuştur. Sürdürülebilir kavramı, bir şeyi mevcut seviyesinde tutabilmek, daha aşağıya düşürmemektir. Sürdürmek fiil ise Türk Dil Kurumu sözlüğünde, bir kişi veya toplumu başarısızlıktan korumak ya da onların kötüleşmesini önlemek; uygun seviyede tutabilmek, hayatın idamesi için karşılanması, olarak açıklanmaktadır.

Uluslararası Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) tarafından 1980 yılında yayınlanan Dünya Korumacılığı Stratejisi, 1987'deki Brundtland Raporu ve diğer örgütler sürdürülebilirlik için;

- Bütüncül planlama ve strateji geliştirme
- Temel ekolojik sistemleri koruma,

- Verimliliğin uzun bir döneme yayılmasına ve gelecek kuşaklara ulaşmasına izin veren büyüme modelleri,
- Ekonomik büyüme ile doğal kaynaklar arasında denge,
- Ülkeler arası hakça oluşturulan dağıtım ile imkanlar arasında denge, gibi ilkeler belirlemiştir [Himmetoğlu, 1996: 64].

Sürdürülebilirlik, bir toplumun, eko sistemin ya da sürekliliği olan herhangi bir sistemin işlerini kesintisiz, bozulmadan, aşırı kullanımla tüketmeden ya da sistemin hayati bağı olan ana kaynaklara aşırı yüklenmeden sürdürülebilmesi yeteneği olarak ifade edilebilir [Karaman, 1996: 102].

Gün geçtikçe azalan kaynakların optimum etkinlikle kullanımı ve kıt olan kaynaklara zarar vermeme olgusu sürdürülebilirliğin en önemli hedefi olmalıdır.

2.2. Sürdürülebilir Kalkınma

İlk bakışta çevre ile kalkınma arasında negatif bir ilişkinin olduğu, kalkınmaya, sanayileşmeye, yeni yatırımlara daha fazla önem verildikçe, çevre planlama ve korumanın ihmal edilebileceği düşünülebilir. Ancak, bu düşüncenin ne kadar yanlış olduğu, temel çevre değerleri olan su, toprak gibi değerlerin, aynı zamanda kalkınmaya kaynaklık ettikleri alındığında kendiliğinden anlaşılır [Sandal, 2001: 53]. Genel anlamda çevre, insan faaliyetleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen ya da süre içinde dolaylı ya da dolaysız bir etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamıdır. Böyle bir açıdan bakılırsa çevrenin kapsamadığı hiçbir alan ve süreç kalmamaktadır [Sayar, 1998 : 28].

Doğal yaşamı ortamında tüm canlılar arasında bir denge mevcuttur. Bu dengeyi doğal afetler, değişen iklim olayları vb. nedenler bozar ama doğa kendi iç güçleri ve dayanışması ile dengeyi kısa ve uzun sürelerde tekrar yenileyebilir ve düzenli doğal yaşamı yeniden yaratabilir. Ama bu dengeyi bilerek ya da bilmeyerek bozan, doğayı ve doğal kaynakları tüketen ve kirleten insan faktörü devreye girince yaşam ortamı bozulmaya, dengesini kaybetmeye ve sürdürülebilirliğini kaybetmeye başlar ve bu insan etkileri devam ettiği sürece de biyolojik dengeler bozulmayı sürdürür ve sonuçta yaşam

ortamı (Habitat) başta insanlar için olmak üzere tüm canlı yaşamı için özelliklerini ve barındırıcılığını kaybeder. Yaşam ortamı bozulmuş, biyolojik, ekolojik ve fiziksel özelliklerini ve iç bünye desteklerini kaybetmiş olan bir ortamda da canlıların doğal yaşamlarını sürdürmeleri sözkonusu olamaz [Sönmez, 1995: 194].

Sağlıklı bir toplumsal yapı, güvenli insani ilişkiler, gelir dağılımında eşitlik yanında doğal, kültürel ve estetik çevre unsurlarını da içermektedir. Tarihi çevrenin bozulması, doğal ve estetik çevrenin hızla yok olması pahasına sağlanacak üretim artışının ne kadar faydalı ve mutluluk unsuru olacağı tartışma konusudur. Çağdaş gelişme kavramı niceliksel gelişme ile niteliksel gelişmeyi birlikte ele alan bir yaklaşım içermektedir. Bu anlamda çevreyi dikkate almayan bir büyümeyi gelişme ya da kalkınma olarak değerlendirmek mümkün olmamaktadır [Meydan, 1995: 111].

Endüstri devriminden bu yana hızlı nüfus artışı, büyüyen endüstrileşme, yenilenmesi mümkün olmayan doğal kaynakların tükenişi, çevrenin kirlenişi ve bozuluşu dünyamızın ortak geleceğini, her geçen gün daha büyük boyutlarda tehdit etmeye devam etmektedir [Batman ve Cömert, 2001: 1].

İlk defa 1972 yılında Birleşmiş Milletler Çevre (Habitat) Konferansı, Birleşmiş Milletlerin organizasyonu ile Stockholm'de toplanmıştır. Organizasyon, dünya ülkeleri temsilcilerinin çevre sorunlarını ortaya koymalarını, tartışmalarını ve kısa, orta ve uzun vadede çözüm önerileri getirmelerini amaçlamıştır.

Dünyada yaşam ortamı (Habitat) konusunu bu denli geniş ve global düzeyde inceleyen, irdeleyen ve konferansın sonuç bildirisi incelendiğinde şu özellikleri ortaya çıkmaktadır [Sönmez, 1995: 194]:

- 1- Konferans, yaşam ortamı (Habitat)'nın önemini global düzeyde görebilmiş ve sorunlarını dünyamızın geleceği açısından ayrıntılı olarak irdelemiştir.
- 2- Dünya ülkelerini uyarıcı nitelikte etkileşim yaratmış, sorunun bir dünya sorunu olduğunu vurgulamıştır.
- 3- Konferans ve sonuç deklarasyonu Birleşmiş Milletlerin ve ülkelerin benimseyip takip edecekleri stratejilere rehber nitelikte öneriler getirmiştir.

- 4- Tüm ülkelerin, artan nüfus, sanayileşme ve kentleşme vb. olgular karşısında çevrenin korunmasına, yaşam ortamının tahrip edilmemesine dönük olarak sorumluluklarına işaret etmiş ve tüm hükümetleri ve bireyleri sorunun dünya için önemini görmeye ve benimsemeye davet etmiştir.

1983 yılında Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland başkanlığında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, Stockholm Konferansı kararları doğrultusunda kurulmuştur. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından 1987 yılında Ortak Geleceğimiz (Our Common Future) adlı raporda sürdürülebilir kalkınma kavramı tanımlanmıştır. Raporda; ekonomik kalkınmayı beraberinde getirecek, çevre varlıklarımızı sürdürebilecek ve genişletebilecek tedbirlerin alınabileceği ve gelişmekte olan ülkelerin çoğunda giderek kronik bir hal alan yoksulluğun ortadan kaldırılacağı, sürdürülebilir ekonomik bir kalkınmanın ortaya konulmasının şart olduğu vurgulanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı raporda, bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamaktır [TÇSV, 1987: 71] olarak tanımlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için [TÇSV, 1987: 96]:

- Karar alınmasında vatandaşların etkin katılımını sağlayacak bir siyasal sistem,
- Kendi çabasıyla ve sürdürülebilir biçimde üretim fazlası ve teknik bilgi sağlayabilecek bir ekonomik sistem,
- Uyumsuz kalkınmadan doğan gerilimlere çözüm bulabilen bir sosyal sistem,
- Kalkınma için gerekli ekolojik tabanı korumaya saygı gösteren bir üretim sistemi,
- Durmadan yeni çözümler arayabilecek bir teknolojik sistem,
- Ticaret ve finansmanda sürdürülebilir düzenleri destekleyen bir uluslararası sistem
- Esnekliğe, kendini düzeltme yeteneğine sahip bir yönetim sistemi, oluşturulması gerekmektedir.

Bu şartlar daha çok, kalkınma konusundaki ulusal ve uluslararası eylemlerin dayandırılacağı amaçlar niteliğindedir.

Rio-1992 Çevre ve Kalkınma Zirve Konferansı, globalleşen çevre ve kalkınma sorunlarının en üst düzeyde görüşülüp karara bağlandığı bir zirve toplantısı olmuş, çevre ve kalkınma konusunda önemli ve en son aşamayı oluşturmuştur.

Rio-92 Konferansı çalışmaları sonucunda Beş Rio Belgesi hazırlanmıştır.

- 1- Çevre ve kalkınma üzerine Rio Deklarasyonu; bu belgede yer alan 27 prensip, insanı kalkınma ve refah için yapılan çalışmalarda ülkelerin hak ve sorumluluklarını tanımlamaktadır [Sönmez, 1995: 199].
- 2- Gündem-21; 2000 yılına kadar değişim sürecine uyum sağlamak için, daha sonraki yıllarda da çevre ve kalkınma faaliyetlerini sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlayan programlar demetini oluşturmaktadır. Amaca ulaşmak için uyulması, benimsenmesi ve uygulanması gereken projeleri oluşturmaktadır [a.g.e., s. 200].
- 3- Orman Üzerine Bildiri; toplantıda ormanların sürdürülebilir kullanımına yönelik bir dizi ilke geliştirilmiştir. Bu ilkeler hem ormanların sosyal, estetik ve rekreasyonel kullanımları ile hem de orman ürünlerinden yararlanma açısından geliştirilmiştir [a.g.e., s. 200].
- 4- İklim Değişikliği Çevre Antlaşması; sera gazlarının ve ozon tabakasını seyrelten diğer gazların emisyonunu azaltmak ve kalkınmakta olan ülkelere bazı destekler, teknoloji transferleri, araştırma olanakları sağlamak amaçları ile yeni bazı yükümlülükler getirmektedir. Ayrıca sera etkisine yol açan gazların emisyonlarını kontrol edecek etkili Çevre Hukuku düzenlemelerinin yapılmasını önermektedir [a.g.e., s. 200].
- 5- Biyolojik Çeşitlilik Antlaşması; ekolojik, genetik, sosyal, ekonomik, bilimsel, kültürel ve estetik nedenlerle çok önemli olan, dünyamızda yaşayan tüm canlıların korunması ve geliştirilmesi, dünyanın bugünü ve geleceği için büyük önem taşımakta olduğu gerçeğine dayanmaktadır [a.g.e., s. 201].

Sürdürülebilir kalkınma, ekolojik-sosyal-kültürel-ekonomik ilkeleriyle bir değişme sürecidir. Bu değişme süreci içinde kaynakların kullanımı, yatırımların yönlendirilmesi, teknolojik gelişmenin yönünün seçilmesi ve kurumsal değişiklikler hep uyum içinde ve insanlığın bugünkü ve gelecekteki gereksinim ve beklentilerini karşılama potansiyelini

zenginleştirici olmalıdır. Bu da, kaynakların kullanıldıkları ölçüde kendilerini yenileyebilmelerini sağlayacak şekilde yönetimi, yenileyemeyenlerin yerine bir diğer kaynağın konulması ile başarılır. Kaynakları, bugünkü kuşağın olduğu kadar gelecek kuşakların da kullanabilmesi ancak böyle olasıdır [Ünalın, 1995: 6].

Büyüme, çevre ile uyumlu olduğu sürece sürdürülebilir olarak algılanmalıdır [Tunçsiper, 1995: 101]. Sürdürülebilir kalkınma Kahraman [1994: 73] tarafından; ülkenin gelişme hedeflerine, doğal, kültürel varlıklarını yitirmeden ve çevreyi bozmadan ulaşılmasına ilişkin çabaları içeren bir kavram olarak, tanımlanmıştır.

Kısaca sürdürülebilir kalkınmanın amacı, şu anda elde mevcut kaynaklarla, mevcut ihtiyaçları karşılarken, kalkınma hedeflerinden uzaklaşmadan yarımların düşünülmesi, olarak belirtilebilir.

2.3. Sürdürülebilir Turizm Kavramının Gelişimi

Ekonomik kazanç getiren ve turizm potansiyeli oluşturan değerlerin çevre boyutu, uzun yıllar ekonomik kazancın getirdiği öncelikten dolayı ikinci plana itilmiştir [Demir, 1995c: 76]. Turizm çevreden etkilenen, çevreyi etkileyen çok yönlü ilişkilerden oluşur. Böylesine çok yönlü etkileşimle işleyen turizmin uzun ömürlü ve verimli olması için öncelikle doğal, kültürel çevrenin korunması, yaşatılması gerekmektedir [Soley, 1998: 13].

Turizmde yaşanan olumsuz gelişmelerin önlenmesi, dengeli ve sağlıklı bir turizm gelişimi ve sürdürülebilirliği için geliştirilen sürdürülebilir turizm kavramını ortaya koymadan önce bu kavramın doğuşuna neden olan kitle turizmi kavramını ortaya koymak uygun olabilir.

2.3.1. Kitle Turizmi Gelişimi ve Etkileri

Kitle turizmi; turistik ürünün doğal kaynaklara dayalı olduğu, uluslararası ulaşımda; daha çok charter hava yolu uçuşlarının, konaklama türü olarak; tatil köylerinin ve kıyı

otellerinin kullanıldığı ve turistik ürünlerin tümüyle standart paket tatillerden oluştuğu, turizmdir [Yarcan, 1998] şeklinde tanımlanabilir.

Turizm, özellikle 20. yüzyılda sanayileşmiş ülkelerin, sosyal yönden ilgi alanı haline gelmiş ve gelir artışı ile birlikte turizm hareketleri de artmaya başlamıştır. Kitle turizminin gelişimine neden başlıca faktörler şöyle sıralanabilir [Gezici, 1998: 26-27]:

- 1- Büyüyen kentleşme, kısıtlı çevreden kaçma isteği,
- 2- Yaşam standartlarının yükselmesi,
- 3- Ulaşım olanaklarının gelişmesi,
- 4- İşgücünün sosyal organizasyonu, çalışma saatlerinin azalması ve boş zamanın artması.

Sosyal ve ekonomik yaşamda standartların yükselmesi, şehir ve iş yaşamının baskısı ile oluşan stresli ortam insanları daha fazla turizm faaliyetlerine katılmaya yöneltmiştir. Bu yöneliş karşısında meydana gelen talep artışları seyahat acentalarının, tur operatörlerinin sayısını arttırmaktadır. Ulaşım sanayiindeki teknolojik gelişim büyük kitleler halinde seyahatleri kolaylaştırmıştır. Bunun sonucunda turistik bölgelerde yoğunlaşan talebi karşılamak için büyük tesisler kurmak gerekmiştir. Kitle turizminin en belirgin özelliği olarak, alansal ve mevsimsel yığılmalara yol açtığı söylenebilir [Ulu, 1999] Bu yoğunlaşmalar ile hizmet kalitesi düşmekte, kıyı bölgelerinde aşırı yoğunlaşma ve çevre kirliliği, şehirlerde ise trafik sıkışıklığına bağlı olarak egsoz gazı artışı ile hava kirliliği ve gürültü kirliliği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca tamamlayıcı hizmetlerin yetersiz hale gelmesine sebep olmaktadır. Kitle turizmi yerel taşıma kapasitelerinin maksimum noktaya çıkmasına hatta geçmesine neden olarak bölgenin turizm çekiciliklerini yok edilebilecek hale gelmektedir.

Kitle turizminin çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkileri aşağıdaki gibi sıralamak mümkün olabilir:

- Taşıma kapasitesini zorlayan çok sayıda katılım,
- Mekan ve zamanda yoğunlaşma,
- Hızlı ve denetimsiz gelişim,
- Büyük ölçekli uluslararası standartlara uygun kollektif konaklama düzeni,

- Genellikle kıyılara ve özgün doğa parçalarına yönelik,
- Yerel mimariyi dışlayan, anonim turizm mimarisi,
- Yerel halk ve turist arasındaki ilişkinin kopuk olduğu kapalı turist bölgeleri,
- Çok uluslu tur operatörlerine bağımlılık
- Yerel, turistik ürünlerin özelliklerini yitirerek standartlaşması
- Ölçek ekonomilere dayalı bir gelişme ve yatırım.

Kitle turizminin, çevre üzerinde yarattığı mekansal ve zamansal yoğunlaşmadan dolayı rekreasyon alanları ve turizm merkezleri için çeşitli taşıma kapasiteleri belirlenmeye çalışılmıştır.

2.3.1.1. Taşıma Kapasitesi

Özgüç [1998: 195] taşıma kapasitesini:

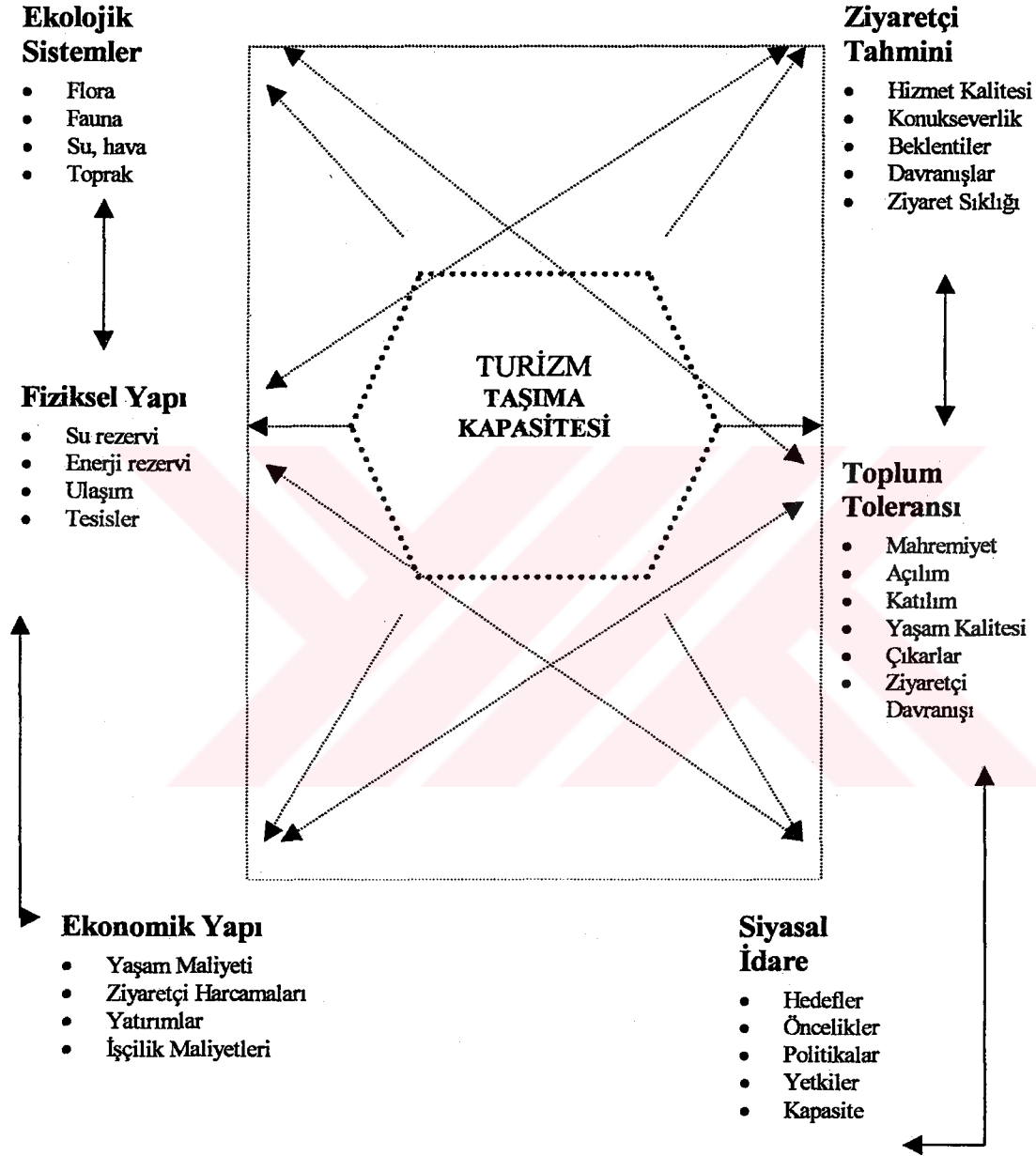
- Turizm faaliyetlerine olan talep artışlarıyla kullanılan kolaylıkların doyum noktasına ulaştığı (fiziksel kapasite);
- Çevrenin bozulmaya başladığı (çevresel kapasite) ya da
- Ziyaretçilerin artık o alandan zevk almayı yitirdikleri (kavramsal ya da psikolojik kapasite) aşamaları ifade eder, olarak tanımlanmıştır.

Şekil-2’de taşıma kapasitesi aşamalar halinde ifade edilmiş, bir turistik destinasyonun keşfi ardından, destinasyona yatırımcıların gelmesi ile ilk turistlerin gelişi, destinasyonun popüler olması ile talebin artması, yatırımlar ve nüfus yoğunlaşması ile çevre kirliliğinin artışı, en son aşamada ise destinasyona gelen ziyaretçilerin tatmininin azalması ile destinasyonun cazibesini kaybetmesi ile sona ermektedir olarak belirlenmiştir.

Küçüktopuzlu [1990: 10] taşıma kapasitesini; maximum sayıda insanın, ziyaretleri ile kazandıkları deneyimin kalitesinde azalma olmaksızın ve fiziksel çevrede istenmeyen bir değişime uğratmadan bir alanı kullanmalarını, şeklinde tanımlanmıştır. Tanımda, taşıma kapasitesinin; insan sayısı, ziyaretçilerin memnuniyeti, doğal ve yapay çevrede bozulmamanın olması vurgulanmıştır.

Şekil 2 Turizmin taşıma kapasitesini etkileyen faktörler

Turizmin Taşıma Kapasitesini Etkileyen Faktörler

Kaynak: P.W.Williams, A.Gill., Carrying Capacity Management in Tourism Settings: A Tourism Growth Management Process, Simon Fraser Univ., Vancouver B.C. Towards Visitor Impact Management, John Glasson, et. Al. Ashgate, s.52

Özellikle rekreasyon kullanım alanlarında yapılan incelemeler sonucu, taşıma kapasitesi kavramının gerçekleşen olayları tanımlamada yetersiz kaldığı ve bu kavramı desteklemek için ekolojik taşıma kapasitesi, sosyal taşıma kapasitesi, fiziksel taşıma kapasitesi ve ekonomik taşıma kapasitesi kavramları geliştirilmiştir [Küçüktopuzlu,

1990: 11]. Burada tolerans seviyesi bölgeye, bölgenin yıl içerisindeki değişik zamanlarına, çevresel yapıya, o bölgenin insanların karakteristik özelliklerine göre değişiklik arz edeceğinden taşıma kapasitesinin hesaplanması son derece güç olmaktadır. Taşıma kapasitesinin fiziki, kültürel, sosyal ve ekonomik boyutlarının olması dolayısıyla hesaplanarak o bölge için belirli parametrelerin belirlenmesi son derece güçtür [Birkan, 2002: 144].

2.3.1.1.1. Çevresel Taşıma Kapasitesi

Çevresel taşıma kapasitesi; kullanımı hedeflenen çevresel ortamın gerek kullanıcıların, gerekse ekosistemin sağlığı ve dengesi bozmadan bu ortama yüklenebilecek kullanım şekil ve yoğunluğunu belirler.

2.3.1.1.2. Sosyal Taşıma Kapasitesi

Sosyal taşıma kapasitesi; turistin yaşadığı deneyim sonunda elde ettiği tatminin veya memnuniyetin en alt sınırını ifade eder. Ayrıca turistik alandaki turistlerin davranış ve tavırlarına karşı yerel halkın hoşgörü seviyesinin sınırı şeklinde objektif ve yöreye daha önce gelenlerin daha sonra gelenleri kabullenme derecesi, subjektif tanımlamaları da yapılabilir [Küçüktopuzlu, 1990: 10].

2.3.1.1.3. Ekonomik Taşıma Kapasitesi

Ekonomik taşıma kapasitesi; geliştirilmesi arzu edilen yerel etkinlikleri kısmaksızın turizmin turist işlevlerini karşılama yeteneğini [Rızaoğlu ve Tanrısevdi, 1997: 53] ifade eder. Bir başka ifade ile, yerel halkın ihtiyaçlarının karşılanması yanında turistik faaliyetlerinin de karşılanması için ekonomik dengenin kurulması olarak belirtilebilir.

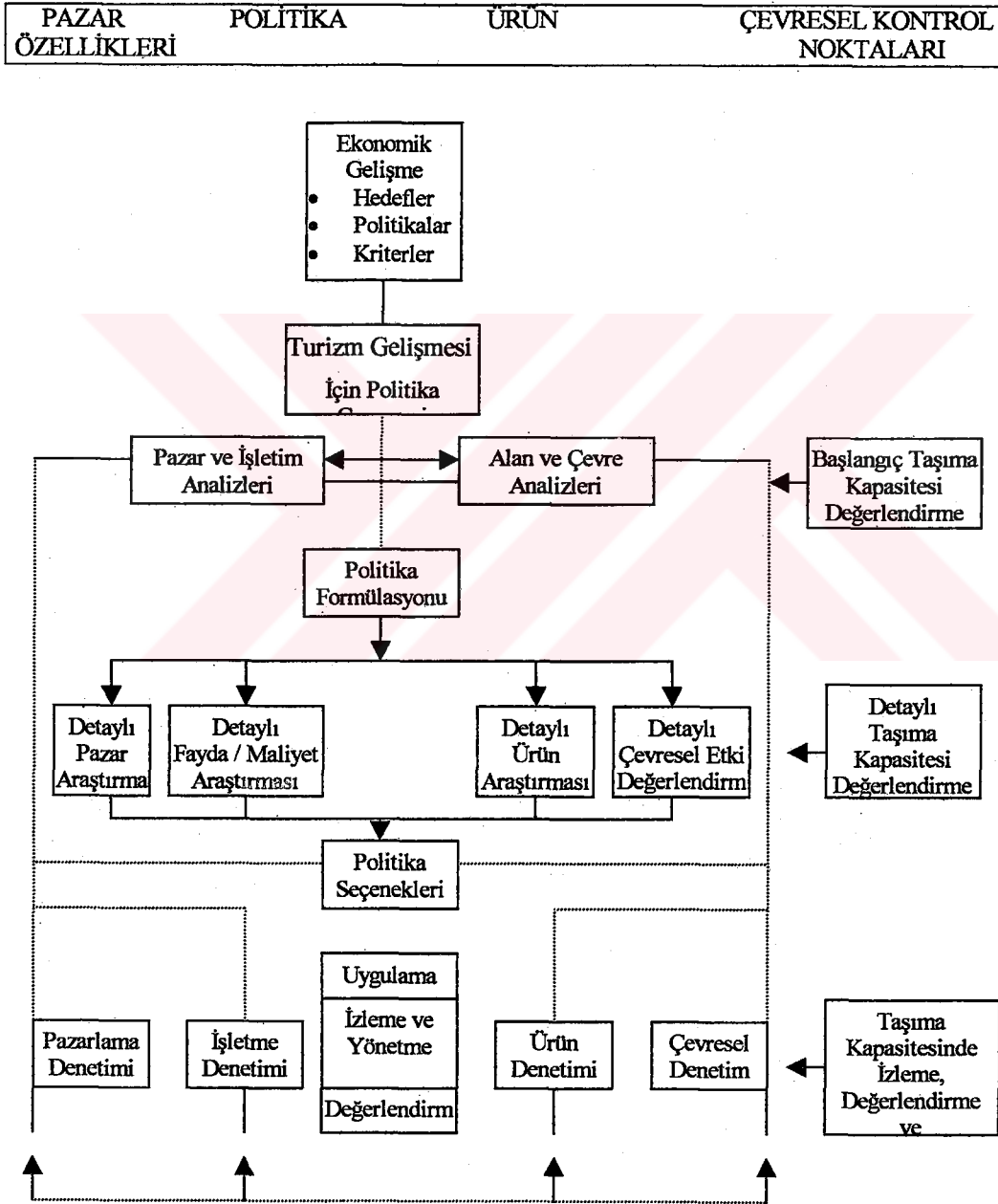
2.3.1.1.4. Fiziksel Taşıma Kapasitesi

Sağlıklı bir turizm gelişmesi, belirli bir yörede mevcut olan doğal ve insan eliyle yapılmış fiziksel kaynaklarla sınırlıdır. Burada önemli olan husus, turistik bölgedeki alt yapı olanaklarının geliştirilmesiyle, mevcut fiziksel kaynaklardan daha etkin bir biçimde yararlanılabilmesidir [Uslu, 1991: 32].

2.3.1.1.5. Ekolojik Taşıma Kapasitesi

Ekolojik taşıma kapasitesi; doğal ortamda bulunan tüm flora ve faunaya dışarıdan gelecek zararların son noktası olarak tanımlanabilir [Çakılcıoğlu, 1996: 25].

Şekil 3: Taşıma kapasitesi ve sürdürülebilir turizm gelişmesi.

Kaynak: Mc INTRYE, George., Sustainable Tourism Development: Guide For Local Planners, WTO, Madrid-1993, s.25

2.4. Sürdürülebilir Turizm

Sürdürülebilir kalkınma kavramının uygulanması gereken sektörlerden biri de kuşkusuz turizmdir. Ortak Geleceğimiz Raporunun esasını oluşturan kalkınma ve çevre koruma kavramlarının bağdaştırılması tezinden hareketle, turizmde sürdürülebilirliğe yönelik pek çok yeni yaklaşım ortaya çıkmıştır.

1960'lı yıllardan itibaren ortaya çıkan ve hızla yayılan kitle turizm hareketinin çevre üzerinde yarattığı baskı, zamanla turist memnuniyetsizliğine dönüşmeye başlamıştır. Ayrıca meydana gelen siyasi, ekonomik, teknolojik gelişmeler ve kültürel değişimler ile bireylerde oluşan çevre bilinci yeni bir tüketici tipi ortaya çıkarmıştır [Dinçer, 1993]. Turizm talebi, genellikle hemen hemen herkes için deniz-güneş-kum üçlüsünden meydana gelen paket tur ürününden, bireylerin ilgi alanlarını tatmin eden, farklı ve yeni bilgiler öğrenmeye ve daha rahat, daha aktif olmaya olanak sağlayan turizm türlerine yönelmiştir. Manzara, farklı bitki örtüsü, hayat, zengin sualtı yaşamı, mağaralar, dağlar, su sporları; günümüzde turistlerin ilgisini daha fazla çekmektedir. Ayrıca, arkeolojik, tarihi ve kutsal alanlar gibi kültürel miras; mimari özellikleri farklı yapılar, müzeler, yerel yaşam tarzları, kültür festivalleri, geleneksel ve çağdaş el sanatları ile güzel sanatlar, dans, müzik ve tiyatro yeni çekim odaklarını oluşturmaktadır [Mc Intryre, 1993: 13].

Bilinçsiz yapılan turizm faaliyetleri turizmin kendi arz kaynaklarını tahrip etmesine neden olacaktır. Bu şekilde devam edildiği takdirde bu bilinçsiz kaynak kullanımı doğal kaynakların yok olmasına sebep olacaktır [Türker, 1999: 161-162]. Varlığını tamamen çevre ve insan üzerinde kurgulayan turizm endüstrisi için turizmde sürdürülebilirlik, ancak uzun dönemli olmak stratejisi ile anlam kazanabilecektir [Çavuş ve Tarrisevdi, 2000: 153].

Deniz-güneş-kum üçlüsünden oluşan turizm, doğa turizmi gibi alışılan turizm türleri önemini henüz yitirmemişlerdir fakat turistin geçmiştekinden daha fazla çevre kalitesi beklentisine sahip olduğu da bir gerçektir. İlgi alanları öncelikli olarak doğal çevre ve geleneksel kültür olan ekoturistler gün geçtikçe gelişen bir pazar oluşturmaktadırlar. Turizm talebinde meydana gelen gelişim doğrultusunda, turistik ürün veya turistik arzın doğal ve kültürel kaynakları hedef alarak yapılanmasını gerekli kılmaktadır. Bundan

dolayı turizmin uzun vadedeki başarısı için çevrenin korunması gereği ortaya çıkmıştır [Hacıhasanoğlu, 1995: 41-45].

Turizmin, doğal ve yapay çevre ile olan sıkı ilişkisi nedeniyle kalkınma ve çevre uyumunun gerekliliğini ortaya çıkmaktadır. İşte bu noktada [Inskeep, 1991];

- çevre ve ekonomi ile turizmi bir sistem içinde düşünerek bir bütün olarak geliştirmek,
- çevre kalitesini sürdürmek ve geliştirmek,
- yerel halkın yaşam kalitesini iyileştirmek,
- turistler için yüksek kalitede standart ürünler sağlamak,
- turizmi ekonomi içindeki diğer sektörlerle entegrasyonu sağlamak,
- kalkınmada bölgeler arası eşitliği sağlamak,
- gelecek nesiller için de çevrenin korunmasını garanti altına almak gibi, çok kapsamlı hedefleri içeren sürdürülebilir turizm kavramı ortaya çıkmaktadır.

Çevrenin turizmin temel dayanağı olduğu unutulmamalıdır. Turizm, diğer sektörler-çevre-turist-yerel halk arasındaki etkileşim ile çevreyi şekillendirir ve değiştirir. Sürdürülebilir turizm kavramı, turizmin, doğal ve kültürel çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin azaltılmasına çalışan olumlu bir yaklaşımdır.

Çevreye uyumlu sürdürülebilir turizmin ana fikri; turizm ve onun etkilediği alanların içinde yer aldıkları çevreye göre algılanarak yönetilmesidir [Güneş, 1995: 31].

Özgüç [1998]'e göre; sürdürülebilir turizm kavramını, alternatif turizm, topluma dayalı turizm, eko turizm, etik turizm, sorumlu turizm gibi turizm çeşitlerinin tümünü kapsayan bir turizm türü olarak ortaya koymaktadır.

Kramaric [1993] sürdürülebilir turizmi; ekonomik turizm ürünlerinin bir kısmını da kapsayan korunan kaynakların devamlılığını sağlayan, turizmin kültürel faaliyetlerine uzun bir yaşam sağlayan, turizm geliştirme ve yönetim faaliyetlerinin tümü olarak tanımlamıştır [Karadeniz ve diğerleri, 1994: 25]. Tanımda kavrama; doğal kaynakların korunması ve bu korumanın sürmesinin yanında, yapay kaynakların en az bir

bölümünün de koruma altına alınmasının gerektiği vurgulanarak kavramın bir geliştirme ve yönetim faaliyetleri olduğu vurgulanmıştır.

Sürdürülebilir turizm kavramı geleceğe yöneliktir. Bir yandan günümüzde turizm kaynaklarının kullanımına devam edilirken, diğer yandan aynı kaynakların gelecekteki kullanımını da güvence altına alacak şekilde korunmasını gerektirmektedir [Akat, 2000].

Sürdürülebilir turizm; turizme kaynak olan çevresel değerlerin ve bu değerlerin özelliklerinin korunup geliştirilerek, çekiciliğinin devamının sağlanmasıdır [May, 1991: 113]. Kavrama; turistik destinasyonun çekiciliğinin sürmesi için doğal ve kültürel değerlerin korunması yanında geliştirilmesi, nitelikleri de yüklenmiştir.

Avcıkurt [2000: 1] sürdürülebilir turizmi; doğal ve kültürel varlıkların, hem yarını düşünerek kullanılmasını, hem de mevcut ziyaretçilerin ve yöre halkının ihtiyaçlarının maksimum düzeyde karşılanması şeklinde tanımlamıştır. Tanımda; ziyaretçilerin beklentilerinin karşılanması yanında, aynı zamanda yerel halkın beklentilerinin de karşılanmasının gerektiği vurgulanarak, hem bugünün hem de yarınların düşünülerek doğal ve kültürel varlıkların korunmasının gerektiği, işaret edilmiştir.

Sürdürülebilir turizm kavramına farklı bir açıdan yaklaşan Wheeler [1993]; sürdürülebilir turizm kavramının iyimser bir görüşle, makul bir planlama yöntemi olarak görüldüğünün altını çizmiş ve kavramın bir planlama mekanizmasından çok bir pazarlama aracı gibi uygulanması eğiliminin mevcut olduğunu belirtmiştir. Burada, bu görüşün hakim olmasının temel nedeni olarak, sürdürülebilir turizm kavramı içinde, turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılması anlayışının hakim olması gösterilebilir. Tüm yıla yayılmış turizm faaliyetleri, çevresel değerlerin kullanımını da arttırarak, bu değerlerin tahribine yolaçabilecektir.

Tavmergen ve Pınar [1999] çalışmalarında sürdürülebilir turizm kavramını, doğa turizmi ile eş anlamlı olarak kullanılan bir kavram olarak nitelendirmişlerdir. Doğa turizmini ise; doğal bitki örtüsünü ve arkeolojik eserleri görmek ve korumak amacı ile yapılan doğa dostu turizm şeklidir [Tavmergen ve Pınar, 1999: 22] olarak açıklamışlardır.

Tablo: 5’de sürdürülebilir turizm ile alternatif turizm arasındaki farklar verilmiştir. Görüldüğü gibi, sürdürülebilir turizm kavramı oldukça karmaşıktır ve kim neyi ifade etmek istiyorsa onu ifade etmektedir. En yaygın ve benimsenen sürdürülebilirlik kavramı turizme uygulandığında, turizm kaynaklarının tüketilmeden, kirletilmeden, içi boşaltılmadan gelecek turist nesillerinin ve yerel halkın kullanabilmesini de sağlayacak şekilde kullanımının düzenlenmesi [Özgüç, 1998: 203] şeklinde sürdürülebilir turizmi tanımlanabilir.

Dünya Turizm Örgütü (The World Tourism Organisation) sürdürülebilir turizm kavramını; insanın etkileşim içinde bulunduğu ya da bulunmadığı çevrenin bozulmadan veya değiştirilmeden korunarak, kültürel bütünlüğün, ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşamı sürdüren sistemlerin idame ettirildiği ve aynı zamanda tüm kaynakların ziyaret edilen bölgedeki insanların ve turistlerin ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçlarını doyuracak şekilde ve gelecek nesillerin de aynı ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri biçimde yönetildiği bir kalkınma şeklidir [WTO, 2002], olarak tanımlamaktadır.

Temelde tüm tanımlama çalışmaları; turizm gelişiminin yol açtığı çevre sorunlarının önlenmesi ve gelecek kuşaklara bu çevresel değerlerin en az hasarla bırakılmasının sağlanması yanında, bugünkü kullanımında da bir hoşnutsuzluğun yaratılmamasının gerektiğini belirtmektedir.

Burada temel nokta; turizme kaynak olan çevresel değerlerin bugünkü kullanımlarında bir tatsızlığa yol açmadan korumak, korurken geliştirmek ve bu değerleri yarın da en az bugünkü kadar kullanılabilecek durumda yarınlara bırakmaktır.

2.4.1. Sürdürülebilir Turizmin İlkeleri ve Prensipleri

- Sürdürülebilir turizmin gibi karmaşık bir olayın gerçekleşmesi bazı ilkelerin yerine getirilmesine bağlıdır. Sürdürülebilir turizm genel ilkeleri [Çakılcıoğlu, 1996: 30];
- Talebe göre değil, arza göre turistik düzenlemelerin yapılması,
- Önceliklerin yerel halka verilmesi,

- 12 ay turizm,
- Toplu taşıma,
- Temiz enerji kullanımı,
- Toplumsal katılım
- Eylem durumunda dinlenme,
- Gerçek yaşamın sahnelenmesi,
- Mevcut yapı stoğunun kullanımı,
- Toplumsal ve kültürel kimliğin korunması
- Turizm yatırımlarının esnek, gelişmeye açık ve uzun vadeli olması, olarak sıralanabilir

Tablo: 5 Sürdürülebilir turizm ile alternatif turizm arasındaki farklar.

Sürdürülebilir turizmin özellikleri	Alternatif turizmin özellikleri
Büyük ölçekli kalkınma	Yerel ölçekte kalkınma
Çok sayıda turiste yönelik gelişme	Az sayıda turiste yönelik gelişme
Taşıma kapasitesi önemli Taşıma kapasitesi açısından <ul style="list-style-type: none"> • turist sayısı, • turizm tipi, • kullanılan alanın tipi dikkate alınması.	Taşıma kapasitesi önemli değil
Sürdürülebilirlik konseptine uygun yeni teknolojilerin kullanılması	Teknoloji kullanımının sınırlandırılması; çiftlik turizmi, yaya turizmi gibi turizm tipinin değişmesi
Amaç kaynakları turizm için sürdürülebilir kullanmak	Amaç doğaya ve peyzaja en az zararı vermek
Turizmde yerel özelliklerle beraber uluslararası standartlar	Turizmde sadece yerel özellikler baskın
Geniş alanlara yayılmış turizm kalkınması	Sınırlı alanlara yayılmış turizm kalkınması
Turizmde tüketimin sürdürülebilirlik çerçevesi içinde yapılması	Turizmde tüketimin minimize edilmesi

Kaynak: ÖZKUL, Emrah. Turizm Hareketlerinin Sosyo-Kültürel Etkileri (Marmaris Örneği), Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir-2001

Sürdürülebilir turizmin başarısı, diğer sektörlerin turizm üzerinde etkili olabilecek tüm birimlerinin yönetiminin daha hassas ve bilgili olmasına bağlıdır. Sürdürülebilir turizm prensipleri şu şekilde sıralanabilir [Güneş (Paçacı), 1995: 35]:

- Çevre, önemini turizm serveti şeklinde ortaya koyan gerçek bir değere sahiptir. Uzun dönemdeki sürdürülebilirliği, kısa vadeli düşüncelerle zarara uğratılmamalı, korunarak gelecek nesillere ulaştırılmalıdır.
- Turizm, ziyaretçilerin yanı sıra, bulunduğu alan ve topluma da fayda sağlayan potansiyele sahip pozitif bir aktivite olarak kabul edilmelidir.
- Turizm ve çevre arasındaki ilişki, çevreyi uzun dönemde sürdürülebilir hale getirecek şekilde düzenlenmelidir. Turizmin doğal kaynaklara zarar vermesine, gelecekte hoş olmayan ortamlar yaratmasına ve çevre üzerinde kabul edilemez etkiler oluşturmamasına izin verilmemelidir.
- Turizm faaliyetleri ve gelişmeleri; ölçüğe, doğaya ve içinde yer aldıkları alanın karakter özelliklerine uyum gösterecek şekilde düzenlenmelidir.
- Herhangi bir turistik alan içinde ziyaretçilerin ihtiyaçları ile o yörede yaşayan halkın ihtiyaç öncelikleri arasında uyum sağlanmasına çalışılmalıdır.
- Sürekli gelişen dünya, bazı değişiklikler kaçınılmazdır ve bu değişiklikler çoğunlukla fayda sağlamaktadır. Ancak bu değişikliklere sürdürülebilir turizm ilkelerinden vazgeçilmeksizin yer verilmelidir.
- Özel sektör, yerel yönetimler ve çevreci kuruluşlar, plan ve uygulamalarında sayılan prensipler ile uyum içerisinde olmak ve prensiplerin uygulanabilirliği için bir arada çalışmak, koordine halinde bulunmak ile yükümlüdürler.

Dünya Turizm Örgütü, sürdürülebilir turizm için 3 temel prensip öngörmektedir [Turizm Bakanlığı Resmi Web Sitesi].

- 1- Turizmin yerel halkın yaşam kalitesini yükseltmesi,
- 2- Turistlere kaliteli bir tatil deneyimi sağlanması,
- 3- Çevresel (doğal ve kültürel) kaynakların korunması.

Burada ana nokta; yerel halkın turizm gelişiminden mutlaka olumlu yönde faydalandırılması olarak belirlenmektedir. Turizm gelişiminden olumsuz yönde

etkilenecek yerel halk, turiste ve turistik yatırımlara olumsuz bakabilecektir. Turistlere kaliteli bir tatil deneyimi için çevresel kaynakların korunması gerekmektedir.

Vancouver'da 1992 yılında gerçekleşen Dünya Konferansı'nda, turizm sektörünün tüm çevre değerlerinin aktif olarak sürdürülmesini sağlamak üzere gerekli olan önemli adımlar bir rapor ile sunulmuştur. Uzmanlar, Konferans'ta turizmin sürekliliğini sağlamak için birçok yapıya ihtiyaç olduğunu vurgulayarak ortaya koymuşlardır. Bunlar [Mannig, 1994]:

- 1- Sürdürülebilir turizm için, uzun dönemli gelişim stratejisi ve geniş çaplı politika ve planları içeren bir kurumsal yapıyı sağlamak,
- 2- Turizmin başarısı için turizme ana kaynak olan çevresel değerlerin korunması,
- 3- Doğal çevrenin, turizmin gelişimine gösterdiği tepkinin ve turizm yarattığı değişimin, uygulamanın her aşamasında incelemek.

Burada temel olarak araştırmanın öğelerini; hassas bir analiz, ekolojik yapının kullanımı için güvenli kullanım standartları ve ekolojik yaklaşımların incelenmesi, fiziksel taşıma kapasitesi veya uygun değişim limitlerini içermektedir.

- 4- Tehdit altındaki ve yok olmakta olan türleri, yaşam alanlarını ve eko sistemleri dünya çapında ve bölgesel özellikleri göz önünde tutularak incelemek,
- 5- Turizm ürünlerinin, temel kaynağı olan çevresel değerlerin yerel, bölgesel ve dünya çapındaki ölçülerde ve meydana gelebilecek değişime karşı, önlenebilir ve uygun bütünleşme stratejilerini başlatmak,
- 6- Turizm sektörünü bilgilendirmek amacı ile, farklı toplumların kültürel değerlerini ve bu değerlerin turizm olayına karşı hassasiyetini belirlemek üzere araştırmalar yapmak,
- 7- Turist hareketlerini ve çevresel değerleri gözlemlemek ve daha iyi bir kayıt sistemi altına almak,
- 8- Gelişmiş teknoloji kullanarak olumsuz etkileri en aza indirmek,
- 9- Doğa ile uyumlu turizm ürünleri için pazar olanakları yaratmak,
- 10- Turizm sektörü için çevresel standartlar geliştirmek ve düzenleyici, denetleyici mekanizmaları daha etkili hale getirerek ve uygulanmasını sağlamak için birimler arası koordinasyonu geliştirmek.

Tüm bu yapısal analizler ve kurumsal yapı, turizmin sürdürülmesi için büyük bir önem taşımaktadır. Burada temel noktada planlamanın ve yönetim birimlerinin arasında büyük bir işbirliğinin olması bulunmaktadır.

2.4.2. Sürdürülebilir Turizmin Özellikleri

Sürdürülebilir turizm gelişiminin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir [Hanneberg, 1994: 4]:

- 1- Kaynakların Sürekli ve Dengeli Kullanımı: Doğal, sosyal ve kültürel kaynakların kullanımının sürdürülebilirliği ve koruma çok önemlidir. Ayrıca, uzun zamanda yapılabilecek hassas bir iştir. Sürdürülebilir turizm gelişiminin sağlanabilmesi için birinci şart; kaynakların sürekli ve dengeli kullanıma açılmasıdır.
- 2- Aşırı Tüketim ve Atık Miktarını Azaltma: Turizmin kalitesini arttırmak için, uzun dönemde çevresel tahribatın, restorasyon maliyetinin, atık miktarının ve aşırı tüketimin azaltılması gereklidir.
- 3- Çeşitliliği Koruma: Sürdürülebilir turizm gelişimini sağlamak için doğal, sosyal ve kültürel çeşitliliği korumak ve değerlerini arttırmak gereklidir.
- 4- Planlama ile Turizmi Bütünleştirme: Turizm, ulusal ve yerel stratejik planlama ve çevresel etki değerlendirme yapısı altında bütünleştirmelidir.
- 5- Yerel Ekonomileri Destekleme: Turizm geniş ölçüde yerel ekonomik aktiviteleri destekler ve çevresel maliyetleri karşılar, tahribattan kaçınır ve bu ekonomik gelişmeyi korur.
- 6- Yerel Toplumlarla Bağlantılı Olma: Turizm sektöründe yerel toplumla bağlantılı olma, sadece onlara ve çevreye genel anlamda yarar sağlamaz, aynı zamanda turizm deneyimlerinin kalitesini de iyileştirir.
- 7- Sektör ile Toplum Arasında İşbirliği Sağlayacak Kurumların Bulunması: Turizm endüstrisi ile yerel toplumlar arasında ilişki için organizasyonlar ve kurular gereklidir, potansiyel anlaşmazlıkları çözebilir ve uyumlu bir şekilde çalışabilirler.
- 8- Çalışanların Eğitimi: Sürdürülebilir turizmin uygulanma çalışmalarıyla kadroları bütünleştirmek, turizm ürününün kalitesini artırır.

- 9- Güvenilir Turizm Pazarlama Faaliyetleri: Müşteri tatminini artıran ve destinasyon bölgelerinin kültürel, doğal ve sosyal çevreleri için tamamiyle turistlere yönelik pazarlama ve sorumlu bilgi akışına olanak vermelidir.
- 10- Araştırma Çalışmalarını Destekleme: Sanayinin kullanacağı etkili veri toplama ve analizleri ile araştırmaları devam ettirme ve izleme, problemlerinin çözümü ve destinasyonlara, sanayiye ve müşterilere yararlar getireceği için gereklidir.

Sürdürülebilir turizmde, turizmden beklenen ekonomik yararların toplumsal ve ekolojik amaçlarla birleştirilmesi esastır [Ceylan, 2001: 172]. Çevresel değerlerini yitirmiş bir turizm sektörü varlığını sürdüremeyecektir.

3. TURİZM PLANLAMASI

3.1. Planlama Kavramı

Planlama; gelecek bir dönemde ulaşılabilecek amacın saptanması, bu amaca ulaşmak için hangi araçların kullanılacağı, hangi işlerin, hangi sıraya göre, ne zaman, ne kadar sürede, kimler tarafından yapılacağını, bu işlerin kaç mal olacağını, kapital ihtiyacının hangi kaynaklardan sağlanacağını belirlemesidir [Olalı ve Korzay, 1993: 241]. Dolayısıyla planlamanın ilk adımı amaç belirlemedir.

Şu halde, amacı kuruluşun ileride gerçekleştirmeyi arzu ettiği bir durum olarak tanımlayabiliriz. Amaçlar, bir yerde, kuruluşun oluşturması ve faaliyetlerin organize edilmesinin nedenini oluşturdukları için en önemli unsurlardır. Plan ise, amaca erişmek için ne yapılması gerektiğini belirleyen araçlardır. Planlar, amaçları gerçekleştirmek için kuruluşun elindeki imkan ve kaynakların (maddi ve beşeri) tahsisi, yapılacak işlerin zaman içinde programlanması, bu işleri yapacak personele görevlerin dağıtılması ile ilgilidir [Eren, 1998: 117]. Planlama; gelecekteki çalışmaların zamanlarının ve uygulanacak yöntemlerin tayin edilmesi, gerekli kaynakların seçilmesi ve hedeflerin tespit edilmesi için yapılan çalışmaların tamamıdır [Dalay, 2001: 294].

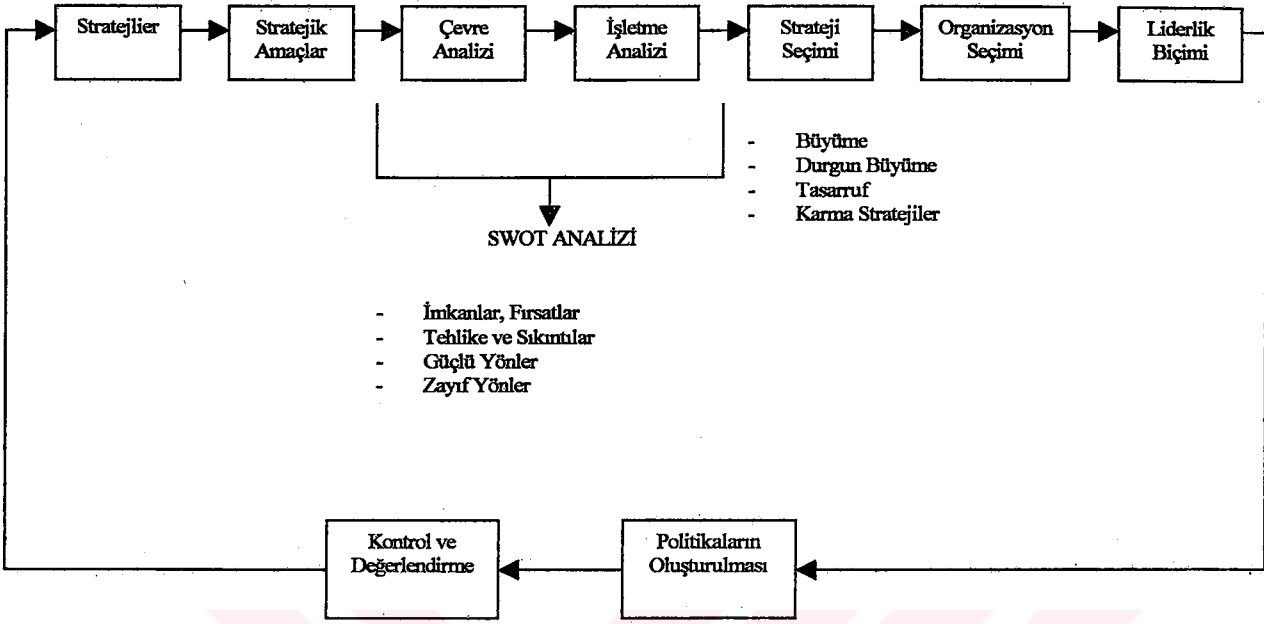
Planlama, yarın yapılacak işlerin bugünden belirlenmesi ya da daha genel bir şekilde, belirli bir gelecekte nerede olunacağını ve oraya nasıl ulaşılabileceğinin önceden belirlenmesidir. Planlama amaçlar ile bunlara ulaşmayı sağlayacak araç ve olanakların belirlenmesidir şeklinde de tanımlanabilir [Mucuk, 1987: 125].

Planlama bir çeşit tahminlemedir. Tahminler, gelecekte alacağı varsayılan birtakım olayları ya da durumları belirtmektedir. Planlamanın yokluğu ya da geleceği göz önüne almayan kısa vadeli planlama bir takım ciddi sorunlara ya da yetersizliklere yol açar [İçöz, 1993: 89].

Yukarıdaki tanımlardan hareketle planlama; başlangıcı belli olan ve sonu göreceli olan bir süreç içerisinde, tecrübelerin ve mevcut durumun gerekleri altında geleceğin tahminlenerek, belirlenen amaç ve onlara ulaştıracak araçların tespiti, süreci olarak tanımlanabilir.

Şekil 4: Stratejik planlama ve yönetim süreçleri.

Kaynak: EREN, Erol, Yönetim ve Organizasyon, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 4. Bası, İstanbul-1998, s.124

3.1.1. Planlamanın Nedenleri

Planlamayı gerektiren nedenler aşağıda kısaca açıklanmıştır [Olalı ve Karzay, 1993: 242].

1. Plan yapmak suretiyle gelecekte ulaşılmak istenen amaç saptanmış ve bu amaca erişmek için gelecekteki koşullar, kullanılacak araçlar, olanaklar önceden tahminlenmiş, belirlenmiş olur.
2. Plan, amaca ulaşmakta muhtemel sapmaların olumsuz sonuçlarının tahminleşmesini, bunları önlemek için gerekli tedbirlerin alınmasını sağlar.
3. Plan amaca ulaşıp, ulaşmadığımızı, hangi ölçüde ve ne gibi gider ve fedakârlıkla ulaştığımızı kontrol etmek olanağını verir.
4. Plan yetki ve sorumluluk dağıtımına fırsat verir, zemin hazırlar. Böylece yapılacak işlerin başarısızlığa uğraması durumunda kimlerin sorumlu tutulacağı belirlenmiş olur.

5. Plan özellikle yatırımların planlanmasını ifade eder. Böylece plan sayesinde en uygun yatırım alternatifi seçilir ve yatırım yıllık planlar halinde zaman dönemlerine dağılır.
6. Plan, yatırımların ortaya çıkaracağı kapital ihtiyacının miktarı ve bu ihtiyacın karşılanması için hangi kaynaklara başvurulmasının uygun olacağını belirlemeye fırsat verir.
7. Planlama sayesinde işletme için en etkili, yatırım harcamalarını en kısa sürede geriye getiren amortisman metodunun saptanması mümkün olur.
8. Plan işin etkinliğini, verimliliğini artırır, işin bir düzen içinde yapılmasını sağlar.

3.1.2. Planlamanın Önemi

Planlamanın önemini bir işletme bilimcisinin şu sözleri açıkça ortaya koymaktadır [a.g.e., s. 242];

Hedefiniz belli değilse her yol sizi oraya çıkarabilir veya hiçbir yol sizi oraya ulaştırmaz.

Amaç belirleme ve planlamanın yararları aşağıdaki şekilde sıralanabilir [Eren, 1993].

1. Amaçların bilinmesi ve planların yapılması personelin kuruluş ile bütünleşmesine ve faaliyetleri daha arzulu biçimde yapmasına yardımcı olur. Çünkü, personel neyi niçin yapacağını bilir, bu konudaki belirsizlikler önlenmiş olur.
2. Amaçlar ve planlar, faaliyetler için birer rehberdir. Yönetici ve personeli aydınlatır ve yol gösterir.
3. Yöneticilerin kararlarına temel teşkil ederler. Yöneticinin ne yapması, hangi görevi yerine getirmesi gerektiğini açıklarlar.
4. Amaçlar ve planlar, aynı zamanda bir başarı standardıdır. Neyin yapılması gerektiğini belirttiği için yöneticilerin başarısının değerlendirilmesinde etkin bir araç olarak kullanılırlar.

3.1.3. Planlamanın Özellikleri

Yapılan planların amaca ulaşabilmesi ve örgütsel kaynakların en iyi biçimde kullanılabilmesi için şu özellikleri taşıması gerektiği öne sürülmektedir [Aykaç, 1999: 63]:

- Plan hedefleri, gerçekçi, ulaşılabilir ve uygulanabilir bir şekilde belirlenmiş olmalıdır.
- İyi bir plan açık, anlaşılır ve ulaşılması öngörülen amacı açık bir biçimde ortaya koymalıdır.
- Örgütün kaynaklarının tam kapasite olarak kullanılabilmesi için, bu kaynakların nitelik ve nicelik yönünden iyi değerlendirilmiş olması ve dikkate alınmış olması gereklidir.

Belirlenen plan hedefleri ile örgütsel kaynaklar arasında çok sıkı ilişki bulunduğu gözden kaçırılmamalıdır.

- Plan esnek olmalıdır. Değişen ve gelişen koşullara uyum sağlayacak özellikler taşımalıdır.
- Mümkün olduğunda örgüt çalışanlarının geniş bir katılımı ile hazırlanmış olmalıdır.
- Uygulama aşamasında, aktif veya pasif direnme ihtimallerini dikkate almalı ve bunlar için gerekli önlemler önceden öngörülmüş olmalıdır.

Planlamanın önemi işletmelerin dinamik bir ortamda faaliyet göstermeleri, ekonomik şartların ve teknolojinin hızlı değişmesi nedeniyle geleceği isabetle tahmin etme imkanının sınırlı kalmasından ileri gelmektedir [Dinçer ve Fidan, 1996: 229].

3.2. Ulusal Planlama

Siyasal rejimleri ne olursa olsun sayısız deney, teorik formülasyon ve metodolojik mahiyetteki araştırmalardan sonra bugün hemen hemen her ülkede bütün ekonomik sektörlerde ve her düzeyde genel planlamaya gidilmesi kabul edilmiş bulunmaktadır

[Olalı, 1990: 429]. Günümüzde, Üçüncü Dünya ülkelerinde planlama daha çok ekonomi alanında kaynakların daha akılcı kullanılması amacıyla yönelik olarak, kalkınma planı biçiminde kullanıldığı ifade edilmektedir [Wallis, 1989: 41]. Ancak bu anlamda planlamadan yararlanılmasının sadece Üçüncü Dünya ülkelerine özgü bir durum olmadığını, aralarında Türkiye ve Fransa'nın da bulunduğu daha başka pek çok ülke tarafından kullanıldığını söyleyebilir [Aykaç, 1999: 60].

Ulusal planlama; bir ülke ya da bölgeye ait tüketim, yatırım, tasarruf, ihracat, ithalat ve benzeri temel ekonomik ve sosyal büyüklüklerdeki değişiklikleri, belirli öncelikler gözetilerek önceden belirlenen akılcı hedefler doğrultusunda, belirli bir sürede etkilemek, yönlendirmek, kontrol etmek ve uzun dönemli ekonomik karar alma sürecini koordine etmek için harcanan bilinçli devlet çabası olarak tanımlanabilir [Ayanoğlu ve diğerleri, 1996: 1].

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için ulusal plan hayati önem taşımaktadır. Elde bulunan kaynakların yetersizliği, onların dengeli kullanım ve amaca; yani kalkınmaya, gelişmişliğe en kısa sürede ulaşacak şekilde kullanılmasını zorunlu kılmıştır [Batman ve Cömert, 2002: 126].

Dolayısıyla, devlet ya da hükümet politikalarının koordinasyonu ve akılcı bir çizgiye oturtulması planlamanın en önemli işlevini oluşturmaktadır. Hükümet politikalarıyla, belirli öncelikler gözetilerek oluşturulan ulusal amaçlara ulaşmak, kaynakların akılcı kullanımını gerektirmektedir. Akılcı kullanım, kaynakların sektörler ve bölgeler arasında belirli öncelikler çerçevesinde zamana yayılarak yapılabilir, tutarlı ve optimum şekilde dağıtılmasıdır [Ayanoğlu ve diğerleri, 1996: 2].

Genel amaç olan, toplumsal refahın yükseltilmesine yönelik olarak ulusal planlarda sıkça rastlanan amaçlardan bazıları şunlardır [Ayanoğlu ve diğerleri, 1996: 2]:

- Hızlı ve dengeli büyüme,
- Kişi başına milli gelirin artırılması,
- Tam istihdamın sağlanması,
- Kapasite kullanımının artırılması,
- İnsangücü kaynaklarının niteliğinin yükseltilmesi,

- Yoksulluğun ve gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azaltılması,
- Bölgeler arasındaki eşitsizliklerin azaltılması,
- Çeşitlendirilmiş ve kendi kendine yeterli bir ekonomik yapının oluşturulması,
- Sürdürülebilir ve dengeli bir büyüme oranı yaratılması,
- Sanayileşmenin hızlandırılması,
- Bilim ve teknoloji alanında atılım yapılması,
- Ödemeler dengesinin iyileştirilmesi,
- Enflasyonun aşağı çekilmesi,
- Dış dünya ile bütünleşme,
- İdari yapının iyileştirilmesi.

Ulusal amaçlar ve bu amaçlar doğrultusunda oluşturulan hedefler setine, ulusal planda nasıl ulaşılabileceğine, kaynakların nasıl kullanılacağına ve hangi araçlardan yararlanılabileceğine yer verilerek gösterilmelidir. Plan amaçları ülkelerin kendi koşullarına ve politik tercihlerine göre değişebilir. Asıl olan, amaçlar ve hedefler arasında fayda maliyet dengesi göz önüne alınarak öncelikler setinin belirlenmesidir.

Alan stratejisi [Ayanoglu ve diğerleri, 1996: 3], kalkınma hedeflerine varabilmek için uygulanacak politika ve alınacak tedbirlerin genel çerçevesini çizen ve belli bir dönem için genellikle değişmezlik niteliği olan direktifler topluluğudur. Bu direktifler kalkınma planlarının kamu için emrediciliğini gösterir.

3.2.1. Ulusal Kalkınma Plan Çeşitleri

Ekonomik planlar hazırlanış amacı olarak istikrarcı ya da kalkıncı esaslara dayanmaktadır.

3.2.1.1. İstikrarcı Planlama

İstikrarcı planlamanın temel amacı, ekonomik istikrarı sağlama ihtiyacının belirlendiği sınırlar ve yürürlükteki ekonomik ve sosyal yapı çerçevesinde ülkedeki sermaye stoku, işgücü ve diğer kaynakların, tam istihdamı sağlayacak şekilde etkili bir talep düzeyi oluşturmaktır. Amaç ve hedefe ulaşmak için; politik önlemler, parasal ve mali

önemlerce kontrol edilen pazar ve talep kanallarıyla çalıştırılmaktadır. Güçlü özel sektörü ve gelişmiş pazar yapısı olan ileri sanayi ülkelerinde daha çok uygulanmaktadır.

3.2.1.2. Kalkınmacı Planlama

Kalkınmacı planlamanın temel amacı; dengeli, sürdürülebilir ve hızlı kalkınma ile üretimin ve kişi başına gelirin artırılması yanında gelir dağılımındaki eşitsizliklerin giderilmesi, bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması, kısaca ekonomik ve sosyo kültürel yapının iyileştirilmesidir [Ayanoğlu ve diğerleri, 1996: 4].

Kalkınmanın sağlanması devlet desteği ile gerçekleşebilir. Burada kamu mülkiyetinin artırılması gerekli olmayabilir. Ekonominin sağlıklı işleyişi için; bazı altyapı projeleri, özel sektörün istekli olmadığı ya da finansal gücünün yetmediği büyük ve riskli projeleri devlet gerçekleştirebilir ve mülkiyetini artırabilir. Bunun yanında politik tercihlere göre bazı kamu kuruluşlarını özelleştirerek kamu mülkiyetini azaltabilir.

Kalkınmacı planlar kamu mülkiyetinin ve kontrolünün görece olarak daha etkili olduğu karma ekonomilerde daha çok uygulanmaktadır [Ayanoğlu ve diğerleri, 1996: 4].

3.2.1.3. Yüklenen Görev ve İşleri Açısından Planlar

Bu açıdan planlar nitelikleri ve uygulanış biçimleri bakımından beşe ayrılmaktadır [Ayanoğlu ve diğerleri, 1996: 5]:

- 1- Emredici Merkezi Fiziksel Planlama (Eski SSCB, Çin)
- 2- Emredici ve Özendirici Planlama
  - a. Sosyalist Rekabetçi Planlama (Eski Yugoslavya)
  - b. Demokratik Rekabetçi Planlama (Hindistan, Pakistan, Türkiye)
  - c. Kooperatif ya da Uzlaşmacı Planlama (Japonya, G.Kore)
- 3- Yol Gösterici Planlama (Fransa)
- 4- Tahmin Edici Planlama (Hollanda)
- 5- Formal Planlama (Latin Amerika Ülkeleri)

3.2.1.4. Süreleri Bakımından Planlar

Kalkınma planları, kapsadıkları süreler bakımından dört grupta toplanabilir [Ayanoğlu ve diğerleri, 1996: 5]:

- 1- Uzun Dönemli Planlar: 10 yıl ya da fazla yılı kapsayan perspektif planlar.
- 2- Orta Dönemli Planlar: Üç-beş yıllık kalkınma planları.
- 3- Kısa Dönemli Planlar: Yıllık ya da daha kısa süreli ekonomik program ve planlar.
- 4- Değişken ya da Esnek Planlar: Gelecekteki üç ya da beş yılı kapsayan ve her yıl yeniden hazırlanan (rolling) plan ve programlar.

3.3. Türk Kalkınma Planlarının Niteliği ve Türkiye’de Planlama

Kalkınma planlarının hazırlanması yoluyla ekonomik ve sosyal kalkınmanın hızlandırılması için 10 Eylül 1960’da Başbakanlığa bağlı olarak Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. 1960 yılından beri uygulanan kalkınma planı demokratik rekabetçi planlama modeline göre, 15 yıl kapsayan perspektif içinde 5 yıllık dönemler halinde hazırlanmaktadır. Hukuki dayanağı Anayasa’dır ve kamu için emredici, özel sektör için özendirici nitelikler taşımaktadır.

Ayrıca planlamada yol gösterici nitelikler de mevcuttur. Kalkınma planlarının hazırlık aşamasında oluşturulan ve toplumun çeşitli kesimlerinden uzman kişilerin yer aldığı özel ihtisas komisyonları Türkiye’de uygulanan planlamaya katılımcı bir nitelik kazandırmaktadır [Ayanoğlu ve diğerleri, 1996: 6-7].

Planlamada merkezi yönetimlerin önem taşıdığı ülkelerde devlet, belirlenen uzun ya da kısa dönem arz eden makro ekonomik hedeflere nasıl ulaşılacağı konusunda hazırlamış olduğu ve kamu ve özel sektör için rehber niteliğinde olan kalkınma planlarını uygulamaya koymaktadır. Türkiye’de de makro planlama konusundaki çalışmalar Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından yürütülmektedir [İçöz ve Kozak, 1998: 176].

3.3.1. Devlet Planlama Teşkilatı

Devlet Planlama Teşkilatının yeniden düzenlenmesi, 19.6.1994 tarihinde 540 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Bakanlar Kurulu'nca yapılmıştır.

Kaynakların verimli kullanılması ve kalkınmanın hızlandırılması amacıyla ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel planlama hizmetlerinin bir bütünlük içerisinde etkin, düzenli ve süratli olarak görülmesi için Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur.

3.3.1.1. Devlet Planlama Teşkilatının Görevleri

Devlet Planlama Teşkilatı'nın görevleri şunlardır [DPT, Resmi Web Sitesi]:

- a) Ülkenin doğal, beşeri ve iktisadi her türlü kaynak ve imkanlarını tespit ederek, takip edilecek iktisadi, sosyal ve kültürel politika ve hedeflerin belirlenmesinde Hükümete müşavirlik yapmak,
- b) Hükümetçe belirlenen amaçlar doğrultusunda kalkınma planları ile yıllık programları hazırlamak,
- c) Bakanlıkların ve kamu kurum ve kuruluşlarının iktisadi, sosyal ve kültürel politikayı ilgilendiren faaliyetlerinde koordinasyonu sağlamak, uygulamayı etkin bir biçimde yönlendirmek ve bu konularda Hükümete müşavirlik yapmak,
- d) Uluslararası kuruluşlarla iletişim içerisinde çalışarak ileriye dönük stratejiler geliştirmek ve topluma perspektif sağlayan politika önerilerini katılımcı bir yaklaşımla belirleyerek özel kesim için orta ve uzun dönemde belirsizlikleri giderici genel bir yönlendirme görevini yerine getirmek,
- e) Kalkınma planlarının ve yıllık programların başarı ile uygulanabilmesi için ilgili kurum ve kuruluşların ve mahalli idarelerin kuruluş ve işleyişlerinin iyileştirilmesi konusunda görüş ve tekliflerde bulunmak,
- f) Kalkınma planlarının ve yıllık programların uygulanmasını izlemek ve koordine etmek, değerlendirmek ve gerektiğinde kalkınma planlarında ve yıllık programlarda usulüne uygun değişiklikler yapmak,

- g) Maliye, para, dış ticaret ve kambiyo politikalarının kalkınma planı ve yıllık programların hedefleriyle uyum içinde uygulanması konusunda hükümete müşavirlik yapmak,
- h) Özel sektör ve yabancı sermaye faaliyetlerinin plan ve hedef ve amaçlarına uygun bir şekilde yürütülmesini düzenleyecek teşvik ve yönlendirme politikalarının genel çerçevesini hazırlamak ve Hükümete teklif etmek,
- i) Kalkınmada öncelikli yörelerin daha hızlı bir şekilde gelişmesini sağlayacak tedbirleri tespit ve teklif etmek, uygulamayı izlemek ve koordine etmek,
- j) Kalkınma planı ve yıllık programlar çerçevesinde kamu iktisadi teşebbüsleri ile ilgili her türlü kararları almak,
- k) Yatırım ve ihracatın teşvikine ilişkin esasları tespit etmek,
- l) Toplu Konut İdaresi ve Toplu Konut Fonu Bütçesini onaylamak,
- m) Kanunlarla ve diğer mevzuatla yetki verilen konularda karar vermek.

3.3.2. Planlama Süreci

Planlama süreci, hükümetin ortaya koyduğu amaç ve önceliklere bağlı olarak belirlenen hedeflerin ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için gereken ilke, politika ve tedbirlerin saptanmasıdır.

Genel olarak planlama süreci üç ana aşamadan oluşur:

- 1- Planların Hazırlanması,
- 2- Planların Uygulanması,
- 3- Uygulamanın İzlenmesi ve Değerlendirilmesi.

Türkiye’de planlı sistemin yürütülmesine ilişkin planlama sürecinin, plan hazırlama ve uygulamayı izleme aşamasında yer alan etkinlerin yerine getirilmesinde doğrudan, uygulamanın yönlendirilmesinde ise dolaylı olarak Devlet Planlama Teşkilatı sorumludur.

Kalkınma planının hazırlanması ve süreci; özel ihtisas komisyonlarının kurulması ve bilgi toplama ile başlayıp, plan stratejisinin saptanması, plan taslağının hazırlanması, hazırlanan taslağın Başbakanlığa sunulması ardından Yüksek Planlama Kurulu’nun plan

taslağını onaylayarak Bakanlar Kurulu'na sunması, son olarak da Bakanlar Kurulu'nun planı kabul edip Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayın sunulması ile yürürlüğe girmesi aşamalarından oluşmaktadır.

3.3.3. Türkiye'de Uygulanan Makro Planlama Tekniği

Türkiye'de 1963 yılından başlayarak uygulamaya konulan her planda bir öncekinden daha kapsamlı ve daha gelişmiş planlama teknikleri kullanılmıştır [Ayanoğlu ve diğerleri, 1996: 16].

Kalkınma planının DPT Müsteşarlığı tarafından hazırlanmasında çok aşamalı planlama tekniği kullanılmaktadır.

Aşamalı plan genel olarak yukarıdan aşağıya doğru yani makro planlama, sektörel planlama (sektör analizi), proje planlama yönünde yapılmaktadır (Şekil 4) [Ayanoğlu ve diğerleri, 1996: 27].

Yukarıdan aşağıya doğru işleyen aşamalı planlama yönteminde, projeleri plan belirlemektedir. Projeler, planla saptanan politikaları uygulamanın ve önceden tespit edilen amaçlara ulaşmanın yolu olarak görülmektedir. Projeler, plan amaçlarına uygun olarak hazırlanır, analiz edilir ve seçilir. Projelerin analiz edilip seçilmesiyle yatırım aşamasına geçilir.

Şekil 5: Aşamalı Planlama Süreci

PLANLAMA SÜRECİ	
ÇALIŞMA TİPİ	İNCELEME ALANLARI
<p>MAKRO AŞAMA: MAKRO PLANLAMA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Temel ekonomik ve sosyo ekonomik verilerin derlenmesi ve analizi - Temel ekonomik ve sosyo ekonomik amaç ve politikaların saptanması - Uluslar arası ticaret durumunun ve potansiyelinin analizi. - Kalkınma stratejilerinin saptanması. - Makro ekonomik model çalışmaları 	<div style="border: 1px solid black; padding: 10px; text-align: center;"> <p>Genel Ekonomi</p> <ul style="list-style-type: none"> - GSMH ve diğer makro büyüklükler - GSMH'nin yapısı ve dağılımı - Ödemeler dengesi - Sosyo – ekonomik yapılar </div> <p style="text-align: center;">↓</p>
<p>SEKTÖR AŞAMASI: SEKTÖREL PLANLAMA</p> <p>Sektör Araştırması: Sektör Analizi</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sektörel verilerin derlenmesi ve analizi - Mevcut üretim potansiyelinin analizi (Üstünlükler, zayıflıklar ve darboğazlar) - Pazar potansiyelinin belirlenmesi ve genel analizi. - Hammadde durumunun analizi - Sektör analizi ve ana plan çalışmaları. <p>Sektörel Planların Hazırlanması</p> <ul style="list-style-type: none"> - Girdi çıktı analizi ile sektör, alt sektör ve yatırım önceliklerinin belirlenmesi. - Sektörel politikaların belirlenmesi ve planların hazırlanması ve sektörel stratejilerin belirlenmesi. 	<div style="text-align: center;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 0 auto;">Sektör (İnceleme)</div> <p style="text-align: center;">↓</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 0 auto;">Alt Sektör</div> <p style="text-align: center;">↓</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 0 auto;">Dal</div> <p style="text-align: center;">↓</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 0 auto;">Öncelikli Alt Dallar</div> <p style="text-align: center;">↓</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 0 auto;">Proje Önerisi</div> <p style="text-align: center;">↓</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 0 auto;">Yapılabilirlik Etüdü</div> </div>
<p>PROJE AŞAMASI: PROJE PLANLAMASI</p> <p>Yatırım Çalışması</p> <ul style="list-style-type: none"> - Alt dallar bazında yatırım önceliklerinin belirlenmesi - Proje olanaklarının belirlenmesi - Nicelik ve nitelik olarak analiz <p>Ön Etütler</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pazar araştırması - Kapasite ve yer seçimi - Hammaddeler ve diğer girdiler - İş gücü - Alt yapı ve imar işleri - Teknoloji ve donatımın belirlenmesi - Fayda maliyet analizi <p>Ayrıntılı ve Kapsamlı Proje Hazırlanması</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pazar araştırması ve analizi kapsamında yer seçimi - Hammadde ve diğer girdilerin etüdü - İş gücü ve eğitimi - Alt yapı (su, elektrik, bağlantı yolları v.b.) - Teknoloji seçme, makine ve donanım üretim planlaması ve uygulama programı - Finansman tutarı ve işletme donanım gelir ve giderleri - Çevresel etki değerlendmesi - Finansman planlama - Ticari ve ekonomik analizi <p>Yapılabilirlik Etüdü</p>	

Kaynak: AYANOĞLU, Kamil ve diğerleri., Kamu Yatırım Projelerinin Planlanması ve Analizi, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Proje Yatırımları Değerlendirme ve Analizi Dairesi, Devlet Planlama Teşkilatı, 1996, ss. 27

3.4. Turizm Planlaması

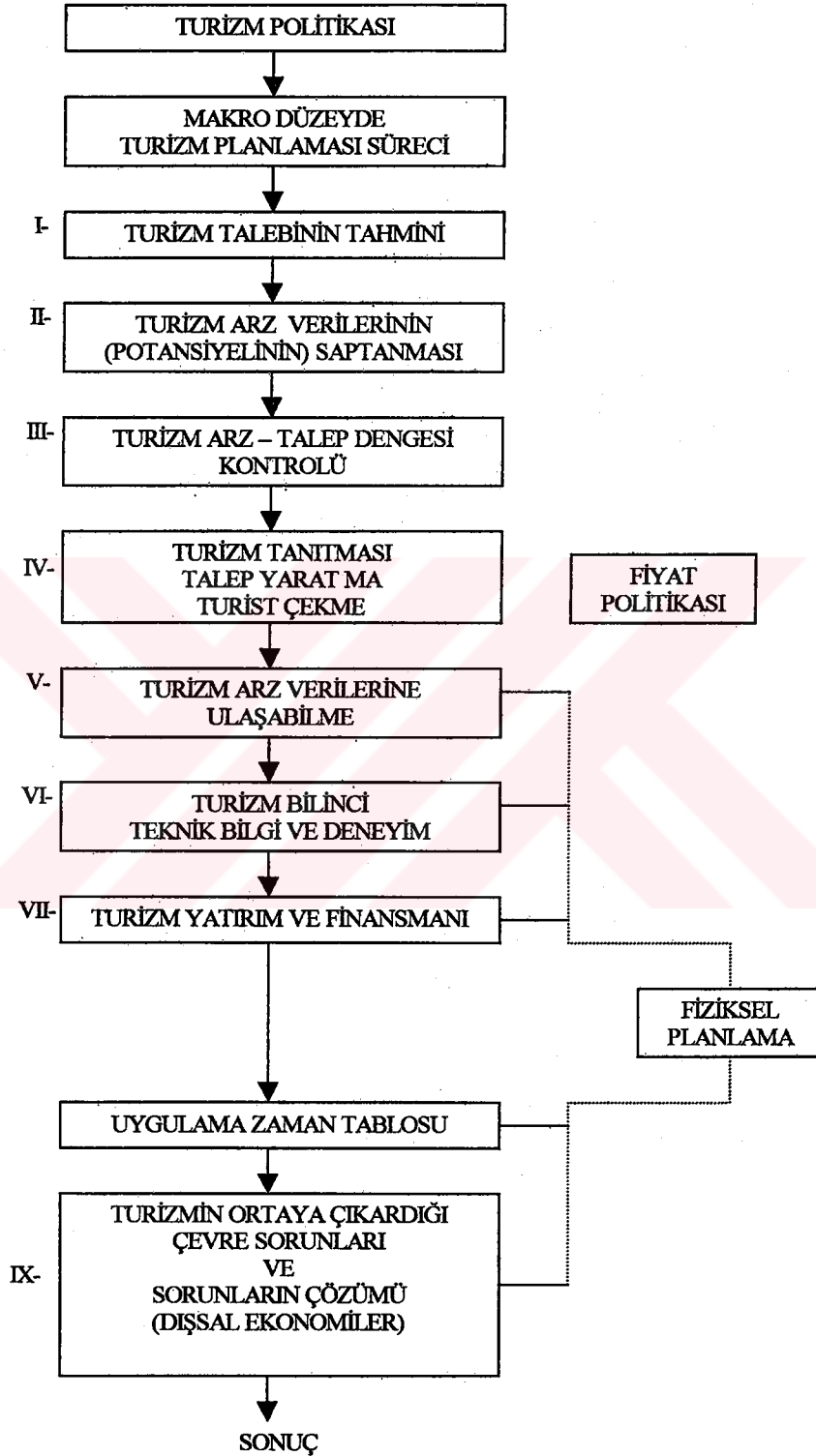
Turizm planlaması, turizmin toplumun daha iyi bir şekilde yaşaması ve çevresel kaliteye olan potansiyel katkısını optimal düzeye çıkarabilmek amacıyla araştırma ve değerlendirmeye dayanan bir süreçtir [Pearce, 1991: 246].

Turizm planlaması, bir bölge için yapılan kapsamlı bir planlamanın bir parçası olarak düşünülmeli gereken bir planlamadır. Fakat genellikle, turizm planlaması müstakil bir plan olarak yapılmaktadır. Bu şekilde bir planlama yapılırken, turizm sektörünün, genel kalkınma politikaları, planları ve programları ile entegrasyonu sağlanmalıdır [Inskeep, 1991: 34].

Turizmde planlamanın önemini ortaya koyabilmek için sorulabilecek temel soru; “Turizm planlaması yapılmalı mı yapılmamalı mı?” sorusudur. Deneyimler, turizmde planlama yapılmamasının olumsuz sonuçları olduğunu göstermektedir. Bu olumsuz sonuçlardan kaçınma isteği turizmde planlamayı gerektiren nedenlerden biridir. Turizm planlaması ile sağlanmak istenen olumlu sonuçlar ise turizm planlamasının diğer bir nedenidir [İlhan, 1999: 23].

Turizmin makro planlamasında ve yönetiminde ekonomik kazançlar önde gelmektedir. Devlet önemli turizm projelerinin yatırım ve işletme aşamalarında öncü rol üstlenmiştir. Devletin turizme ekonomik açıdan ilgi göstermesinin bir nedeni de, turizmin emek yoğun bir endüstri olduğunun kabulüdür. Fakat değişik üretim girdilerinin kullanımından dolayı turizmin ülkede ne kadar istihdam yarattığı tam olarak bilinmemektedir. Türkiye’de turizm, merkezi planlamanın bir parçasıdır. Turizm gelişme ve yatırım bölgeleri, hangi turizm türünün geliştirileceği konularında makro planlamayla politikalar oluşturulmaktadır [Yarcan, 1998: 116].

Şekil 6: Turizm makro planlama süreci.

Kaynak: OLALI, Hasan., Turizm Politikası ve Planlaması, İşletme Fakültesi Yayın No: 228, İşletme İktisadi Enstitüsü, Yayın No: 122, Yön Ajans, İstanbul-1990, ss. 74.

Turizm sektörünün planlamasını gerektiren başlıca nedenler, aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür [Olalı, 1990: 429-433].

- 1- Turistik donatımı turizme elverişli yörelerde yoğunlaştırmak ve geliştirmek için kamu yönetimi tarafından yapılacak müdahaleleri düzenlemek.
- 2- Tamamen kör hedefine ve kişisel çıkarıya yönelik faaliyetlerin ortaya çıkaracağı tehlikeleri önlemek.
- 3- Sadece dış turizme dönük yatırımların ve turizmin mevsimlik karakterinin ortaya çıkaracağı riskleri önlemek.
- 4- Turizmin tahrip ettiği çevreyi korumak.
- 5- Turizm ile ekonomik ve sosyal olaylar arasındaki ilişkilerin gelecekteki durumunu tahminlemek ve gerekli önlemleri almak.
- 6- Turizm arzını yeni turistik ihtiyaçlara göre düzenlemek.
- 7- Boş zamanların dinlenme ve sağlık kazanma amaçlarına dönük olarak kullanılmasını sağlamak ve toplumda daha çok bireyin turizmin bu olanaklarından yararlanmasını sağlamak.
- 8- Turizmin diğer ekonomik faaliyetler üzerinde de etkisi bulunması, diğer sektör ve ekonomik faaliyetlerin planlanması bu faaliyetlere entegre olan turistik faaliyetlerin de planlanmasını zorunlu kılmaktadır.
- 9- Turizm diğer ekonomik sektörler gibi büyük, yaygın ve pahalı altyapı gerektiren bir alanı oluşturur. Altyapının zaman ve mekan bakımından doğru bir şekilde belirlenmesi, altyapının etkin bir biçimde yararlanmak açısından temel koşuldur. Altyapının isabetli bir biçimde gerçekleştirilmesi ise planlamayı gerektirmektedir. Bu husus özellikle, yatırımlardan yeterli bir rantabilitenin beklendiği gelişme halindeki ülkeler için son derece önemlidir.
- 10- Turizm planlaması, turizm sektöründe uzun vadeli ekonomik ve sosyal hedeflere dönük kamu kesiminin faaliyet alanı ve harcamaları ile kar amacına dönük özel kesim faaliyetlerinin oluşacağı alan arasında ayırımı belirlemek bakımından da zorunluluk arz etmektedir. Şekil 6'da turizm planlama süreci görülmektedir.

3.4.1. Turizm Planlaması Türleri

Turizm planlaması yaklaşımlarının çeşitliliğine paralel olarak turizm planlaması türleri de oldukça değişik şekillerde gruplandırılmaktadır. Dünya Turizm Örgütü'nün 1978 yılında yayınladığı bir dokümanda turizm planlaması türleri; analiz edilen alanın ölçeğine, planlamanın kapsadığı süreye ve planlamanın örgütsel yapısına göre üç grupta toplanmaktadır. Turizm planlaması türleri; kapsadığı süreye göre uzun vadeli turizm planlaması, orta vadeli turizm planlaması ve kısa vadeli turizm planlaması, örgütsel yapısına göre entegre turizm planlaması ve sektörel turizm planlaması, kapsadığı alana göre uluslararası turizm planlaması, ulusal turizm planlaması, bölgesel turizm planlaması ve yerel turizm planlaması olarak sınıflandırılabilir [İlhan, 1999: 40].

Dünya Turizm Örgütü 1980 yılında 1600 adet turizm planının tasnif edildiği bir envanter oluşturmuştur. Bu tasnifte, turizm planları, Dünya Turizm Örgütü tarafından ölçeklerine göre tespit edilerek bir gruplandırmaya gidilmiştir. Ölçeklerine göre turizm planları [Pearce, 1989: 244] bölgelerarası, ulusal, bölgesel, yerel, sektörel ölçeklerde yapılan turizm planlarıdır.

3.4.1.1. Bölgelerarası Turizm Planlaması

Aynı bölgeden iki veya daha fazla ülkenin katılımı ile yapılan bölgelerarası planlama, turizm yazınında çok az dikkat çekmiştir. Fakat, yukarıda bahsedilen Dünya Turizm Örgütü tarafından hazırlanan envanter bölgelerarası planlamanın, dünyanın birçok ülkesinde uygulandığını göstermektedir. Bu ölçekte bir turizm planlamasındaki ana hedef, ülkelerin tek tek yapmaları halinde yetersiz olacak veya amacına ulaşamayacak pazarlama ve tanıtma planlarının, projeye iştirak eden ülkeler tarafından birlikte sürdürülmesi ve bu şekilde daha güçlü bölge imajının oluşturulmasıdır.

Bölgelerarası turizm planlaması, iki veya daha fazla ülkenin katılımıyla yürütüldüğü için uluslararası turizm planlaması olarak da adlandırılmaktadır [İlhan, 1999: 40].

3.4.1.2. Ulusal Turizm Planlaması

Ülke düzeyinde yapılan turizm planlarıdır. Bu düzeydeki planlamalarda, hangi bölgelerin planlama kapsamına alınıp hangi bölgelerin planlama dışı bırakılacağıın tespiti önemli bir konu teşkil etmektedir. Planlama kapsamına alınacak bölgelerin belirlenmesinde ulusal planlamanın hedefleri, ülkenin kaynakları ve talebin özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Ulusal düzeyde yapılan turizm planlamasında, ekonominin diğer sektörleri ile koordinasyonun sağlanması da önem arz etmektedir. Yollar, havaalanları, limanlar gibi temel altyapı unsurları oluşturulurken, yalnızca turizm değil, aynı zamanda tarım veya imalat sektörlerinin talep ve ihtiyaçları da hesaba katılmalıdır. Aynı zamanda bu koordinasyon, kıymetli turist kaynaklarının diğer aktiviteler dolayısıyla zarar görmesinin önlenmesi için de gereklidir.

Ulusal düzeydeki turizm planları aşağıdaki plan türlerini içermektedir;

1. Genel Ulusal Plan; turizmi de içeren bir ulusal kalkınma,
2. Ulusal Altyapı Planı; turizmi de kapsayan ve ulusal düzeyde altyapı gelişimi için rehberlik sağlayan bir plan.
3. Ulusal Turizm Gelişim Planı; ulusal düzeyde turizm gelişimi için özel bir plan,
4. Turizm Altyapı Planı; ulusal düzeyde turizm yapısının gelişimine rehberlik sağlayan bir plan,
5. Ulusal Tanıtım ve Pazarlama Planı; ulusal düzeyde turistik ürünlerin pazarlama ve tanıtım programı ya da planıdır.

Ülke düzeyinde yapılan planlama şu faaliyetlere dayandırılmalıdır [Olalı, 1990: 372]:

- Ülkede ve uluslararası piyasada mevcut talebin analizi ve ülkenin turistik gelişme potansiyelinin incelenmesi.
- Hedeflerin saptanması, uygulanacak politikanın oluşturulması ve ülke ekonomisi içindeki yeri ve öneminin belirlenmesi.
- En önemli turistik gelişme bölgelerinin saptanması.
- Tüm ülkede altyapı hizmetlerinin tamamlanmaya çalışılması.

- Kaynakların dağıtımı.
- Yapılması zorunlu hizmet ve tesislerin belirlenmesi.

Ülkede turizm bilincinin yaratılması ve reklam kampanyalarının düzenlenmesi. Yukarıda belirtilen hususlar, planlama çalışmalarında temel hedeflerden ve ülke düzeyinde en iyi şekilde çözümlenmesi gereken karmaşık sorunlardan bazılarıdır. Bu sorunlar, ülkenin sosyo-ekonomik politikası içinde ele alınmakta ve ülke kalkınma planlarında çözümlenmeye çalışılmaktadır.

3.4.1.3. Bölgesel Turizm Planlaması

Turizm alanındaki akademisyenlerin çoğunluğu turizm bölgesini turizm destinasyonuna benzer bir şekilde tanımlamıştır. Söz gelişimi, Inskeep turizm bölgesini, coğrafi ve planlama varlığı olarak tanımlamıştır. Smith, Gunn'a gönderme yaparak, tam anlamında bir turizm bölgesinin belirli özellikler taşıması gerektiğini ileri sürmüştür. Bir turizm bölgesi [Tosun ve Jenkins, 1996: 521];

- 1- Potansiyel ziyaretçiler belli uzaklıktaki bir mesafede yer almalıdır,
- 2- Potansiyel bir destinasyon bölgesi olarak görülmelidir,
- 3- Bir potansiyel pazara ulaşılabilir olmalıdır,
- 4- Turizm gelişimini destekleyebilecek düzeyde ekonomik ve sosyal alt-yapıya sahip olmalıdır,
- 5- Birden fazla topluluğu barındırabilecek kadar geniş olmalıdır.

Bölgesel düzeyde yapılan bir turizm planlaması, bir ülkenin bir bölgesi için, genellikle bir eyalet, vilayet veya ada grubu için yapılan planlardır. Bölgesel plan, eğer bir ulusal turizm politikası mevcut değil ise, bunun çerçeveleri içerisinde meydana getirilmelidir [Inskeep, 1991: 36].

Bölgesel turizm gelişim planlaması, bölgesel düzeyde turizm gelişimi ile alakalı aktiviteler dizi olarak tanımlanabilir. Dünya Turizm Örgütü ise bölgesel turizm gelişimi planını, bölgesel düzeyde turizmin gelişimi için yapılan hususi bir plan şeklinde tanımlanmaktadır [Tosun ve Jenkins, 1996: 521].

Ülkenin ve bölgenin büyüklüğüne bağlı olmakla birlikte bölgesel düzeyde turizm planlaması ulusal düzeydeki turizm planlamasına göre daha özeldir. Ancak, büyük bir ülkenin bir bölgesi için yapılan bir plan, küçük bir ülkenin ulusal turizm planlaması kadar ayrıntılı olabilir. Küçük bir ülke hem ulusal hem de bölgesel planlamanın ikisini de yapma ihtiyacında olmayabilir. Bölgesel turizm planlaması genellikle idari bölgelere göre yapılmasına rağmen, mümkün olduğunca idari sınırlar dikkate alınmadan mantıksal turizm gelişimi bölgelerine dayandırılmalıdır [İlhan, 1999: 44].

Bölge düzeyindeki planlama çalışmalarında şu hususlar özellikle dikkate alınmalıdır [Olalı, 1990: 372].

- Ülkedeki kalkınmanın bölge düzeyinde de gerçekleştirilmesi.
- Bölgenin toplumsal ve ekonomik yapısının belirlenmesi.
- En iyi turistik gelişme modelini saptanması.
- Arazi kullanımını ve kaynakların işletilmesi sorununun çözümlenmesi.
- Doğal ve yapay çevre zenginliğinin korunması.
- Bölgedeki alt-yapı hizmetlerinin tamamlanması bakımından gerekli önlemlerin alınması.
- Zorunlu yatırımların belirlenmesi.
- Uzun ve kısa vadeli gelişme programlarının hazırlanması.

Bütün bu noktalar, bölge düzeyindeki gelişme planlarının temel hedeflerini oluşturmaktadır. Yöresel beklentileri de karşılayarak, ulusal hedeflere ulaşmak için kaynakların optimal kullanımını sağlayacak şekilde değişik sektör faaliyetlerinin planlanıp birleştirileceği aşama bu düzeyde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, bölge düzeyindeki planlama çalışmaları, ülke ve yöre düzeyleri arasındaki karar alma süreci içinde zorunlu bir halka olarak görülmektedir.

Gunn, bölgesel turizm planlaması için spesifik bir model geliştirmiştir. Modele göre, bölgesel turizm planlamasının temel unsurları şunlardır [Tosun ve Jenkins, 1996: 522]: tanımlanabilir bir bölgesel sınır, pazarlardan erişim ve dahili bir sirkülasyon koridoru, müşterek çekim kompleksleri, turistik çekicilikleri bulunmayan bir hinterland, iyi tespit edilmiş bölge girişleri. Bu temel unsurlar bölgesel turizm planlamasının daha bölgeye uyumlu ve uygulanabilir olması için rehberlik etmektedir.

Bölgesel turizm planlaması devleti, kar amacı gütmeyen örgütleri ve ticari teşebbüs sektörünü de içine almalıdır. Buna ilaveten, bölgesel turizm planlaması, ulusal plan ve diğer bölgesel ve sektörel planların hedefleriyle uyum içerisinde olmalıdır.

3.4.1.4. Yerel Turizm Planlaması

Bir köy veya belde ya da birkaç köy veya belde gibi herhangi bir mekan birimi ya da birimlerine ait turizm planlaması faaliyetidir. Boş kırsal alanlarda seçilen bir mekan birimi, bir kentsel alan ya da tarihsel merkezler içinde yer alan bir mekan için yapılan turizm planlaması da yerel turizm planlaması olarak düşünülebilir.

Bazı ülkelerde ya da bölgelerde, bölgesel planlamadan daha özel fakat sayfiye arazi kullanım planlaması kadar ayrıntılı olmayan alt-bölgesel planlamaya ihtiyaç vardır. Alt-bölgesel planın unsurları alt-bölgenin durumuna bağlıdır. Bu düzeydeki planlama, turistik çekiciliklerin özelliklerini, konaklama ve diğer tesisler ve hizmetlerin yerini, alt-bölgeye ulaşımı, alt-bölge içindeki ulaşım ağını ve diğer alt-yapıyı ve ilgili kurumsal faktörleri kapsar [İlhan, 1999: 44].

Yöresel düzeydeki planlama, aşağıdaki çalışmalara öncelik tanınarak yerine getirilmelidir [Olalı, 1990: 373].

- Yöreye özgü çevrenin üç boyutlu planlaması.
- Zaman içinde ve arz-talep ilişkisi göz önünde tutularak turizm sektörü ile yöre halkının faaliyetleri arasında belirli bir uyum sağlanması.
- Lojman, kamu hizmetleri, araç ve park yeri, ulaşım araçları ve kamu tesisleri gibi fonksiyonel elemanlar ile park, spor, kültürel faaliyet, eğlence, ticaret ve el sanatlarına ilişkin yerler gibi boş zamanı değerlendirme elemanlarının planlanıp değerlendirilmesi.
- Yörede turizm bilincinin yaratılması.
- Arazinin kullanımı, yeni inşaat ve mimari ilkeler konusunda bazı önlemler alınıp uygulanması.

3.4.1.5. Sektörel Turizm Planlaması

Turizmin bir veya daha fazla alt sektörlerini kapsayacak şekilde planlamanın yapılmasıdır. Örneğin; dağ turizminin geliştirilmesi için planlama, termal turizmin geliştirilmesi için planlama, turistik çekiciliklerin planlanması, rekreasyon planlaması ve benzeri faaliyetler gibi [İlhan, 1999: 39].

Ayrıca zamanı esas alan turizm planlaması türleri de mevcuttur. Zamanla ilgili olarak şu tür planlar dikkat çekerler [Özgüç, 1998: 205]:

1. İyi belirlenmiş ekonomik ve siyasal olanaklara uygun biçimde kararlaştırılıp gerçekleştirilen yatırım programlarına bağlı bir ya da iki yıllık süreler için yapılan kısa vadeli planlama.
2. Ulusal ve bölgesel ekonomik gelişme planları, başka deyişle kalkınma planları, çerçevesinde gerçekleştirilen yatırım programlarına cevap verecek orta vadeli (3-6 yıl) planlama.
3. 10-25 yıllık dönemler için yapılan uzun vadeli ya da ileriye dönük, başka adıyla stratejik planlama. Bu tür planlamalar ülke, bölge, metropoliten alan geliştirme gibi projelerdir.

3.4.2. Turizm Planlamasında Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar

Turizm sektörünün başarıya ulaşabilmesi için, belirlenen politikalarda ve yapılan planlarda şu konulara gereken önemin verilmesi gerekmektedir [Altıntay, Bıçak ve Alipour, 1995: 88]:

1. Turizmin olgusunda şahsi ve maddi çıkarların ötesinde halkın çıkarlarının da gözetilmesi gerekmektedir.
2. Yapılan planın dinamik, ileriye dönük, uygulanabilir, dengeli ve sürdürülebilir olmasına dikkat edilmelidir.
3. Sayısal analizlere turizm olayının üretim, ithalat ve istihdama olumlu etkileri hesaplanırken, olumsuz etkileri de dikkate alınmalıdır.

4. Ülkenin kaynakları göz önüne alınarak gerçekçi planlar yapılmalıdır. Kapasitenin üzerinde turist kabul edilmemelidir.
5. Politika ve planların sonuçları çeşitli uygulama dönemlerinde gözden geçirilmeli ve gerekli hallerde politika ve planlar revize edilmelidir.
6. Turist ile yakın ilişkide olan halkın çeşitli yöntemlerle eğitilmesi ve doğabilecek olumsuzlukların önlenmesi politika ve planların başarısı için gereklidir.
7. Altyapının gereken düzeye çıkartılması ve iletişim etkinliğinin sağlanması turizm sektörünün başarısı için önemli unsurlardır.

3.4.3. Turizm Planlamasının Önemi

Turizmden sağlanan yararların optimal düzeye çıkarılması ve doğacak sorunları önlemek için iyi planlama ve dikkatli bir yönetim gerekmektedir. Turizm planlaması herhangi bir gelişim planlaması kadar önemlidir. Dikkatlice düşünülmüş ve ülkenin genel gelişme planlarına entegre edilmiş bir turizm planlaması ile turizm sektörünün amaçları daha etkili olarak gerçekleştirilebilir [Inskeep, 1991: 16]:

- Modern turizm birçok bölge için yeni bir tür olgudur ve bazı devletler ile özel sektör bu konuda ya çok deneyime sahiptir ya da deneyimsizdir. Turizm planı ve geliştirme programları bu bölgelerde turizm sektörünün geliştirilmesi için kılavuz olacaktır.
- Turizm olayının çoğunu, çeşitli hizmet ve olanaklardan yararlanan ziyaretçileri kapsayan bir deneyim ürününü satmaya dayanmaktadır. Planlama süreci içerisinde turist pazarları ve sunulan ürünler arasında, sosyo-kültürel ve çevresel konulardan taviz vermeden, uyum sağlamak gerekmektedir.
- Entegre ve dikkatlice yapılmış bir planlama sayesinde, turizm birçok doğrudan ve dolaylı ekonomik yararlar sağlayacaktır. Planlama olmadan turizmin getireceği faydalardan tam olarak yararlanılmaz ya da ekonomik sorunlar doğabilir.
- Turizm birçok sosyo-kültürel sorun yaratabilir ya da bu konuda fayda sağlayabilir. Planlama, turizmin sağladığı faydaları optimal düzeye getirebilir. Sosyo-kültürel sorunları önleyen ve turizmin kültürel koruma amaçlarını

gerçekleştiren bir araç olarak kullanabilme, ancak bir turizm gelişme politikası sayesinde mümkün olur.

- Turistik arz kaynaklarının, çekim yerlerini, alt yapının geliştirilmesi fiziksel çevrede olumlu ya da olumsuz etkiler yaratır. Dikkatli bir planlama, çevresel bir zarara sebebiyet vermeyen, optimal fayda sağlayacak bir turizm türünün belirlenmesini ve turizmi çevresel koruma amaçlarının gerçekleşmesinde bir araç olarak kullanılmasını sağlar.
- Planlama sayesinde turizm için gerekli olan kültürel ve doğal kaynakların korunması sağlanır.
- Modern gelişmenin herhangi bir türü gibi, değişen pazar eğilimlerine ve diğer durumlara, zaman içerisinde turizm türleri de değişmektedir. Planlama sayesinde, kötü geliştirilmiş ya da modası geçmiş bölgelerin tekrar düzenlenmesi ve ileride değişme olanak verebilecek yeni turizm alanları oluşturulabilir.
- Turizm gelişimi, uygun eğitim ve öğretim için işgücüne ihtiyaç duyar. İşgücü ihtiyaçlarını karşılamak dikkatli planlama ve programlama ile özel eğitim kuruluşlarını gerektirmektedir.
- Kontrollü turizm gelişimi ile entegre planlama sürecinin turizm politikası ve gelişimiyle yakından ilişkili olmasını sağlamak amacıyla, özel örgütsel yapıları, pazarlama stratejileri, tutundurma programları, yasama ve finansal önlemler gerektirmektedir.
- Planlama, kamu ve özel sektörün yatırım planları için önemli olan projeler için rasyonel bir taban oluşturur.

3.5. Türk Turizm Planlamasında Uygulama

Turizm politikamızı iki bölümde incelemek mümkündür. Bunlardan birincisi, planlı dönemden önce (1923-1962 yılları arası) turizm politikası, ikincisi ise; planlı dönemde (1963 yılından itibaren günümüze kadar) izlenen turizm politikası.

3.5.1. Planlı Dönemden Önceki Turizm Politikası (1923-1962 yılları arası)

Planlı dönemden önceki turizm politikası 1949 yılında yapılan Birinci Turizm Danışma Kurulu toplantısı ile başlamış bulunmaktadır. Birinci Turizm Danışma Kurulu turizm politikamızda, temel olacak bir rapor hazırlanmış, ana esasları devletin ve özel teşebbüsün üzerine alacağı görevleri tesbit etmiştir.

Bu dönemde turizmle ilgili çıkarılan kanun, yönetmelik ve tüzüklerin başlıcaları şunlardır:

- 1953 yılında: 6086 sayılı “Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu”
- 1956 yılında: “Türkiye Turizm Bankası Kanunu”
- 1960 yılında: 7470 sayılı “T.C. Turizm Bankası Kanunu”
- 17 Eylül 1955 tarihinde: “Turizm İşbirliği Nizamnamesi”
- 1954 yılında: 412269 sayılı kararname ile “Turizm Müesseselerinin ve Bunlara Ait Olup, Hizmetlerinde Kullanılacak Ulaştırma Tesis ve Vasıtalarının Haiz Olacak Vasıflara Dair Yönetmelik”

3.5.2. Planlı Dönemde İzlenen Turizm Politikası

3.5.2.1. I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Ülkemizin doğal ve tarihi imkanları kullanılarak, yabancı ülkelerde gelişen bireysel gelir seviyelerine paralel olarak artan turizm talebinden en iyi şekilde yararlanmak zorunludur. Ülkemize doğru kayan talebi geliştirmek ve bunun için gerekli yatırımları yapmak ana ilke, yabancı turistlerin ortalama dört günlük kalış sürelerini altı gün, harcamalarını 60 dolardan 100 dolara çıkarılması. Konaklama tesisleri yanında tanıtım faaliyetleri, hizmet tesislerine ve hediyelik eşya üretimine önem verilmesi.

Kısa sürede gelişebilecek turistik bölgelere yatırım yapılması, turizm yönünden gelişmiş ve gelişmekte olan merkezlere önem verilmesi, turizm politikasının ilkeleri olarak belirlenmiştir [DPT, 1963: 425-429].

Gereken ülkelerde “Turist Eğilim Araştırması” yapılması, iç turizmin geliştirilmesi, turizm teşkilatı kurularak gerekli yetkilerle donatılması, “Turizm Geliştirme Kurulu” oluşturulması, bürokratik işlemler azaltılarak, turistlere kolaylık sağlanması, turizm personelinin eğitilmesi, doğal kaynakların korunması, turizm politikasının tedbirleri olarak belirlenmiştir [DPT, 1963: 425-429].

3.5.2.2. II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

II. Beş Yıllık Kalkınma Planında öngörülen temel ilkeler [DPT, 1967].

- Özellikle dış turizm gelirleri, yabancı turist sayısı ve ortalama tüketimlerinin arttırılması ve iç turizm hareketlerinin geliştirilmesi,
- Turizm yatırımlarının turistik potansiyeli yüksek bölgeler içindeki belli yörelerde yoğunlaştırılması, kitle turizmine uygun konaklama ve ulaşım olanaklarının sağlanması ve bu yatırımların kredi yolu ile milli ve hukuki tedbirlerle desteklenerek, fiziki plana göre yapılmalarının gerçekleştirilmesi,
- Sektördeki fiyat politikasının uluslararası rekabet şartlarına göre düzenlenmesi,
- Sektördeki örgütlenmenin yeniden düzenlenmesi ve turistik tanıtıma ve kredi politikasına yeni bir yön verilmesi,
- Turistik yatırımların özel sektör tarafından yapılması, alt yapı tesislerinin ve buna yardımcı imkanları ile örnek tesislerin kamu sektörünce ele alınmasıdır.

3.5.2.3. III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

III. Beş Yıllık Kalkınma Planında aşağıdaki temel ilkeler öngörülmüştür [DPT, 1973]:

- Yatırımların, tanıtma faaliyetlerinin, sektörün tüm organizasyonunun ve kamu denetiminin kitle turizmi esaslarına uygunluğunun sağlanması,
- Turizm yatırım ve işletmeciliğinde dış ve iç turizm talebine uygun biçimde özel sektörün esas alınması, kamunun yatırım ve işletmeciliğinde ise öncü ve örnek tesislere veya yabancı yatırımlara özel milli sektörün yetersizliği ölçüsünde eşlik amacına yönelmesi.
- Fiziksel planlama çalışmalarına devam edilmesi ve turizm alt ve üst yapı yatırımlarının fiziksel planlara uygun olarak yapılmasının sağlanması.

- III. Plan döneminde Türkiye'ye gelecek turist sayısında ve yurt dışına gidecek vatandaş sayısında yılda ortalama %13, turizm gelirlerinde %20, giderlerinde ise %13 oranında artış olacağı tahmin edilmiştir.
- III. Plan döneminde 54.000 turistik yeni yatağın devreye girmesi hedef alınmıştır.

3.5.2.4. IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1978-1983)

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planında aşağıdaki temel ilkeler öngörülmüştür [DPT, 1979]:

- Turizm gelirlerinde yılda ortalama %23.0 turizm giderlerinde ortalama %4.1 artış öngörülmüş, IV Plan Dönemi sonunda 468 milyon dolarlık net döviz geliri sağlanması planlanmıştır.
- Yabancı turist sayısının dönem sonunda 13.942 kişiye, gelirlerin ise 2.418 milyon dolara ulaşacağı hesaplanmıştır.
- Plan döneminde belgeli turistlerin yatak kapasiteleri 55.000 yataktan, 95.000'e ulaşması planlanmıştır. Bu kapasite artışı için 18.3 milyar liralık yatırım yapılması, bunun da 9.5 milyar liralık kısmının özel kesim, 8.8 milyar liralık kısmının kamu tarafından gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.
- Konaklama tesislerinin turizmde öncelikli bölgelerde kitle turizmine uygun nitelikte kurulması esas alınmıştır.
- Kitle turizmine öncelik verilecek,
- Bireysel turizm kitle turizmi gelişinceye kadar desteklenecek,
- Turizm yatırımlarında kamu etkinliği artırılabacak,
- Yabancı sermaye ve küçük tasarrufların yatırıma dönüştürülmesi teşvik edilecek yatak kapasitesi artırılacak,
- Yabancı uyruklu personel çalıştırılması kolaylaştırılacak,
- Pazarlama faaliyetleri geliştirilecek,
- İkinci konut yapımı önlenerek deniz, göl ve nehir kıyıları korunacak,
- Turistik talebin bütün yıla yayılması için önlemler alınacak.

IV. Plan dönemi için bu tedbirler planlanmıştır.

3.5.2.5. V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1984-1989)

- Dış turizm gelirlerinde yılda ortalama %14,2 giderlerinde ise %18,9 artışla V. Plan dönemi sonunda, 540 milyon dolarlık net döviz geliri sağlanması hedef alınmıştır.
- Dönem sonunda, Türkiye'ye gelecek turist ve ziyaretçi sayısı yılda %10,8 artışla 3 milyon kişi, yurt dışına gidecek vatandaş sayısının ise yılda ortalama %3,5 artışla 2 milyon 500 bin kişi dolayında olacağı tahmin edilmektedir.
- Belgeli konaklama tesisleri kapasitesinin, inşa halindeki tesislerin yaratacağı ilave 38.000 yatak ile V. Plan dönemi sonunda 100.000 yatağa ulaşması beklenmektedir.
- Türkiye'nin tabii, tarihi, arkeolojik ve kültürel varlığı, av ve sporları, festival, sağlık ve gençlik turizmi ile mevcut diğer turizm potansiyeli, ekolojik dengeyi koruma, çevreyi temiz ve sağlıklı tutma ve güzelleştirme ilkeleri doğrultusunda değerlendirilecektir.
- Türkiye, OECD ve OPEC ülkelerinin yanı sıra Balkan ve Üçüncü Dünya Ülkeleri ile turistik ilişkilerini geliştirecektir.
- Kitle turizmine öncelik verilecek ancak bireysel turizm de ihmal edilmeyecektir. Çalışanların en uygun şartlarda tatil yapmaları ve dinlenmeleri sağlanacaktır.
- Turizm hareketleri ile ilgili istatistik verilerin yetersizliği dikkate alınarak, yurda gelen, yabancılar ve işçi aileleri ile yurt dışına çıkan vatandaşlar konusunda ayrıntılı ve güncel bilgilerin toplanmasında modern teknik imkanlardan yararlanılacak, iç turizm hareketleriyle ilgili bilgiler de sağlanmaya çalışılacaktır.
- Doğal ve kültürel çevre değerlerinin turizm amaçlı kullanımından koruma stratejileri ile turizm geliştirme stratejilerinin entegrasyonu sağlanacaktır. Turizm kaynakları envanteri ile fiziksel planlama çalışmalarında ilgili kamu kuruluşları, bilim kurumları, gönüllü kuruluşlar ve özel sektör kurumları arasında işbirliği sağlanacaktır.
- Turizm Bankası'nın doğrudan yatırım yapması yerine fonların kredi olarak kullanılmasını tercih edilir.

Hedeflere ulaşabilmek amacıyla öngörülen tedbirler şunlardır;

- Turizm öncelikli yöre yerleşim merkezlerinde gelişmesi desteklenecektir.
- Antalya ve İzmir havaalanlarının uluslararası yolcu taşıma faaliyetlerinin artırılmasına çalışılacaktır.
- Kruvaziyer turizminin geliştirilmesi ve yatçılığın yaygınlaştırılması için gerekli destekler temin edilecektir.
- Turizm sektörünün yönlendirilmesi için ihtiyaç duyulan sınır giriş-çıkış istatistiklerinin sağlıklı ve seri olarak derlenmesi ile ilgili kuruluşlar arasında bilgi akışının temini için bilgisayar sistemi geliştirilecektir.
- Turizm mevzuatı günün şartlarına uygun hale getirilecektir.
- Çalışanların en uygun şartlarda tatil yapmaları ve dinlenmeleri sağlanacaktır.
- Turizm Bankası'nın kaynakları özel yatırımların verimliliğini ve hacmini arttıracak yönde kullanılacaktır.
- Mesleki turizm öğretim ve eğitimi için Turizm Eğitim Merkezleri modernize edilerek, çağdaş otel işletmeciliğinin ihtiyaç duyduğu personeli yetiştirecek düzeye getirilmesi amacıyla otel-okul sistemine geçilerek yabancı dil ağırlıklı eğitim yapılacaktır [DPT, 1984: 472-481].

3.5.2.6. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

- Kitle Turizmine alternatif turizm faaliyetleri geliştirilmelidir,
- Dönem sonunda net döviz geliri 2.910 milyon dolardan, 5.514 milyon dolara, turizm giderleri ise, 460 milyon dolardan, 1.026 milyon dolara ulaşması,
- Turist ve ziyaretçi sayısının 2.2 milyon kişiden, dönem sonunda 2.8 milyon kişiye ulaşması,
- Yatak kapasitesinin dönem sonunda 350 bine ulaşması, VI. Plan döneminde hedeflenmiştir [DPT, 1990: 281-282].
- Sektörde kış, av ve su sporları ile festival, sağlık, gençlik, kongre, termal, golf ve 3. yaş turizmini daha cazip hale getirecek teşvik politikaları geliştirilecektir.
- Turizm sektörüne doğrudan veya dolaylı olarak hizmet verenlerin sayısı yeterli düzeye getirilmesi ve eğitilmek suretiyle bilgi ve becerilerinin artırılması sağlanacaktır.

- Turizm alt ve üst yapısının nitelik ve niceliğinin yükseltilmesine önem verilecektir.
- İnsanlığın kültür ve tabiat mirası durumundaki değerler etkin şekilde korunacak, çevre ile kültür peyzajı ilkeleri esas alınarak turizm faaliyet ve yatırımları planlanacak ve uygulanacaktır.
- Charter taşımacılığı geliştirilecek ve yerli seyahat acentalarının tur operatörlüğü teşvik edilecektir.
- Mevcut tesislerde doluluk oranını artırıcı, faaliyet mevsimini uzatıcı ve nitelik yükseltici önlemler alınacaktır.
- Doğal güzelliklerin ve kültürel değerlerin korunmasına öncelik verilecek, belirli sahaların korunmaya alınarak turizme açılması teşvik edilecektir.
- Turistik tesis işletmeciliği geliştirilecek, küçük kapasiteli tesisler ve aile işletmeciliği teşvik edilecektir.
- Toplumun en uygun ve sağlıklı şartlarda tatil yapması sağlanacaktır [DPT, 1990: 281-282].

3.5.2.7. VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1995-2000)

- Rekabet gücü yüksek ve verimli bir turizm ekonomisinin geliştirilmesi, yerel halkın ve turistlerin beklentilerinin karşılanması, doğal ve kültürel değerlerin zenginleştirilerek sürekliliğinin sağlanması sektörün temel amaçlarıdır.
- Dönem sonunda yatak kapasitesi 800 bin olması,
- Doğal sermayenin korunması,
- Tanıtım için yeni finansman teknikleri geliştirilmesi,
- “Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi” (ATAK) projesi hızla uygulanması,
- “Kullanan öder-kirleten öder” ilkesi uyarınca kamunun hazırlayacağı teknik altyapının finansmanına kullanıcıların katılımı sağlanması,
- hizmet kalitesinin artırılması için sertifikasyon sistemine geçilmesinin sağlanması.

VII. Plan döneminde benimsenmiştir.

- “Turizm Bakanlığı Teşkilat Kanunu”, “Türkiye Turistik Otelciler ve İşletmecileri Birliği Yasası”, “Deniz Turizm Birliği”, “Pansiyon İşletmecileri ve Türkiye Pansiyon İşletmeciliği Birliği”, “Rehberler Birliği” yasalarının çıkartılması, VII. Plan döneminde çıkartılması öngörülmüştür. [DPT, 1995]

3.5.2.8. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2006)

- Turizm belgeli yatak 312 bin, Belediye Belgeli 354 bin, ikincil konutlar ve yatırım aşamasında 254 bin olmak üzere toplam yatak kapasitemizin bir milyonun üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Sektörde 4030 seyahat acentası faaliyet göstermektedir.
- Tanıtım ve pazarlama konusunda gelişmeler kaydedilmiş olmasına karşın reform ihtiyacı vardır.
- Yabancı tur operatörlerinin yatay ve dikey entegrasyonla aşırı büyümeleri, fiyat ve koşulları tek taraflı belirlemeleri ülkemiz turizmini olumsuz etkilemektedir.
- Ulaşım alt yapısının ve havaalanlarının geliştirilmesi öncelikle gereklidir.
- Turizm eğitiminin yetersiz olması hizmet kalitesini düşürmektedir.
- Finansman sorunu nedeniyle Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi (ATAK) projesinde fazla bir mesafe katedilememiştir.
- Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Kanunu yürürlüğe girmiştir.
- Turizm sektörünün otokontrol yapısı geliştirilerek sağlıklı bir organizasyona kavuşturulması,
- Turizm mevsiminin yılın tamamına, her bölgeye yayılması,
- Doğal ve tarihi çevreyi, koruyucu ve geliştirici yaklaşım içinde olunulması,
- VIII. Plan dönemi sonunda Turizm Bakanlığı belgeli ve Belediye Belgeli yatak kapasitesinin 751 bin olması,
- Teşviklerin ağırlığının pazarlama alanına ve hava ulaştırmasına, toplam kalitenin iyileştirilmesine kaydırılması,
- Fiziki altyapının finansmanına, Kullanan Öder-Kirleten Öder ilkesiyle kullanıcıların katılımının sağlanması,
- Turizm eğitiminde standartlar belirlenerek, belgelendirme sisteminin geliştirilmesi,

- Turizme yönelik arazi kullanımının denetimini sağlamak için yasal düzenleme yapılması,
- AB'nin tek Pazar uygulamasının yaratacağı talep daralmasını engellemek için yeni dış pazarlar aranması,
- Alternatif turizm faaliyetlerine önem verilmesi,
- Milli park alanlarına sürdürülebilir turizm gelişimi için gerekli düzenlemelerin yapılması,

VII. Plan'da amaçlar, ilkeler ve politikalar olarak belirlenmiştir [DPT, 2000: 166-167-169].

3.6. Turizmi Doğrudan İlgilendiren Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnameler

1989 tarihli Turizm Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname:

Kararnamenin amacı, yurdun turizme elverişli bütün imkanlarını, ülke ekonomisine pozitif katkılar sağlayacak ve Türk toplumunun sağlıklı dinlenme ihtiyacını karşılayacak şekilde değerlendirmek; turizmin geliştirilmesi, pazarlanması, teşvik ve desteklenmesi için kararlar almak, turizm sektörü ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek ve koordine etmek için Turizm Bakanlığı'nın kurulmasına ve teşkilat, görevlerinin belirlenmesine ilişkin esasları düzenlemektir. Turizm Bakanlığı'nın görevleri tanımlanmış ve teşkilat yapısı belirlenmiştir.

1998 Tarihli Turizmi Teşvik Kanununun amacı; turizm sektörünü düzenleyerek, geliştirerek dinamik bir yapı ve işleyişe kavuşturarak tertip ve tedbirlerin alınmasını sağlamaktır. Turizm bölgeleri, turizm alanları ve turizm merkezlerinin tespiti ile geliştirilmelerine, turizm yatırım ve işletmelerinin teşvik edilmesine, düzenlenmesine ilişkin hükümleri kapsamaktadır.

Kanun, turizm bölge, alan ve merkezlerinin tespiti, turizm sektörüne verilecek teşviklerden yararlanılabilmesi için turizm yatırım veya işletme belgesi alınması zorunluğu; doğal kaynakların korunması ve kullanılması, imar planlarının İmar ve İskan Bakanlığı'nca onaylanması, turizm alanlarında ve merkezlerinde Turizm Bakanlığının

talebi üzerine imar planları yapılmış, turizme ayrılmış yerlerdeki taşınmaz mallardan, Hazine ve kamu kuruluşlarına ait olan yerlerle ormanların ilgili kuruluşlarca Turizm Bakanlığa tahsis edilmesi, turizm alanlarındaki kamu yatırımlarının öncelikle tamamlanması, belgeli işletmelerin fiyat tarifeleri genel hükümler çerçevesinde belirlenmiştir.

Kanun'un turizmi teşvik ile ilgili Esaslar ve Hükümler bölümünde, teşviklerden yararlanma usul ve esasları, turizm kredilerinin tahsis edileceği öncelikli yatırımların belirlenmesi, Orman Fonu'na katkının taksitlendirilmesi, elektrik, havagazı ve su ücretlerinin belirlenmesi, haberleşme kolaylıklarının sağlanması, belgeli işletmelerde nitelikli, yabancı uzman personel ve sanatkarların çalıştırılması, alkollü içki satışı ve talih oyunlarına özel izin tanınması, resmi tatil, hafta sonu ve öğle tatillerinde faaliyete devam edilmesi, Turizmi Geliştirme Fonu kurulması ve bu Fon'un kullanılması esasları karara bağlanmıştır.

Kanunda, yat ve yat limanı işletmeciliği, yatların karasularımızda seyir esasları, kalış süreleri ve kabotaj hakları; belgeli tesislerin denetimi, sınıflandırılmaları ve ceza usulleri düzenlenmiştir.

1972 tarihli Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu; kanun, seyahat acentalarının tanımı, kuruluşu, işleyişi, nitelikleri, kuruluş teminatı, yükümlülükleri, denetimi, faaliyetten men edilmelerine ilişkin esaslar ile seyahat acentalarına verilecek kredi ve kolaylıklar belirlenmiştir.

Seyahat Acentaları Birliği'nin amacı, kuruluşu, görevleri, organları ve gelirlerine ilişkin hususlar hükme bağlanmıştır.

1990 tarihli Kıyı Kanunu; deniz, akarsu, tabii ve suni göl kıyıları ile bu yerlerin etkisinde olan ve devamı niteliğinde bulunan sahil şeritlerinin doğal ve kültürel özelliklerini gözeterek koruma ve kamu yararına kullanma esaslarını tespit etmek, adı geçen yerlere ilişkin düzenlemeleri ve bu yerlerden kamu yararına yararlanma imkan ve şartlarına ait esasları kapsamak amacıyla düzenlenmiştir.

Kanun; kıyı koruması, yapı yasağı ve kıyıda yapılacak yapılar ile doldurma ve kurutma yoluyla arazi kazanma ve bu araziler üzerinde ve sahil şeridinde yapılabilecek yapılar ve kıyı şeridinin belirlenmesine ilişkin esasları düzenlemiştir.

1995 tarihli Tanıtma Fonu Teşkilî ile 11.07.1939 Tarihli ve 3670 Sayılı Milli Piyango Teşkilîne Dair Kanun'un Dördüncü Maddesine Bir Bent Eklenmesi Hakkındaki Kanun; yurt içinde ve dışında çeşitli yönleriyle Türkiye'yi tanıtmak görevli kuruluşların kaynaklarını artırmak, Türk kültür varlığının yayılmasını sağlamak, Devlet arşivi hizmetlerini düzenli hale getirmek ve uluslararası kamuoyunu Türkiye'nin çıkarları yönünde yönlendirmek olarak düzenlenmiştir.

Kanun "Tanıtma Fonu"nun kuruluşu, kullanılması, denetimi, harcanması ve kaynaklarına ilişkin esaslar karara bağlanmıştır.

1983 tarihli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz tabiat ve kültür varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmek amacı ile düzenlenmiştir.

Kanun; Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Kurullarının kurulması, işleyişleri, koruma esaslarını düzenlemiştir.

1983 tarihli Boğaziçi Kanunu; İstanbul Boğaziçi Alanı'nın kültürel ve tarihi değerlerini ve doğal güzelliklerini kamu yararı gözetilerek korumak, geliştirmek ve bu alandaki nüfus yoğunluğunu artıracak yapılanmayı sınırlamak için uygulanacak imar mevzuatını belirlemek ve düzenlemek amacı ile düzenlenmiştir.

Kanun; Boğaziçi Alanı'nda Boğaziçi Yüksek İmar Koordinasyon Kurulu, Boğaziçi İmar İdare Heyeti ve Boğaziçi İmar Müdürlüğü'nün kurulmaları ve işleyişleri belirlenmiştir.

1983 tarihli Milli Parklar Kanunu; ülkemizdeki ulusal ve uluslararası düzeyde değerlere sahip milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının seçilip, belirlenmesine, özellik ve karakterleri bozulmadan korunmasına, geliştirilmesine ve yönetilmesine ilişkin esasları düzenlemek amacı ile oluşturulmuştur.

Bu kanun ile adı geçen yerlerin tanımlanması, belirlenmesi esasları ile bunların kurulmaları ve geliştirilmeleri yönündeki çalışmaları düzenlemiştir.

1973 tarihli Kimlik Bildirme Kanunu; özel veya yarı resmi her türlü konaklama, dinlenme, bakım ve tedavi tesisleri, iş yerleri ile konutlarda geçici veya sürekli olarak kalanlar, oturanlar, çalışanlar ve ayrılanların kimlik tespiti ve bildirilmesi, her türlü tatil yeri ve kuruluşunda yerli/yabancı herkesin kayıtlarının tutulması, talebi halinde Devlet İstatistik Enstitüsü'ne verilmesini sağlamak amacı ile düzenlenmiştir.

Ek-1'de turizmi doğrudan ilgilendiren kanun ve kanun hükmünde kararnameler, Ek-2'de ise turizm ile ilgili tüzük, yönetmelik, Bakanlar Kurulu kararları ve tebliğler verilerek, Türkiye turizmi için çıkarılan yasal düzenlemeler sunulmuştur.

3.7. Kalkınma Planlarında Turizm ile İlgili Kararlar ve Tedbirler

Beş Yıllık Kalkınma Planlarında turizm sektörü ile ilgili yer alan temel kararlar şu şekilde sıralanmaktadır [İçöz ve Kozak, 1998: 176];

- Turizm sektöründen elde edilecek döviz miktarını arttırmak ve ödemeler dengesi açığının kapatılmasında yararlanmak,
- Türkiye'ye gelen turist sayısını arttırmak
- Turistlerin ortalama harcama miktarını arttırmak,
- Turizmde öncelikli yöreleri belirlemek, altyapı ve fiziksel planlama gelişmelerini tamamlamak,
- İç turizm hareketlerini geliştirmek, bu amaçla özellikle çalışan kesime tatil olanakları sunmak,
- Kitle turizmine uygun konaklama ve ulaştırma yatırımlarını teşvik etmek,
- Fiyat politikasını belirlemek,
- Alt yapı yatırımlarının kamu, üstyapı yatırımlarının özel sektör tarafından yapılmasını sağlamak,
- Tanıtma etkinliklerine ağırlık vermek,
- Teşvik ve kredi politikasını yönlendirmek,
- Doğal varlıkların korunmasını sağlamak,
- Yabancı yatırımları özendirmek,

- Ana tur güzergahlarını belirlemek,
- Turizm eğitim politikasını belirlemek
- Turizm istatistiklerini güvenilir duruma getirmek,
- Kamu kamplarını ve ikinci konutları turizme açmak.

Tablo 6: Kalkınma planlarındaki turizm sektörü ile ilgili tedbirlerin sürekliliği (1963-2000)

Turizmle ilgili konular	I.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	II.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	III.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	IV.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	V.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)	VI.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	VII.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)	VIII.Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2006)
Ödemeler den. Ekonomik ted.	*	*	*	*	*	*	*	*
Özel sektör		*	*	*	*	*	*	*
Yabancı-Sermaye		*	*	*	*			
Tesvik Kredi Fon Konuları	*	*	*	*	*			
Turizm Arz, Tes.Alt Yapı	*	*	*	*	*	*	*	*
Turizm Talebi	*	*	*	*	*	*	*	*
Mevsimlik Yoğunlaşma		*	*	*	*	*	*	*
Fiziksel Planlama		*	*	*	*	*	*	*
Sosyal Turizm			*	*	*	*	*	*
Çevre Korunması			*	*	*	*	*	*
Kıyıların Korunması			*	*	*	*	*	*
İkinci Konutlar				*	*	*	*	*
Tanıtma	*	*	*	*	*	*	*	*
Turizm Eğitimi	*	*	*	*	*	*	*	*
Araştırma ve İstatistikler	*				*			
Turizm Organizasyonu	*						*	*

Kaynak: Nazmi Kozak ve diğerleri, Genel Turizm İlkeler-Kavramlar, 3. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1997, s. 94'deki Tablo baz alınarak hazırlanmıştır.

Yukarıda sıralanan kararların hemen her plan döneminde tekrar ele alınıyor olması, turizm sektörü ile ilgili sorunların her plan döneminde çözülemediğini göstermektedir. Tablo 5'de görüldüğü üzere Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde belirtilen tedbirlerin Sekizinci Planda da belirtilmesi aradan geçen uzun yıllara rağmen sorunların hala çözülmemiş olduğunu göstermektedir.

3.8. Kalkınma Planlarının Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi

Türkiye turizminin en önemli odak noktası kıyı turizmidir. Turizm hareketlerinin %90 kıyı şeridini hedeflemektedir [Uslu, 1991].

Buna rağmen; bölgesindeki diğer ülkelerin aksine, kaynaklarının %80'i hali hazırda temiz olduğu Türkiye, Akdeniz'in en temiz sahillerine sahip bulunmakla birlikte, gerekli önlemler alınmadığı takdirde bozulmamış doğası, kirlenmemiş kıyıları, zengin tarihi ve kültür imajını giderek kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalabilecektir [Avcıkurt, 2000].

Türkiye, turizm planlamasında; yeterli, önemli ve başarılı deneyimlere sahiptir. Ancak planlama sürecindeki bu başarının uygulamada yakalanamadığı görülmektedir. Turizm planlamasında karar ve onay mekanizmasında sorunlar bulunmaktadır. Ülkedeki farklı mevzuat ve yaptırımlar birçok potansiyel turizm alanının ve sitlerin hoyratça tahribine ve tüketilmesine neden olmaktadır [Çubuk, 1996].

Ülkemizde turizm sadece ekonomik faaliyet olarak algılanmış, yarattığı sorunlar son yıllarda dikkate alınarak çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Sürdürülebilir turizm kavramının uygulanmasında kamu kuruluşlarından, gönüllü kuruluşlara, doğrudan ve dolaylı olarak turizmle ilgili tüm kişilere ve organlara görev düşmektedir. Kısaca, sürdürülebilirliğin sağlanması bir işbirliğini gerekli kılmaktadır.

Sürdürülebilir turizm, ancak yerel nüfusun katılımıyla başarıya ulaşabilir [Akat, 1997]. Sürdürülebilir turizmin uygulanabilmesi çevre politikalarında doğrudan ilgilidir.

Çevre ve toplum sağlığı, Cumhuriyet'in kuruluşundan beri insan sağlığının ön koşulu sayılmış, 1580 sayılı Belediye ve 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha yasalarıyla güvence altına alınmaya çalışılmıştır [Kelleş, 1997].

1961 Anayasası'nda çevre ile ilgili ayrı bir madde yer almamış fakat 1982 Anayasası'nda, 56. madde "Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamak hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek, devletin ve vatandaşların ödevidir" ile yer almıştır. Bu madde ile çevre hakkında

Anayasal düzenleme yapan nadir ülkelerden birisi olunmuştur. Ayrıca bu maddenin dışında, tarih, kültür ve doğa varlıklarının, ulusal parkların, deniz, göl ve akarsu kıyılarının korunmasına yönelik Anayasal düzenlemeler mevcuttur.

Türkiye, çevrenin korunması, geliştirilmesi ve kirletilmesine ilişkin genel kuralların ve yükümlülüklerin belirtildiği çevre alanında gerek bir çerçeve oluşturan bir “Çevre Kanunu”na sahip sayılı ülkelerden biridir [Erim, 1997].

Çevre kavramını hükümet programlarında ilk kez 1974 yılında kurulan hükümet programında görüyoruz. “Çevre Müsteşarlığı”, “Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı” 1991443 sayılı yasa ile oluşturulmuştur.

3. Beş Yıllık Kalkınma Planı’ndan beri kalkınma planlarımızda çevreye ilişkin bölümler vardır [Erim, 1997].

4. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda “Çevre sorunlarının henüz ortaya çıkmadan önce önlemlerine öncelik verilmelidir” denilerek önleyici çevre politikası modelinin benimsenmiş olduğu dikkati çekmektedir [Erim, 1997].

Çevre üzerine hazırlanan bu yasal düzenlemelere turizmle ilgili yasaların eklenmesiyle ortaya güçlü bir yasal yapı çıkmaktadır.

2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu’nun amacı “Turizm sektörünü düzenleyecek, geliştirecek dinamik bir yapı ve işletmeye kavuşturacak tertip ve tedbirlerin alınmasını sağlamaktır” şeklinde belirtilmiştir. Bu kanun kapsamına göre her alan turizme tahsis edilmektedir. Bu sayede diğer yasalarla koruma altına alınılmaya çalışılan değerler turizm kullanımına tahsis edilmektedir.

İlk kez VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda kitle turizme alternatif turizm faaliyetlerinden bahsedilerek onların geliştirilmesi politika olarak tespit edilmiştir. Yine VII. ve VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında sürdürülebilir turizm kavramına yer verilmiş ve çerçeve olarak turizmin çeşitlendirilerek tüm yıla yayma çabaları olarak tanımlanmıştır.

VII ve VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Komisyonları raporlarında sürdürülebilir kalkınmayı başarmak için tüm ülke düzeyinde sosyal, çevresel değerleri tanımlamak ve değerlendirecek envanter oluşturmak, politikalar belirlemek, gerekli ölçüm araçlarını temin etmek, kaynak stok muhasebesi ve çevresel masraf muhasebesi gibi uygulama alanlarını gündeme getirmek gerekmektedir denmektedir.

Mevcut kullanımlarda doğal çevrenin hızla tüketilmesi söz konusudur. Kaynak temeli korunmadıkça ve hatta yenilenmedikçe kalkınma sürdürülebilir olmayacaktır.

4. TÜRK TURİZM POLİTİKASINA YÖN VEREN KAMU KURUMLARININ SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM YÖNÜNDEKİ ÇALIŞMALARI

4.1. Turizm Bakanlığı Çalışmaları

Üçüncü bölümde Turizm Bakanlığı'nın kuruluş amacı belirtilmiştir. Turizm Bakanlığı başlattığı Turizmde 2. Atılım Dönemi çalışmaları kapsamında misyonunu ve vizyonunu aşağıdaki gibi belirlemiştir [Turizm Bakanlığı Resmi web sitesi].

Misyonu; turizmden beklenen ulusal yararları en üst düzeyde gerçekleştirebilmek üzere, diğer kamu kuruluşları, özel sektör, sivil toplum örgütleri ve turizmin geliştirilmesi için gerekli önlemleri almak ve toplam kalite yönetiminin turizm endüstrisinde yaygınlaşmasına öncülük etmektir, olarak.

Vizyonunu; sürdürülebilir turizmin, uluslararası pazarda yüksek rekabet gücü sağlayacak, vatandaşlarımızın tümüne ve yabancı turistlere tatminkar tatil olanakları sunacak şekilde geliştirilmesidir, şeklinde belirlemiştir.

Bakanlık bir yandan tatminkar tatil hizmetleri sunarken, bir yandan da sürdürülebilir turizm anlayışını hayata geçirmeyi planlamaktadır. Ayrıca, Dünya Turizm Örgütü'nü sürdürülebilir turizm için belirlediği prensipleri de benimsemiştir.

Bakanlık oluşturduğu misyon ve vizyonda; sürdürülebilir turizm kavramı, daha çok bir pazarlama unsuru ve ardından da yerel halk ve turistler için çevresel değerlerin korunması olarak belirlediğini görmekteyiz.

Misyon ve vizyonun entegre edilmesi başarısızlık riskini azaltır ya da tamamen ortadan kaldırır [Dalay, 2001: 463].

Turizm Bakanlığı;

- Turizmi, milli ekonominin verimli bir sektörü haline getirmek için yurdun turizme elverişli bütün imkanlarını değerlendirmek, geliştirmek ve pazarlamak
- Turizm yatırımları ile ilgili taşınmazları temin etmek ve kamulaştırmak, etüt, proje ve inşaatını yapmak, yaptırmak

konularında tasarrufta bulunmakta 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu ile yetkilidir.

Kanunun ilk hali ile Turizm Bölgeleri, Turizm Alanları ve Turizm Merkezleri, sınırları Bakanlığın önerisi ve Bakanlar Kurulu Kararı ile tespit ve ilan edilmektedir. Yapılan bu çalışmalarda bölgelerin, alanların ve merkezlerin tespiti siyasi otoriteye tamamen bırakılmaktadır. Çevresel değerler gözardı edilebilmektedir.

2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanununun temel amacı turizm yatırımları için arazi tahsisine olanak sağlamak ve yatırımcılara mali yardımda bulunarak bu alana yatırım yapmalarını sağlamaktır. 1996 yılından bu yana Turizm Bakanlığı turizm yatırımlarına maddi teşvik verilmemesi yönünde karar almış sadece arazi tahsisi yapmaya başlamıştır.

21.07.2001 gün ve 24469 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Turizm Bölgeleri, Turizm Alanları ve Turizm Merkezlerinin Belirlenmesi için Çalışma Gruplarının Oluşturulması, Görev ve Yetkileri ile Çalışma Şekline İlişkin Yönetmelik” ile bu amaçla gelen teklifler için hazırlanacak raporlara dair çerçeve belirlemiştir.

Kanunun ilk hali ile turizm bölge, alan ve merkezlerinin tespiti, ilgili bölgelerin talebi Bakanlığın kabulü ve Bakanlar Kurulunun onayı ile olmaktadır. İlan edilen bölgelere alt ve üst yapı donanımları için teknik ve mali destek sağlanmaktaydı. Bu da ilan edilen bölgelerde yatırımcılar için cazip olanaklar sunarak yatırımcıları bölgeye çekmekte yatak arzının artmasını sağlamaktaydı. Bölge yerel yönetimlerinin merkezden daha çok pay almasını ve de alt yapı olanaklarının iyileştirilerek bölge halkına daha fazla hizmet sunulmasını kolaylaştırmaktaydı.

Değiştirilen yönetmelik ile turizm yönünden önem arz eden yörelerde turizm yatırımları turizm bölge, alan ve merkezleri dışında kalan alanlarda da aynı oranda kredilendirilmekte, plan-projelerinin yapılması ve alt yapı sorunlarının çözülmesi aşamalarında teknik destek yönlendirme ve bütçe dahilinde kamu desteğinin sağlanması yönünde düzenleme yapılmıştır.

Turizm bölge, alan ve merkezlerin seçiminde, organize turizm faaliyetlerinin geliştirilebileceği geniş alanlar tercih edilecek, oluşturulacak artı değer, mülkiyet, alt yapı ve çevre etkisi üzerinde önemle durulacaktır. Bu kriterler değerlendirildiğinde, bir yörede turizmin geliştirilmesi ve yatırımların gerçekleştirilebilmesi için alanın mutlaka

Turizm Bölgesi, Turizm Alanı veya Turizm Merkezi ilan edilmesi yeni düzenleme ile gerekmemektedir.

Turizm Bölge, alan ve merkezi ilanı sadece bir sınır belirleme işlemi olmayıp, aynı zamanda sözkonusu sınırları içerisinde yapılacak planlama çalışmalarına ait yetkinin de önceden belli hedefler ve ilkeler doğrultusunda kullanılmasını içermektedir.

Yeni düzenleme; Turizm Bölgesi ilanına ilişkin dilekçe ve ekleri ile aşağıdaki hususların belirtildiği bir raporun hazırlanması ile Bakanlığa başvurulmasını düzenlemiştir.

- a- Teklif alanı yerinin, konumunun ve sınırlarının 1/25.000 ölçekli harita üzerine işaretlenmesi,
- b- Sözkonusu turizm merkezi sınırlar içerisinde giren belediyelerin isimlerinin, belediye ve mücavir alan sınırlarının ve Valilik denetim alanı sınırlarının işaretlenmesi,
- c- Teklif alan içinde bulunan hazine, orman, belediye, il özel idaresine ait mülkiyetlerin hektar olarak belirtilmesi ve harita üzerinde konumlarının işaretlenmesi,
- d- Varsa onanlı imar planlarının imzalı ve mühürlü kopyalarının gönderilmesi,
- e- Yerin ulaşım imkanları,
- f- Teklif sınırlar içerisinde yer alan doğal, tarihi, kültürel ve arkeolojik değerlerin ve yerin turizm potansiyelinin,
- g- Teklif alanı ziyaret eden yerli ve yabancı turist sayısının profilinin,
- h- Teklif alanın yakın ve uzak (saatlik, günlük) mesafesinde bulunan turizm kaynaklarının,
- i- İçme ve kullanma suyu, kanalizasyon, sosyal (hastane, okul vs.) ve teknik altyapıya ilişkin durumunun,
- j- Düşünülen turizm aktivitelerinin ve turizm türlerinin,

belirtildiği raporun hazırlanması gerekmektedir. Başvuru Bakanlığın Çalışma Grubu tarafından değerlendirilmesinin ardından kabul edilmektedir.

Bu düzenleme ile turizm bölge, alan ve merkezlerinin çevresel değerleri korunarak sürdürülebilirliği sağlanabilir. Fakat bu düzenlemede de bölge, alan ve merkezlerin talep yönlü bir planlama sürecine girmeleri kaçınılmaz olabilir. Çalışmaların arz yönlü olması; bölge, alan ve merkezlerin taşıma kapasitelerinin aşılmamasını sağlamaya yardımcı olacaktır.

Turizm Bakanlığı tarafından sürdürülebilir turizmin gerçekleşmesi için aşağıdaki prensipler belirlenmiştir:

Öncelikli turizm bölgelerimizde altyapı yatırımlarının diğer bakanlık ve ilgili kuruluşların katkıları da sağlanarak büyük projeler halinde gerçekleştirilmesi

- Alternatif ulaşım ve altyapı,
- Altyapı kullanımında maliyete katılımın kurumsallaştırılması,
- Diğer sektörlerle kalkınma amaçlı bölgesel entegrasyon,
- Bölgesel kaynakların belirlenmesi ve uluslararası pazarlanmasında yeni enformasyon teknolojilerinin etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak üzere bölgesel kuruluşların ve özel sektörün finansal desteğinden yararlanacak bir örgütlenmeye gidilmesi ve bölgesel imaj (marka) yaratılması,
- Altyapı yatırımlarının turizme etkisinin göz önünde bulundurularak ATAK ve benzeri uzun vadeli projelerin desteklenmesi,
- Kıyı kenar çizgisinin turizme etkileri,
- 3194 sayılı İmar Kanunu'nun turizme etkisi,
- Çevre Düzeni Planlarında turizm kullanımına ilişkin bölgesel stratejiler geliştirilmesi ve sektör üzerinde olumsuz etkileri olacak kullanımların engellenmesi,
- Türkiye'nin turizm kalkınmasının sürdürülebilir turizm ilkelerine ve bölgelerarası gelişmişlik düzeyi farklılıklarının asgariye indirilmesine dayandırılması,
- Turizm yatırımlarında yeşil mimari projesinin geliştirilmesi,
- Turizm akımlarının ve yapılaşmasının çevreye verebileceği zararları önlemek üzere turizm etkinlikleri ve yatırımlarında çevre etki değerlendirmesi ve taşıma kapasitesi ölçümlerine öncelik verilmesi,

- Turistik tesislerin orman yangınlarından etkilenmelerini önleyecek donanımlarının tesis büyüklüğü hesaba katılarak sağlanması, tesis sahiplerinin bahçe tanziminde kullandıkları türlerin ataşe mukavemeti konusunda bilinçlendirilmeleri ve bunun yanında turistik tesislerden ormanlara yönelik yangın riskini önleyecek tüm önlemlerin alınması,
- Çevreyi kirleten sanayi atıkları, balık çiftlikleri ve boğazlarda tehlikeli tanker trafiğinin denetim altına alınması,
- Mavi Bayrak gibi turizmde doğal kaynakların özenli kullanımını değerlendiren projelerin desteklenmesi,
- Turistik yörelerde Çevresel Etki Değerlendirmesi Uygulamaları,
- Dünya üzerinde uzun vadeli iklim ve benzeri fizik değişimlerin turizme olası etkileriyle ilgili araştırmaların izlenmesi ve gerekli önlemlerin alınması,
- Turizm tesislerinin atık su arıtımı, çevreyi koruma ve benzeri kriterlere göre çevresel denetlenmesi,
- Turistik yörelerde, yerel yönetimlerin katı atık ve benzeri hizmetlerde örgütlenme modelleri,

Belirlenen prensip kararların hayata geçirilmesi; Turizmde 2. Atılım Dönemi sloganı “Geleceğimiz Turizm” beklentimizi yerine getirerek, sürdürülebilir turizm olgusunu yerleştirecektir.

Turizm Bakanlığı Yatırımlar Genel Müdürlüğü tarafından, sürdürülebilir turizm yönlü özel projeler;

1. Kış Sporları ve Kayak Merkezleri Projesi,
2. Sağlık Termal Turizm Projesi,
3. Turizm tür ve yörelerinin çeşitlendirilmesi ve turizm sezonunun uzatılması,
4. Yat Turizmi Projesi,
5. İnanç Turizmi Projesi,
6. Yayla Turizmi Projesi,
7. Doğal ve kültürel varlıkların turizm amaçlı kullanılması,
  - İstanbul Projeleri,
  - Mağara Turizmi Projesi,

- Atlı Doğa Yürüyüşü Projesi,
- Antik kentlerin turizm amaçlı değerlendirilmesi projesi,
- İpek Yolu Projesi, Selçuklu Kervansarayları Projesi,
- Bisiklet Tur Güzergahlarının Belirlenmesi-Geliştirilmesi Projesi,
- Akarsu Sporları Projesi,
- Dağ, Doğa Yürüyüşü Projesi,
- Mavi Bayrak Projesi,
- Karadeniz’de Turizm Etkinliklerinin Geliştirilmesi Projesi,
- Turizm Öncelikli Bölgelerde Sinek ve Sivrisinekle Mücadele Projesi.

Hazırlanan bu projelerin hayata geçmesi ile, turizm faaliyetlerin belirli bir mevsime ve alana yığılması engellenecektir. Kaynaklar üzerindeki baskı azalacak ve turizm faaliyetleri tüm yıla yayılacaktır.

Tüm bu çalışmaların uygulanabilmesi, öncelikli olarak Turizm Bakanlığı’na ardından diğer kamu kurumu ve kuruluşlarına ve daha sonra toplumun her kademesine turizm bilincinin yerleştirilmesi ve geliştirilmesine bağlı olacaktır.

Yerel yönetimlerin ve yerel halkın dışarıda bırakıldığı bir politika ve planlama süreci desteksiz kalacaktır.

4.2. Devlet Planlama Teşkilatı Çalışmaları

Devlet Planlama Teşkilatı’nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında 540 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, iktisadi ve sosyal sektörlerde uzmanlık alanları ile ilgili konularda bilgi toplamak, araştırma yapmak, tedbirler geliştirmek ve önerilerde bulunmak amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı’na, kalkınma planı çalışmalarında yardımcı olmak, plan hazırlıklarına daha geniş kesimlerin katkısını sağlamak ve ülkemizin bütün imkan ve kaynaklarını değerlendirmek, üzere sürekli ve geçici özel ihtisas komisyonlarının kurulacağı hükmünü getirmektedir.

Kurulan özel ihtisas komisyonlarının hazırladığı raporlar Beş Yıllık Kalkınma Planları hazırlık çalışmalarına ışık tutacak ve toplumun çeşitli kesimlerinin görüşlerini Plan'a yansıtacaktır.

Bu amaçla oluşturulan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu üyeleri özel sektör, bakanlıklar, üniversiteler, çeşitli sivil toplum örgütleri ve çeşitli kamu kurum ve kuruluşları temsilcilerinden oluşmaktadır.

Sürdürülebilir turizm prensipleri arasında yer alan; turizmden en çok etkilenen yerel toplumların veya temsilcilerinin planlama faaliyetlerine dahil edilmesi gerekmektedir.

Devlet Planlama Teşkilatı planlama çalışmalarına ışık tutacak ihtisas komisyonu çalışmalarına, yerel yönetimleri ve sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan turizmden etkilenen yerel halkı dahil etmemektedir.

Sürdürülebilir turizm olgusunun yerel halk desteği olmaksızın gerçekleşmesi mümkün değildir [Akat, 2000].

5. TÜRKİYE'DE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM İÇİN MAKRO PLAN ÖNERİSİ

5.1. Taşıma Kapasitesi Etkisi

Önceki bölümlerde tanımlanan turistik çekiciliklerin değerlendirilmesinde önemli bir faktör taşıma kapasitesidir. Doğal çekicilikler hassas olmalarından dolayı yoğun ziyaretçi kullanımına dayanamazlar ve korunmaları için özel önlemlerin alınmasını gerektirirler. Çekiciliklerin durumu sürekli izlenmelidir. Yoğunlaşma turistik alanların fiziksel taşıma kapasitelerinin aştığında turistik çekicilik merkezlerinin doğal ve yapay değerlerini kaybetmesine yol açmaktadır.

Turizm planlaması açısından taşıma kapasitesinin kavramının kullanımı, çevre kalitesinin korunması, bölge halkının turizmden elde edecekleri faydaların sürekliliğinin sağlanması, ziyaretçilerin tatmin olma düzeylerinin artırılması ve işletmelerin karlılığı nedeni ile önem taşımaktadır. Bu nedenle, taşıma kapasitesi aşağıda belirtilen boyutlar ile alınmalıdır [İlhan, 1998: 71]:

- Ev sahibi halkın ne kadar turisti kabul edebileceği açısından rahatsızlık durumları,
- Ziyaretçilerin deneyimleri açısından tatmin düzeyleri,
- Fiziksel ve ekolojik çevre açısından,
- İşletmeciler açısından tesislerin kullanım oranı.

Her türdeki taşıma kapasitesinin aşımı; yerel halkta memnuniyetsizlik, turistlerde tatmin düzeyinin azalması ve çevresel değerlerin yok olmasına neden olacaktır. Belirlenecek taşıma kapasiteleri çevresel değerlerin yarınlara en az kayıpla ulaştırılmasına yardımcı olacaktır. Turistlerde oluşacak memnuniyetsizlik, işletmelerin tercih edilmemesine yolaçacak ve işletmelerin karlılığı düşebilecektir.

Taşıma kapasitelerinin ölçülmesi ve sayısal olarak değerlendirilmesindeki güçlükler, taşıma kapasitelerinin bir planlama aracı olarak kullanımlarını sınırlamaktadır. Ancak, yine de doğal kaynakların her alan için tek tek taşıma kapasitesi miktarının belirlenmesi ve bu miktarın aşıp aşılmadığının denetlenmesi turistik alanların fiziksel planlarının

hazırlanmasında en önemli verilerdir. Bu şekilde turizmden beklenen uzun süreli yararlar sağlanabilir [a.g.e., s. 72].

Türkiye’de turizm hareketlerinin %90 deniz kıyılarında gerçekleşmektedir. Kıyı turizminin egemenliği turizm hareketlerini tek mevsime toplamaktadır [Demir, 1995b: 64]. Turizm bölgelerinde oluşacak turistik yoğunlaşma (taşıma kositesi aşımı); turistler ve yerel halk açısından pek çok sorun ortaya çıkartmaktadır.

Yoğunlaşmanın turistler açısından yarattığı sorunlar ve sonuçlar iki ana grupta ele alınıp değerlendirilebilir. Bunlardan birincisi; turistler açısından değerlendirilmesi, ikincisi ise; yerel halk açısından sonuçların incelenip değerlendirilmesidir [Usta, 1988: 79].

Turistik yoğunlaşmanın turistler açısından ortaya çıkardığı sonuçlar ele alınıp incelendiğinde, pek çok olumsuz etkilerinin olduğunu görmekteyiz. Bu olumsuzlukları aşağıdaki gibi özetleyebiliriz [Olalı, 1988]:

- Yoğunlaşmanın yaşandığı zaman veya alanda talep artışı nedeniyle, arz-talep dengesi bozulabilir. Buna paralel olarak da fiyatlar yükselmekte ve mevsimlik ve bölgesel enflasyona neden olabilmektedir.
- Turistik ürün kalitesinde bir düşüş görülebilmektedir.
- Yoğunlaşmanın yaşandığı zaman ve alanda ulaşım hizmetlerinde, gümrük hizmetlerinde ve benzeri diğer hizmetlerde sorunlar yaşanmaktadır.
- Seyahat ve konaklama koşullarında güvensizlik ve risk artmaktadır.
- Trafik yoğunluğu artmakta bu da akaryakıt kaybına, trafik kazalarının artışına neden olmaktadır. Bunlara bağlı olarak da hava ve gürültü kirliliği doğmaktadır.
- Yoğunlaşma nedeniyle turistik hizmetlerin önünde oluşan kuyruklar zaman kaybına yol açmaktadır.
- Güvenlik önlemleri yoğunluk dönemlerine göre değil normal kapasiteye göre belirlendiğinden güvenlik sorunları ortaya çıkabilmektedir.

Sıralanan bu sorunlar yoğunlaşmanın yaşandığı zaman ve alanlarda turistlerin genelde karşılaştığı sorunlardır. Uzun vadede bu sorunlar bölgenin çekiciliğini azaltarak turist sayısını ve gelir düzeyini düşürerek boş kapasite oluşturmaktadır.

Turistik yoğunlaşmanın yerel halk açısından ortaya çıkardığı sonuçlar ele alınıp incelendiğinde de olumsuz etkilerinin olduğunu görmekteyiz. Bunları aşağıdaki gibi özetleyebiliriz [a.g.e., 1988].

- Yoğunluğun olması, yerel halkın uygar bir biçimde dinlenmesine, dengeli bir ruhsal yapının sürdürülmesine, alışkanlıkların devam ettirilmesine engel olmaktadır.
- Turistlerin yarattığı yoğunluk nedeniyle yerel halk eğlenme ve dinlenme yerlerinden daha az yararlanabileceklerinden turistlere karşı kızgınlık yaratacaktır.
- Yerel halk, turistlere sunulan farklı eğlence ve dinlenme faaliyetlerine katılamayacağı ve turistlerle yakınlık kuramayacağı için bir kıskançlık ve bu faaliyetlerden yoksun kalmalarından dolayı aşağılık duygusu ortaya çıkacaktır.
- Yerel halk kendi vergileri ile meydana gelen pek çok tesis, hizmet ve kolaylıktan yararlanamayacak ve dolayısıyla kızgınlık duygusu kolayca kırgınlık ve kine dönüşebilecektir. Bunun sonucunda bazı kişi ve çevreler turizm karşıtı propaganda yapabileceklerdir.

Turistik alanlarda yoğunlaşma yönetimler, işletmeler ve çevre üzerinde de sorunlar yaratmaktadır. Bunların sonuçları aşağıdaki gibi özetlenebilir [Olalı, 1990, Ulu, Pearce, 1981]:

- Talep artışına karşın arzda bir artış olmaması enflasyona neden olmaktadır.
- Talep artışı turistik ürünün maliyetini arttırmaktadır.
- Talebin yoğunlaştığı alanlarda başlangıçta düşük olan arazi fiyatlarının daha sonra yükselmesi.
- Yoğun iş gücü göçü nedeniyle gecekondular ve diğer göze hoş gelmeyen yapıların ve inşaatların artması.
- Talebin karşılanabilmesi için hızla turistik yatırımlara başlanması sonucunda plansız, kontrolsüz bir yapılaşma meydana gelmektedir.
- Yoğunlaşma spekülasyon fiyat artışlarına da olanak tanıyarak girişimcileri bölgeden uzaklaştırmaktadır.

- Çevrenin turistik yapılaşma nedeniyle bozulmasına ve dolayısıyla ekolojik dengenin bozulmasına neden olmaktadır.
- Alt yapı sorunları ve gezi amaçlı deniz araçları, kanalizasyon sularının denize boşaltılmasına neden olmaktadır.
- Yoğunlaşma sonucunda trafik, eğlence ve müzikten dolayı gürültü kirliliği artmaktadır.
- Katı atık ve katı atıklardan sızan sular çevre kirlenmesine yol açmaktadır.

Bunlar ve benzeri sorunların çözülmesi veya iyileştirilebilmesi kısaca turizmin sürdürülebilmesi için turizm planlamasında taşıma kositeleri dikkate alınmaktadır.

5.2. Turizm Planlamasına Yerel Yönetimlerin Etkisi

Sürdürülebilir turizmin odak noktasını yerel halkın turizm gelişimden faydalanması ve turizmin yarattığı olumsuz etkileri en az hissetmesi olarak verebiliriz. Yerel halkın turizm gelişiminden faydalanması ve olumsuzlukların en aza indirgenmesi, onlara hizmetleri götüren yerel yönetimlerin sorumluluk alanları içindedir. Ayrıca turistik bölgelerin alt yapı sorunlarının giderilmesi ve denetimi yerel yönetimlerin üzerindedir. Kısaca yerel yönetimler hem yerel halkın hem de turistlerin faydalanacağı hizmetleri sunmaktadırlar.

Yerel yönetimler Türkiye’de belediyeler, il özel idareleri ve köylerden oluşmaktadır. 1580 Sayılı Belediye Yasası; belediyeleri, beldenin ve belde sakinlerinin yerel nitelikte, müşterek ve medeni ihtiyaçlarını düzenleyen ve karşılayan kamu kurumları, İl Özel İdareleri’ni ise; mahalli müşterek nitelikte olan imar, bayındırlık, sağlık ve sosyal yardım, çevre sağlığı ve korunması, eğitim ve spor, tarım, ağaçlandırma, orman tesisi, ekonomi ve ticaret, haberleşme, kültür ve turizmle ilgili görevleri imkanları ve tespit edeceği öncelik sırasına göre yürüten birimler, olarak tanımlamıştır.

1580 Sayılı Belediye Yasası ve diğer mevzuatta yer alan turizmle ilgili Belediye görevleri aşağıdaki gibi sıralanabilir [Yeter, 1993: 46]:

- 1- Otel, motel, pansiyon, kamping ve benzeri konaklama tesisleri yapmak,

- 2- Plaj, sinema, tiyatro, diskotek, park, bahçe, spor tesisleri yapmak; umumi tuvaletler, banyolar, kaplıcalar kurup işletmek,
- 3- Arkeolojik kazılarda ortaya çıkan tarihi eserler ve diğer konularda müzeler kurmak, halk kütüphaneleri kurmak ve işletmek,
- 4- Umumi mahalleri temizlemek, süprüntüleri kaldırmak, temiz şehir imajını en üst düzeyde belgelemek,
- 5- Beldenin sokak, meydan ve geçitlerini bir plan dahilinde tanzim ve ıslah ederek şehir içi ulaşımını kolaylaştırmak,
- 6- Genel sağlık, esenlik ve huzura etkili tesislerin yerlerini ve şartlarını tespit etmek,
- 7- İmar planları yapımı ve uygulanmasında turistik hedefleri gözden uzak tutmayarak en iyi şekilde gerçekleştirmek,
- 8- İçme ve kullanma suyunun bol ve temiz olarak belde halkının ve turistlerin istifadesine sunulmasını sağlamak,
- 9- Yiyecek, içecek, kullanılacak maddelerin satıldığı ve saklandığı yerler, konaklama tesisleri ve seyahat araçlarının denetlenmesini yerine getirmek,
- 10- Turizmin halka mal edilmesi, tanıtılması, turistlerle yöre halkı arasındaki iletişimin en iyi şekilde gerçekleştirilmesi için halkın eğitilmesi konusunda çalışmalar yapmak,
- 11- Tercüman, rehber ve benzeri uzmanlık dallarında yeterli eleman yetiştirilmesi için merkezi idare ile işbirliği halinde çalışmak,
- 12- Fuar, sergi, panayır ve festivaller düzenlemek.

İl Özel İdarelerinin turizmle ilgili görevleri aşağıdaki gibi sıralanabilir [a.g.e., s. 47]:

- 1- Turistik otel, motel ve pansiyonlar yapmak,
- 2- Temiz hava ve dinlenme ihtiyacı için koruluklar ve fidanlıklar kurmak,
- 3- Kültür ve sanat alanlarındaki etkinlikleri desteklemek,
- 4- Belediye sınırları dışında halkın eğlenmesine, dinlenmesine, yiyip içmesine yönelik yerlerin sınıflarını tespit etmek, açılma ve kapanma saatlerini belirlemek.

Yerel yönetimlerin turizmle ilgili bu kadar geniş, kapsamlı görev ve denetim yetkileri varken, yerel yönetimleri turizm planlaması ve turizm endüstrisinin dışında tutmak olanaksızdır [Tortop, 1988: 10].

Yerel yönetimler doğal ve yapay çevre üzerindeki uygulama ve denetimleri yanında, sundukları eğitim hizmetleri ile yerel halkı turizm konusunda bilinçlendirmekte, onları turizm faaliyetleri içine dahil ederek turistlere karşı duyulacak kızgınlıkların yok olmasına ayrıca hizmetleri ve denetimleri ile turistik hizmetlerin standardının bozulmamasını sağlamaktadırlar. Sundukları hizmetler ile turist memnuniyetini tamamlayıcı yönde etkide bulunmaktadır. Yerel yönetimlerin makro planlama sürecine dahil edilmeleri bu ve benzeri nedenlerden dolayı gerekmektedir.

Yapılan turizm çeşidi ne olursa olsun sonuç olarak, mutlaka doğaya doğrudan ya da dolaylı olarak etkide bulunmaktadır. Türk halkının dar geliri, iş imkanlarının da kısıtlı olduğunu düşünürsek çevresel etkilerin daha da artacağı bir gerçektir. Bu yüzden yapılacak olan faaliyetlerde yöre halkının yüksek oranlarda katılımını sağlamak olumsuz etkilerin azaltılmasında önemli rol oynayacaktır [Çağatay ve diğerleri, 2002: 25].

5.3. Türkiye’de Sürdürülebilir Turizm İçin Makro Plan Önerisi

Temeli doğal kaynaklara dayalı turizm sektörünün ekonomik kalkınma olarak kullanan ülkemiz 1970’li yıllardan bu yana tüm kıyılarını, ormanlarını, yaylalarını ve benzeri doğal kaynakları Turizm Teşvik Yasası’na dayandırılarak parçalı planlarla turizme açmıştır. Günümüzde turizm tesislerinin bulunduğu bölge veya alanlardaki yerleşim birimleri de kısmen parçalı planlar ve kısmen plansız ve altyapısız gelişmektedir. Tüm bu gelişmeler kamu kaynaklarının rasyonel kullanımını önleyerek ekolojik, sosyal ve ekonomik olumsuzlukların gelişmesine ve giderek bölge ve yerel alanların doğal ve kültürel özelliklerinin kaybolmasına neden olmaktadır.

Gittikçe gelişmekte olan ve bir çok kişiye istihdam olanağı sağlamakta olan turizm, doğal ve tarihi kaynaklarımızın sınırlı olması nedeniyle farklı boyutlar kazanmaktadır. Kaynaklarımızın, zaman ve alan üzerinde planlı bir şekilde geliştirilmesi ve işletilmesi

gerekmektedir. Turizm gelişiminin ilk yıllarında yapılan, doğa dengesini olumsuz yönde etkileyen yanlışlar görülerek ders alınmalı ve günümüzde yapılacak planlama ve uygulamalarda bu yanlışlar tekrarlanmamalıdır. Son yıllarda deniz, kum ve güneş üçlüsünden oluşan turistik ürün birçok turiste eskisi kadar cazip gelmemektedir. Değişen turist tercihlerinin başında gidilen ülkenin kültürünü tanımak, doğal ve kültürel değerlerini yerinde görmek gelmektedir. Özellikle endüstri devriminden sonra birçok bitki ve hayvan türü giderek azalmakta ve soyları tükenme noktasına gelmektedir. Yapılan kanuni düzenlemelerin uygulanması ve denetlenmesi sağlanarak günün ihtiyaçlarına göre yeni yasal düzenlemeler de yapılarak mevzuata eklenmelidir. Yapılan ve yapılacak düzenlemelerle doğal ve kültürel değerlerimizin akılcı bir şekilde kullanımı ve korunması gerekmektedir. Turizm endüstrisinin kültüre, doğaya, topluma duyarlı bir şekilde gelişmesi ve işlenmesini sağlamak, doğal ve kültürel mirasımızın geleceğini güvence altına almak için sürdürülebilir turizm kavramı çerçevesinde yapacağımız planlamaya bağlı olacaktır.

Ulusal planlama düzeyinde, sürdürülebilir turizmin gerçekleşmesinde dikkat edilmesi gereken hususlar aşağıdaki gibi sıralanabilir [Özgüç 1998, Özkan 1997, Turan 2002]:

- 1- Hükümetler turizm sektörünün gelişme oranı üzerinde karar vermelidir. Kitle turizmi gelişimi mi desteklenecek yoksa çevreye duyarlı turizm çeşitlerini mi.
- 2- Hükümetler turizmin gelişme ve büyümesinin, ulusal ve bölgesel kalkınma planları ile nasıl bir uyum sağlayacağına karar vermelidirler.
- 3- Turizm endüstrisinin geliştirilmesinde kamu ve özel sektörün ayrı ayrı rollerinin neler olacağına karar verilmelidir.
- 4- Gerekli olacak finansmanın hangi yollarla sağlanacağı tespit edilmelidir.
- 5- Turizm endüstrisi için hazırlanan, 2634 Sayılı Turizm Teşvik Kanunu kapsamında yapılan maddi teşviklerin yanında yeni mali ve idari düzenlemelerin yapılarak endüstrinin desteklenmesi.
- 6- Çevre kaynaklarının korunarak kullanımının sağlanması için ülke düzeyinde çevre kaynaklarının envanteri çıkartılmalı ve ekolojik hassas yöreler tespit edilmelidir.
- 7- Rekreatyonel kullanım amaçlı turizm kaynaklarının fiziksel taşıma kapasiteleri belirlenmeli, kapasitelerin aşılmış olduğu yerlerde acil önlemler alınmalıdır.

- 8- Çevreye önem veren planlama kararları mutlaka uygulanmalıdır.
- 9- Türk halkının çevreye duyarlılığının artırılması için, çevre konusunda bilinçlendirilmelidir.
- 10- Turizm yatırımları dengeli dağıtılmalı ve elde edilen turizm gelirin bir bölümü doğal ve kültürel kaynakların korunması, restorasyonu ve geliştirilmesinde kullanımı sağlanmalıdır.
- 11- Doğal ve kültürel kaynakların yönetimi, siyasetçilerin onlara zarar vermesini önleyecek şekilde düzenlenmelidir.
- 12- Kitle turizmi yerine bireysel turizm teşvik edilmelidir.
- 13- Turizm çeşitlendirilmelidir. Tek tip turizmin yer aldığı bölgelerde, turizm sezonu birkaç ayda toplanırken, çok çeşitli etkinliklerin olduğu bölgelerde turizm bir yıla yayılabilmektedir. Ayrıca rekreasyon amaçlı turizm etkinlikleri yanında diğer amaçlarla gerçekleştirilen turizm etkinlikleri zenginleştirilmelidir.
- 14- Turizmin doğal yaşam ve geleneksel kültür düzeyindeki etkilerinin en aza indirilmesi sağlanmalıdır. Yeni yapılanma yerine mevcut yapıların yeniden kullanımı teşvik edilmelidir. Geleneksel el sanatları korunup geliştirilmelidir.
- 15- Kirlüten, tahrip eden, bozan öder ilkesi yerleştirilip, geliştirilmelidir.
- 16- Kent içi açık-yeşil alanlar geliştirilerek kent halkının rekreasyonel faaliyetlere katılmaları sağlanmalıdır.
- 17- Çevre kirliliğinin en önemli nedenlerinden biri olan altyapı eksikliklerinin tamamlanması ve geliştirilmesi sağlanmalıdır.
- 18- Turizm bölgelerinin, turizm alanlarının ve turizm merkezlerinin yol, su, kanalizasyon ve telekomünikasyon ihtiyaçlarının tamamlanması sağlanmalıdır.
- 19- Yerel yönetimlerin çevre düzenlemesi, rekreasyon alanlarının düzenlenmesi ve yapılması, ortak kullanım için tuvalet ve duşların inşası için mali yönden desteklenmesi sağlanmalıdır.

Sürdürülebilir turizm planı ile ilgili yaklaşım, sadece turizm sektörünü değil diğer ana sektörler ve bölgesel konuları da içine alan bir gelişim stratejisini kapsamaktadır. Çünkü turizm endüstrisinin 37 farklı sektörle girdi-çıkı ilişkisi bulunmaktadır ve diğer sektörlerin hareketlerinden etkilenmektedir [Cömert, 2001: 96]. Kapsamlı sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin oluşturulmasında merkezi yönetim, her sektörün çalışma

alanlarını inceleyerek ve gelecekteki gelişiminin doğal çevreye vereceği zarar göz önüne alınarak, bu alanların kullanımını sağlamak gerekmektedir [Manning, 1994: 3].

Sancar [1991] çalışmasında; önerilen planlama sürecini, tasarımcı, bütünlük, yerel, katılımcı, rasyonel, yorumsal ve uygulanabilir olarak tanımlamaktadır. Tanım planlamanın temelini doğal çevre faktörlerinin tespit edilerek akılcı kullanımla katılımın sağlanarak gerçekleştirilmesi oluşturmaktadır. Burada amaç yerel, özgün, geleceği hitap eden, yaratıcı çözümler önerilmektedir. Her durum ve yöre kendi şartlarına göre değerlendirilip, planlama bu şartlara göre yapılmalıdır. Planlama çok amaçlı olmalıdır. Ekonomik, sosyal, kültürel, ekolojik ve estetik amaçlar, toplanan veriler doğrultusunda bütünlük olarak ele alınmalı planlamada bir bütün olarak ele alınmalıdır. Araştırma, tasarım ve planlama sürecinin bütün aşamalarına kamu, özel ilgi grupları, yöre halkı temsilcileri ve konunun uzmanlarının aktif olarak katılımı sağlanmalıdır. Elde edilen bilgi ve geliştirilen çözüm önerilerinin yorumu ve eleştirisinin açıkça yapılması teşvik edilmelidir. Toplanan veriler, elde edilen sonuçlar ve çözüm önerileri mutlaka kayıt altında tutulmalıdır. Önerilen çözüm uzun zaman ya da elde edilmesi güç kaynakları göstermeyip, eldeki kaynaklarla ya da küçük yerlerde de uygulanabilir olmalıdır.

Sancar [1991] tarafından önerilen planlama süreci aşağıdaki aşamalardan oluşmaktadır:

- Planlamaya aktif olarak katılan grup elemanlarının belirlenmesi,
- Durum değerlendirmesi,
- İdeal çevrenin tasarlanması,
- İdeal çevrenin gerçekleştirilmesi için plan ve politika çözümlerinin geliştirilip değerlendirilmesi.

Olalı [1990], Sancar [1991], Dowling [1993], Mc Intosh [1995] çalışmalarında geliştirilen modeller ile ortaya koydukları yöntemler geliştirilmeye çalışılan model için çıkış noktası olarak yararlanılmıştır. Modelin temelini halen Türkiye’de uygulanmakta olan Aşamalı Planlama Süreci modeli oluşturmaktadır. Bu modelin seçiliş amacı; uygulanmakta olan bir modelin yapılacak ilavelerle istenilen amaca daha kolay ulaşılabileceğine inanılmasıdır. Genel olarak merkeziyetçi bir yapıya sahip olan Türkiye, yeni yapılanmalarla oluşacak bir süreci kolaylıkla kabul etmeyebilir. Ayrıca mevcut

modelin uygulanması esnasında doğan güçlüklerin bilinmesi de hataların tekrarlanmamasına yardımcı olacaktır.

Türkiye’de uygulanan planlama modeli iki bölüm ve üç aşamadan oluşmaktadır (Şekil: 7). Modelin birinci bölümü planlamada kullanılacak veri toplama ve analizi çalışma tiplerini, ikinci bölümü ise planlamaya konu olan inceleme alanlarını göstermektedir.

Model; makro aşama (makro planlama), sektör aşaması (sektörel planlama), proje aşaması proje planlaması (yatırım çalışması, ön yapılabilirlik etüdü, yapılabilirlik etüdü) aşamalarından oluşmaktadır.

Şekil 7: Önerilen Aşamalı Planlama Süreci

PLANLAMA SÜRECİ		
	ÇALIŞMA TİPİ	İNCELEME ALANLARI
MAKRO AŞAMA: MAKRO PLANLAMA	<ul style="list-style-type: none"> - Temel ekonomik ve sosyo ekonomik verilerin derlenmesi ve analizi - Temel ekonomik ve sosyo ekonomik amaç ve politikaların saptanması - Uluslar arası ticaret durumunun ve potansiyelinin analizi. - Kalkınma stratejilerinin saptanması. - Makro ekonomik model çalışmaları 	
SEKTÖR AŞAMASI: SEKTÖREL PLANLAMA	<p>Sektör Araştırması: Sektör Analizi</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sektörel verilerin derlenmesi ve analizi - Mevcut üretim potansiyelinin analizi (Üstünlükler, zayıflıklar ve darboğazlar) - Pazar potansiyelinin belirlenmesi ve genel analizi. - Hammadde durumunun analizi - Sektör analizi ve ana plan çalışmaları. <p>Sektörel Planların Hazırlanması</p> <ul style="list-style-type: none"> - Girdi çıktı analizi ile sektör, alt sektör ve yatırım önceliklerinin belirlenmesi. - Sektörel politikaların belirlenmesi ve planların hazırlanması ve sektörel stratejilerin belirlenmesi. 	
PROJE AŞAMASI: PROJE PLANLAMASI Ön Yapılabilirlik Etüdü Yatırım Çalışması	<ul style="list-style-type: none"> - Alt dallar bazında yatırım önceliklerinin belirlenmesi - Proje olanaklarının belirlenmesi - Nicelik ve nitelik olarak analiz <p>Ön Etütler</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pazar araştırması - Kapasite ve yer seçimi - Hammaddeler ve diğer girdiler - İş gücü - Alt yapı ve imar işleri - Teknoloji ve donatımın belirlenmesi - Fayda maliyet analizi <p>Ayrıntılı ve Kapsamlı Proje Hazırlanması</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pazar araştırması ve analizi kapsamında yer seçimi - Hammadde ve diğer girdilerin etüdü - İş gücü ve eğitim - Alt yapı (su, elektrik, bağlantı yolları v.b.) - Teknoloji seçme, makine ve donanım üretim planlaması ve uygulama programı - Finansman tutarı ve işletme donanımı gelir ve giderleri - Çevresel etki değerlemesi - Finansman planlama - Ticari ve ekonomik analizi 	

Kaynak: AYANOĞLU, Kamil ve Diğerleri., Kamu Yatırım Projelerinin Planlanması ve Analizi, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Proje Yatırımları Değerlendirme ve Analizi Dairesi, Devlet Planlama Teşkilatı, 1996, s.27'den geliştirilmiştir.

Makro planlama aşamasında;

- Temel ekonomik ve sosyo-ekonomik verilerin toplanması ve analiz edilmesi,
- Temel ekonomik ve sosyo-ekonomik amaç ve politikaların saptanması,
- Uluslararası piyasaların incelenmesi ve talep analizinin yapılması,
- Kalkınma stratejilerinin saptanması,
- Makro ekonomik model çalışmalarının yapılması çalışmaları yapılmaktadır.

Modelde yapılan tüm çalışma tipleri ekonomik verilerin derlenmesi ve bunların analiz edilmesi sonucunda, amaç ve politikaların tespiti ile bunlara ulaşma stratejilerinin ortaya konarak makro ekonomik model oluşturulmasına yöneliktir.

Model elde edilen veriler doğrultusunda GSMH ve diğer makro büyüklükler, GSMH'nin yapısı ve dağılımı, ödemeler dengesi ve sosyo-ekonomik yapıları inceleme alanı olarak belirlemiştir.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler, doğal olarak, tüm planlarını ekonomik kalkınmaya en kısa sürede ulaşma amacına göre yapmaktadırlar. Genel olarak doğal kaynakların korunması amaçlar arasında yer alsa da verilerin ve analizlerin doğal kaynak temeline dayanmaması eksiklidir.

Sektörel planlama aşaması; iki kısımdan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi; sektör araştırması, ikincisi ise sektörel planların hazırlanmasıdır.

Sektör araştırması çalışmaları;

- Sektörel verilerin derlenmesi ve analizi,
- Mevcut üretim yapısının üstünlükleri, zayıflıkları ve darboğazların ortaya konması,
- Pazar yapısının incelenmesi ve analizi,
- Hammadde durumunun analizi,
- Sektörün genel olarak analizi ve plan çalışmalarından oluşmaktadır.

Sektörel planların hazırlanması;

- Girdi-çıkıtı analizi ile sektör, alt sektör ve yatırım önceliklerinin belirlenmesi,
- Sektörel politikaların belirlenmesi ve planların hazırlanması,
- Sektörel yatırımların belirlenmesi çalışmalarından oluşmaktadır.

Sektörel planlama çalışmalarını DPT Özel İhtisas Komisyonları gerçekleştirmektedir. Komisyonlar planlama uzmanları, sektör temsilcileri, ilgili bakanlıklar ve akademisyenlerden oluşmaktadır. Burada sektörler analiz edilirken çevre faktörü ve yerel yönetimler çalışmaların dışında kalmıştır.

Modelde, sektörler, alt sektör ve sektörle ilişkili olan alt dalları inceleme alanı olarak belirlemiştir.

Turizm gibi 37 farklı sektörle girdi-çıkıtı ilişkisinde bulunan ve çevresel değerleri hammadde olarak kullanan bir endüstri için kaynakların korunması ve yerel halkın planlama süreci dışında kalması büyük bir eksiklik olabilir.

İlk iki aşamada belirlenen amaç ve politikalar doğrultusunda oluşturulan stratejiler çerçevesinde üçüncü aşamada yatırımlar yönlendirilmektedir.

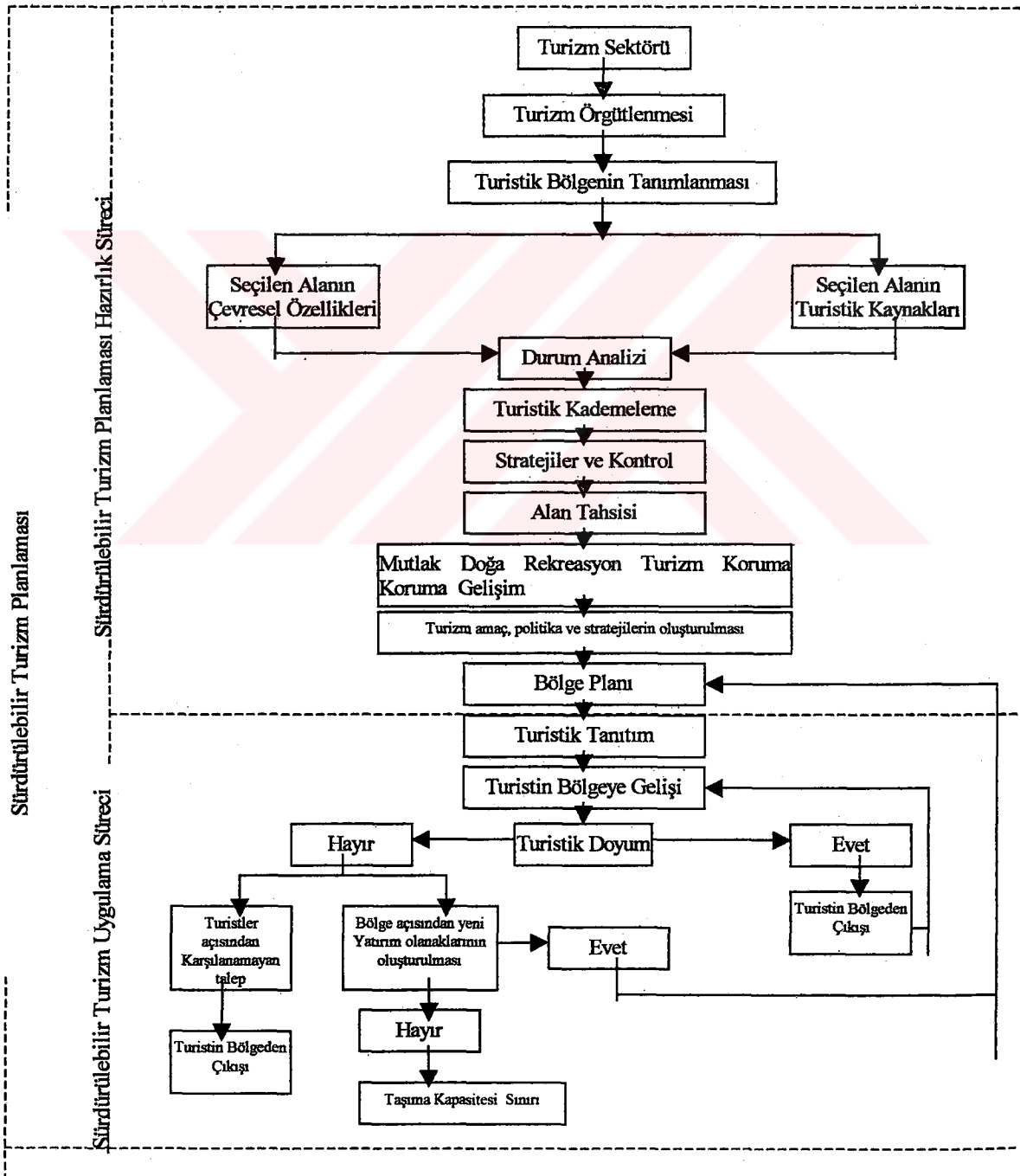
Önerilen modelde (Şekil: 7) makro planlama süreci içinde tüm sektörler için çevresel ve kaynak analizi öngörülmüştür. Sürdürülebilir kalkınmaya giden yolda tek sektörün bu yönde planlanması yetmeyecektir kaldı ki birbiri arasında büyük etkileşimi olan sektörler, çevresel değerlere zarar vererek diğer sektörlerle olumsuz etkide bulunacaktır. Turizm gibi çevresel etkilere duyarlı bir sektörde olumsuz her etki gelişimi olumsuz yönde etkileyerek sürdürülebilirliği ortadan kaldıracaktır.

Geliştirilen modelde Sürdürülebilir Turizm Planlaması süreci iki alt süreçten oluşmaktadır (Şekil 8).

- 1- Sürdürülebilir Turizm Planlaması Hazırlık Süreci.
- 2- Sürdürülebilir Turizm Uygulama Süreci.

Geliştirilen modelde her süreç kendi içinde alt süreçlere ayrılmaktadır. Sürdürülebilir Turizm Planlaması süreci, süreci oluşturan tüm etkenlerin birbirleri ile olan ilişkilerinin ve zaman içerisinde çıkması olası değişimlerin tam olarak ifade edilebilmesi amacı ile geliştirilmiştir. Zamanla turizm alanlarında meydana gelebilecek değişimlerin tespiti ve anında müdahale şansının doğması için, belirlenen noktalarda “Evet-Hayır” soruları sorularak, verilecek cevaba göre değerlendirilmiştir.

Şekil-8: Türkiye’de Sürdürülebilir Turizm İçin Makro Plan Önerisi

Birinci alt süreç, saha araştırmaları ile birlikte masa başı çalışmaların beraberce yürütüldüğü, sürdürülebilir turizm kriterlerine göre turistik alanların belirlendiğı süreçtir. Öncelikle; turizm sektörünün mevcut arz kaynakları doluluk oranları tespit edilerek, yeni arz kaynağı ilavesi yerine mevcut arzın doluluk oranlarının artırılması yönündeki çalışmalar teşvik edilmelidir.

Turizm örgütü, Turizm Bakanlığı öncülüğünde özel sektör planlama uzmanları temsilcileri, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri, turizm eğitim kurumları ve ilgili kamu birimlerinden oluşturulmalıdır. Planlama katılımcı ve her kesimin kontrolü altında olacak ve şeffaflık politikası ile spekülâtif girişimler engellenecektir. Ayrıca farklı kesimlerin turizm anlayışı belirlenecek ve ortak bakış açısı geliştirilerek konsensüs sağlanacaktır.

Katılımcılık esasını ile oluşan turizm örgütü turistik bölgeleri tespit edecek çalışmaları yürütecektir. Alanların belirlenmesi; çevresel özellikler ve turistik kaynakların tespit edilmesi esasına göre yapılacaktır. Belirlenen alanların mevcut durumu alt ve üst yapı unsurları göz önünde tutularak talep yönlü olarak değil, arz yönlü olarak analizi yapılacaktır. Burada amaç bölgenin taşıma kapasitesine göre turizm faaliyet ve çeşitlerinin belirlenmesidir.

Analizler sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda belirlenen turistik bölgeler için sürdürülebilir turizm prensipleri doğrultusunda turistik kademeleme yapılarak, her kademe için ayrı ayrı stratejiler ve kontrol mekanizmaları geliştirilecektir. Bu çalışmalar sonucunda alan tahsisleri; mutlak koruma alanları, doğa koruma alanları, rekreasyon alanları ve turizm gelişim alanları olarak yapılacaktır. Her alan için alanın taksit türüne göre bölge planları geliştirilecektir.

Birinci süreç içinde yapılacak çalışmalar; turizm bölge, alan ve merkezi planlamalarını standart bir plan ile değil de her bölgenin kendine has özellikleri doğrultusunda katılımcılık esasını ile düzenlenmesini sağlayacaktır. Katılımcılık yerel halkın planları desteklemesine yardımcı olacaktır.

İkinci alt süreç; geliştirilen sürdürülebilir turizm planının uygulanması sürecidir. Uygulama bölgesel turistik tanıtım çalışmaları ile başlamaktadır. Turizm Bakanlığı

başlattığı Turizmde 2. Atılım Dönemi çalışmalarında Destinasyon Planlaması ve Destinasyon Tanıtımı [Turizm Bakanlığı, 2002: 23] uygulamalarını benimseyerek, modelimizde geliştirmeye çalıştığımız uygulamaları destekleyici yönde olmuştur. Turistin bölgeye gelişi ve memnuniyetinin, sürdürülebilir turizm ana prensipleri arasında önemli bir yer teşkil ettiğini önceki bölümlerde ifade etmiştik. Turistin memnun olarak bölgeden ayrılışı temel amacımızdır. Turistin memnun olmaması durumunun iki ana nedeni olabilir. Bunlardan birincisi, turist açısından karşılanamayan talep yani turistik beklentilerin bölge şartları ile farklı olmasıdır. İkincisi ise turistik bölge açısından, turistik beklentiler doğrultusunda yeni yatırım olanaklarının oluşturulmasıdır. Yeni yatırım olanaklarının bölge planı çerçevesinde gerçekleştirilmesi mümkün ise yatırıma izin verilecektir. Bölge taşıma kapasitesi yeni yatırıma olanak vermiyorsa yatırımcı ya başka bölgelere kaydırılacak ya da yatırıma izin verilmeyecektir.

SONUÇ

Ulusal planlama, amaçların veya hedeflerin tanımlanması, bu hedeflere ulaşmak için genel stratejinin belirlenmesi, faaliyetlerin koordine edilmesi ve bütünleştirilmesi için kapsamlı bir planlar bütününe meydana getirilmesidir. Turizm planlaması ise, genel planlama kavramının ve yaklaşımlarının turizm sektörünün özelliklerine uyarlanmasıdır. Belli bir zaman içinde turizm sektöründe ulaşmak istenen hedefleri, kullanılacak araçları, eldeki imkanları, yapılacak işleri ve bu işleri kimin, ne zaman yapacağını belirttiği bir düzenlemedir. Türkiye’de gerek turizmle ilgili politikanın sınırlı oluşunu gerekse bu sınırlı politikanın bile hedefine ulaşmamış olmasını bu sahadaki başarısızlıktan çok bir kararsızlık olarak nitelendirmek yerinde olacaktır. Gerçekten turizm konusunda bu güne dek yapılanlara bakılacak olursa, Türkiye bir taraftan dünyada süratle gelişen turizm olayının dışında kalmamak, diğer taraftan da sanayileşme yolundaki tercihi sekte vuracak bir kaynak transferi yoluna gitmemek arasında uzunca bir “kararsız dönem” geçirmiş olduğu görülecektir. Nitekim turizm yatırım ve harcamaları, söz konusu tereddüdü açıkça ortaya koymaktadır. Turizm sektörüne yönelik yapılan çalışmalar, bu alana verildiği belirtilen önemle yakın olmadığı ortadadır. Türkiye’nin kalkınmasında inkar edilemeyecek yeri olan turizm sektörünün ilk sıralarda yer alan diğer sektörler gibi devlet tarafından ele alınarak bir bütün olarak açık seçik anlaşılır bir politikaya dönüştürülmesi, bu politikanın da uygulanabilmesi için geçerli bir planın yapılması gerekmektedir. Bu anlayışla göz önünde tutulması gereken, en önemli konu karma ekonomi esasları çerçevesinde hareket edilerek neticeye varılması olacaktır.

Turizm sektörünün tüm ögeleri arasındaki çıkar ilişkileri en uyumlu biçimde bağdaştırılacak ve beklenen en yüksek yarar öngören genel politikayı kim saptayacak? Doğaldır ki, bu politikayı devlet saptayacaktır.

Yapılacak planlama çalışmalarında, çevrenin, turizmin temel kaynağı olduğu unutulmamalıdır. Turizm; diğer sektörler-çevre-turist-yerel halk arasındaki etkileşim ile çevreyi şekillendirir ve değiştirir. Turizmin, doğal ve kültürel çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin azaltılması ve/veya tamamen ortadan kaldırılması, sürdürülebilir turizm uygulamaları ile gerçekleşecektir.

Sürdürülebilir turizm; turizme kaynak olan çevresel değerlerin bugünkü kullanımında, bir tatminsizliğe yolaçmadan korumak, korurken geliştirmek ve gelecekte de en az bugünkü kadar kullanılabilir durumda bırakmak olarak tanımlanabilir.

Burada tatminsizlikten kastedilen, turistler ve yerel halkın turizm faaliyetlerinden hoşnut olmalarının ve çevresel değerlerin korunmasının sağlanmasıdır. Sadece turiste yönelik olarak yapılacak turizm faaliyetleri, yerel halk üzerinde bir hoşnutsuzluğa, turizm faaliyetlerine olumsuz bakış geliştirmelerine yolaçabilir. Yapılacak planlama çalışmalarına yerel halkın dahil edilmesine ve yerel halka yönelik turizm faaliyetlerinin arzedilmesine de öncelik verilmelidir.

Uzun vadede az kar getiren veya hiç kar getirmeyen ama bu sektörün hayat damarlarını oluşturan her türlü yatırımın devlet eliyle gerçekleştirilmesine son verilmeli, kullanıcıların da finansmana destek vermeleri sağlanmalıdır. Buna paralel olarak da kısa vadede büyük karlar sağlayacak büyük yatırımlar için özel sektörün teşvik edilmesi gerekmektedir.

Yatak kapasitesinin artırılmasına uğraşmak yerine, mevcut kapasitenin doluluk oranının artırılmasına yönelik, alternatif faaliyetlerin geliştirilmesine çalışılmalıdır.

Doğal ve tarihi çekiciliklerin korunması göz önünde tutulmalıdır. Bunlar birincil çekiciliklerdir. Doğal, tarihi, sosyal, kültürel değerlerde oluşan tahribatlar yüksek maliyetlidirler. Yeniden üretilmesi mümkün olmayan bu değerlerin geleceğe olanca zenginliği ile devri amaçlanarak bir koruma/kullanma denge politikası sağlanmalıdır.

Bu politika doğrultusunda hazırlanacak planlar için göz önünde bulundurulması gereken öneriler aşağıya sıralanmıştır:

- Turizm yalnızca gelir getiren bir faaliyet değil, aynı zamanda sosyal bir olgudur. Turizmi geliştirme politikasının yaratacağı olanakların, toplumun sağlıklı dinlenme gereksinimine cevap verebilecek önemli bir araç vazifesini de görecektir.
- Turizm Bakanlığının fonksiyon ve etkinliğinin artırılması için Bakanlıktan beklenenlere açıklık getirilmesi gereklidir. İyi bir örgütlenme şarttır. Bu

örgütlenme yetki yönünden olsun, kaynaklar yönünden olsun; yeterli nitelik ve niceliğe sahip personel yönünden olsun, pek çok eksiklikleri tamamlayacak biçimde ele alınmalıdır.

- Öncelikle turizm sektörü için orta ve uzun dönemi kapsayan genel bir politika çalışmasına başlanılmalıdır. Bu politika elbette ki kısa bir sürede saptanamaz. O halde uzun dönem politika hazırlığı tamamlanıp uygulamaya geçirilinceye kadar bir geçiş dönemi uygulama planı hazırlanabilir.
- Turizm artık ulusal bir politika haline getirilmelidir.
- Uluslararası turizm hareketleri, turistlerin ülke tercihlerinde rol oynayan faktörler, tercih ettikleri turizm çeşidi, seyahat türleri, aylara göre tercihlerde değişebilen faktörler ve buna benzer sağlam güvenilir istatistiki bilgilerin sürekli gelişini sağlamak, yapılan araştırmalardan haberdar olmak gerekmektedir. Bu bilgiler ışığında Türkiye'ye hangi grup turistlerin geleceği yaklaşık olarak belirlenecektir.
- Yapılan araştırmalar sonucunda hedef alınan turist gruplarının arzu ve ihtiyaçları dikkate alınarak onlara satılabilecek toplam ürün tesbit edilecek veya toplam üründe gerekirse değişiklikler yapılabilecektir.
- Turizm sektöründe rekabet fiyat politikasında değil, turistlere sunulan mal ve hizmetlerin kalitesinde sağlanmalıdır. İşletmeler tarafından belirlenen fiyatlar arasında tutarsızlığın mevcut olması, güven açısından olumsuzluk teşkil etmektedir. Bunun giderilmesine çalışılmalıdır.
- Dış tanıtma girişimlerimizin doğrudan doğruya hedef alınan turist gruplarına yöneltilmesi sağlanmalıdır.
- Ulaşım ağının kurulması, geliştirilmesi ve öncelikle de hava ulaşımının geliştirilmesi çalışmalarına ağırlık verilmelidir.
- Gelişme ve başarı trendi olumlu sayılabilecek seyahat acentaları devlet tarafından aktif olarak desteklenmelidir. Yurt dışına birer tur operatörü olarak açılmalarına yardımcı olunmalıdır.
- Turizm sektörünün finansmanı için yabancı sermaye özendirilmelidir. Bu amaçla bürokratik işlemleri azaltılmalı, büyük yatırım şartı aranmamalıdır.
- Turizm işletmelerinde istihdam edilmek üzere nitelikli personel yetiştirilmesi için çalışmalar geliştirilerek sürdürülmelidir. Türk Eğitim Sisteminin büyük

sorunlarından biri olan yabancı dil eğitimine gereken önem verilmelidir. Turizm sektöründe başarı elde etmek, öncelikle insan kalitesine bağlıdır.

- Mevsim dışı turizm geliştirilmelidir. Eğitim ve kültür olayları, mevsim dışı turizme son derece uygundur. Uluslararası toplantılar, eğitim programları, kültür ve sanat olaylarına dönük turlar, genellikle otellerin “sezon dışı” fiyatlar uyguladıkları, turist sayısının düşük olduğu dönemlerde başarı ile gerçekleştirilebilmektedir. Bunun başarılabilmesi için konaklama işletmelerinde konferans ve toplantı salonu yapımı özendirilmelidir.
- İç turizmin geliştirilmesi için tatil dönemlerinin yıl içine yayılmasını sağlayacak bir politikanın geliştirilmesine önem verilmelidir. Bu sayede yerel halk turizm faaliyetlerine daha kolay katılabilecektir.
- Dünya turizmi gelişimine paralel yeni ilkeler tespit edilmelidir.
- Ürün niteliğinin korunması ve iyileştirilmesi önceliklidir. Nicel hedefler için kesinlikle nitel hedeflerden ödün verilmemelidir.
- Mevcut finansal yapıya göre politika ve stratejilerin oluşturulması sağlanarak, finans israfı ve tercih sorunları ortadan kaldırılmalıdır.
- Devlet kurumları arasında koordinasyonun sağlanması, ülke halkının, ekonomik ve kültürel olarak turizm olayı içine alınması yönünde yaygın eğitim uygulamaları geliştirilmelidir. Deniz, güneş, kum gibi geleneksel kitle turizm denince akla ilk gelen üç unsur açısından bakıldığında, Akdeniz’de sıradan bir ülke konumunda olan Türkiye, tarih, kültür, sanat ve doğal güzellikler, gastronomi, folklor, misafirperverliği söz konusu olduğunda aynı coğrafyada büyük bir üstünlüğe sahip olduğu unutulmamalıdır.

Önerilen sürdürülebilir turizm planlaması modeli ile sürdürülebilir turizm prensiplerine uygun turizm gelişimi sağlanabilir.

Modelde; makro planlama süreci içinde tüm sektörlerle yönelik çevresel ve kaynak analizi öngörülerek, çevresel değerlerin tesbiti ve korunması amaçlanmıştır. Model, iki alt süreçten oluşmuştur. Burada amaç, süreci oluşturan tüm etkenlerin birbirleri ile ilişkilerinin ve zaman içerisinde çıkması olası değişimlerin tam olarak ifade edilebilmesidir.

Birinci alt süreç; sürdürülebilir turizm planlama süreci, saha araştırmaları ile masabaşı çalışmalarının yapılarak sürdürülebilir turizm kriterlerine uygun turistik alanların tesbiti, Turizm Bakanlığı'nın öncülüğünde, özel sektör temsilcileri, planlama uzmanları, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri, turizm eğitim kurumları ve ilgili kamu kurumlarının katılımıyla, katılımcı ve şeffaf Turizm örgütünün oluşturulması, turistik bölgelerin tesbiti ve durum analizlerinin yapılması ve sürdürülebilir turizm prensipleri doğrultusunda her kademe için ayrı ayrı strateji ve kontrol mekanizmalarının oluşturulması süreçlerinden meydana gelmektedir.

İkinci alt süreç, sürdürülebilir turizm uygulama süreci; turistik tanıtımın bölgesel boyutta yapılması, turistik bölgeye gelerek, ayrılması süreçlerinden oluşturulmuştur. Turistin, bölgeden doyuma ulaşmış olarak ayrılması, turistin tekrar bölgeye gelmesine olanak sağlayacaktır. Ters bir durumda; turistin bölgeden doyuma ulaşmadan ayrılışı, temel noktaya dayanarak kontrol edilebilir. Birinci noktada, bölgede turistik talebin eğilimine göre yeni yatırım olanakları geliştirilebilir. Yatırım için oluşturulan bölge planı dikkate alınarak, bölge taşıma kapasitesi kontrol edilecek, kapasite uygun görüldüğü takdirde yatırıma izin verilecektir. Kapasite aşımı sözkonusu ise, yatırım alternatif bölgelere kaydırılabilecektir. İkinci noktada ise, turistler için karşılanamayan talep sözkonusudur. Talebin karşılanabilmesi için turistik eğilimlerin bilimsel yollarla tesbit edilmesine çalışılarak soruna çözüm yollarının geliştirilmesine çalışılacaktır.

Türkiye 21.inci yüzyılın globalleşen dünyasında, farklı renk ve tatlar arayan, değişen turist yapısının talep ettiği tüm özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Ülkemizin potansiyelinin, sürdürülebilirlik özelliğini göz ardı etmeden, turizmin hizmetine sunabilmek, ciddi, bilinçli ve bilimsel çalışma ve planlamayı gerekli kılmaktadır. Dış dünya ile verimli ilişkiler kurulması sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel gelişmelerin izlenebilmesi, turizm varlıklarının gerçekçi kullanımı ve turizm gelirlerinin arttırılması ancak turizmde etkin bir planlama ile sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AKAT, Ömer.**, Pazarlama Ağırlıklı Turizm İşletmeciliği, Motif Matbaası, İstanbul-1997.
- AKAT, Ömer.**, Turizm İşletmeciliği, Ekin Kitabevi, 2. Baskı, Motif Matbaası, İstanbul-2000.
- AYANOĞLU, Kamil ve diğerleri.**, (Torado 1992'den aktaran), Kamu Yatırım Projelerinin Planlanması ve Analizi, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Proje Yatırımları Değerlendirme ve Analiz Dairesi, Devlet Planlama Teşkilatı, 1996.
- AYKAÇ, Burhan.**, İnsan Kaynakları Yönetimi ve İnsan Kaynaklarının Stratejik Planlaması, Nobel Yayın Dağıtım, Yayın No: 61, Feryal Ofset, Ankara-1999.
- BARUTÇUGİL, İsmet Sabit.**, Turizm İşletmeciliği, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul-1989.
- BATMAN, Orhan.**, Otel İşletmelerinin Yönetimi, Birinci Baskı, Değişim Yayınları, Adapazarı-1999
- ÇORUH, Selahattin.**, Genel Turizm Bilgisi, Güven Matbaası, Ankara-1979.
- DALAY, İsmail.**, Yönetim ve Organizasyon İlkeler, Teoriler ve Stratejiler, Sakarya Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, Sakarya Üniversitesi Yayın No: 43, Adapazarı-2001.
- DEMİR, Tuncay.**, Turizm ve Çevre Etkileşimi, Çevre Yazıları-II, T.C. Çevre Bakanlığı Yayını, Ankara-1995 c.
- DİNÇER, Mithat Zeki.**, Turizm Ekonomisi ve Türkiye Ekonomisinde Turizm, Filiz Kitabevi, İstanbul-1993.
- DİNÇER, Ömer, Yahya FİDAN,** İşletme Yönetimi, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 1. Baskı, İstanbul-1996.
- ERDOĞAN, Harun.**, Ekonomik Sosyal Kültürel Çevresel Yönleriyle Uluslararası Turizm, 1. Baskı, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa-1996.

- EREN, Erol.**, Yönetim ve Organizasyon, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 4. Bası, İstanbul-1998.
- GÖKDAYI, İsmail.**, Çevrenin Geleceği Yaklaşımlar ve Politikalar, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, TÇV Yayın No: 115, Ankara-Şubat 1997.
- INSKEEP, E.**, Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Development Approach, Von Nostrand Reinhold, New York-1991.
- İÇÖZ, Orhan, Metin FİDAN**, Turizm Ekonomisi, Turhan Kitabevi, Birinci Bası, Ankara, Ekim-1998.
- KELEŞ, Ruşen, Can HAMAMCI**, Çevrebilim, İmge Yayınevi, Ankara-1993.
- KOZAK, Nazmi ve Diğerleri**; Genel Turizm İlkeler-Kavramlar, Turhan Kitabevi, Geliştirilmiş 4. Bası, Ankara-2000.
- Mc INTOSH, Robert W. ve diğerleri.**, Tourism Principles Praties Philosophies, Seven Editon, John Wiley Q Sons Inc., New York-1995.
- Mc INTYRE, George.**, Sustainable Tourism Development: Guide For Local Planners, WTO, Madrid-1993.
- MUCUK, İsmet.**, Modern İşletmecilik, Der Yayınları, Üçüncü Basım, İstanbul-1987.
- TOSKAY, Tunca.**, Turizm Olayına Genel Yaklaşım, Der Yayınları, 2. Baskı, İstanbul-1983.
- OLALI, Hasan.**, Turizm Dersleri, İstiklâl Matbaası, İzmir-1984.
- OLALI, Hasan, Meral KORZAY**, Otel İşletmeciliği, Beta Basım Dağıtım A.Ş., 2. Basım, İstanbul-1993.
- OLALI, Hasan.**, Turizm Politikası ve Planlaması, İşletme Fakültesi Yayın No: 228, İşletme İktisadı Enstitüsü Yayın No: 122, Yön Ajans, İstanbul-1990.
- OLALI, Hasan.**, Ege Bölgesi Turizmi ve Turizmin Mevsimlik Karakteri, İzmir İ.T.İ.A. Yayını No: 58, İzmir-1988.
- ÖZDEMİR, Mehmet.**, Turizmin Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Yapısına Etkileri, Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara-1992.
- ÖZGÜR, Cahit.**, Türkiye'nin Özel Çevre Koruma Politikası ve Foça Örneği, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir-1993.
- PEARCE, D.**, Tourist Development, John Wiley Q Sons Hong Kong-1990.
- PEARCE, D.**, Tourist Development, İkinci Baskı, Longman Scientific Q Technical, Essex-1991.

- SEZGİN, O. Mesut.**, Genel Turizm, 1995.
- SOLEY, Selçuk V.**, Turizmde Yapısal Gelişim, Ankara-1998.
- TUNÇ, Azize, Firuzan SAÇ.**, Genel Turizm Gelişimi-Geleceği, Detay Yayınevi, Ankara-1998.
- USTA, Öcal.**, Turizm, Altın Kitaplar, As Matbaacılık ve Tic. A.Ş., İstanbul-1994.
- USTA, Öcal.**, Turizm Olayına ve Türk Turizm Politikalarına Yaklaşım, Sembol Basımevi, İstanbul-1988.
- WALLIS, Malcolm.**, (Aktaran Aykaç, 1999), Bureaucracy, Macmillan Publishers, London-1989.
- YARCAN, Şükrü.**, Turizm Endüstrisinin Yapısı, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul-1998.

Makaleler

- ALTINAY, M. ve diğerleri.**, “Turizmde Planlama-Politikalar ve KKTC Turizm Sektörü, Anatolia: Turizm Araştırmalar Dergisi, s: 3-4, Eylül-Aralık, 1995, ss. 87-100.
- AVCIKURT, Cevdet.**, “Turizmde Sürdürülebilir Gelişme ve Türkiye”, Balıkesir-2000.
- BATMAN, Orhan, Tamer CÖMERT**, “Türk Turizm Planlamasında Yaşanan Kronik Uygulama Sorunları”, II. Turizm Şurası Bildirileri, I. Cilt, T.C. Turizm Bakanlığı, Ankara-2002, ss. 125-146.
- BATMAN, Orhan, Tamer CÖMERT**, “Makro Düzeyde Turizm Planlaması ve Sürdürülebilir Turizm”, I. Ulusal Turizm İşletmeciliği Kongresi, Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekim 25-26, Ankara, 2001a.
- BATMAN, Orhan, Tamer CÖMERT**, “Makro Düzeyde Turizm Planlaması ve Sürdürülebilir Turizm”, I. Ulusal Turizm İşletmeciliği Kongresi, Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekim 25-26, Ankara, 2001b.
- BİRKAN, İbrahim.**, “Türkiye'nin Turizm Kalkınmasının Sürdürülebilir Turizm İlkelerine Uygunluğu”, II. Turizm Şurası Bildirileri III. Cilt, T.C. Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara-2002, 139-154.
- BRUNDTLAND, Gro Harlem.**, “Ortak Geleceğimiz”, Dünya Çevre Kalkınma Komisyonu, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ekim 1991, 15-22.

- CEYLAN, Tülay.**, (Pearce, Markandya ve Babier'den aktaran) "Turizm ve Sürdürülebilir Gelişme", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 12, Türkçe-Güz, 2001, ss. 196-177.
- COSTA, Halder da.**, "The Economics of Ecotourism la East Timor", East Timor Study Group (ETSG) Working Paper: 05, March-1999.
- CÖMERT, Tamer.**, "Makro Düzeyde Turizm Planlamasını Gerektiren Nedenler ve Türkiye Uygulamaları", *Anadolu Turizmi Seminerleri I-II Bildiri Kitabı*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi ve Zile Belediyesi Kültürel Etkinlikleri, Zile Belediyesi Kültür Yayınları No: 1, Nisan, Zile-2001, ss. 96-114.
- ÇAĞATAY, Ayhan ve diğerleri.**, "Eko-Turizm İçin Mekan ve Yerel Toplulukların Katılımının Planlanması (Akseki-İbradı Havzası Örneği)", *II. Turizm Şurası Bildirileri*, Cilt: 2, Ankara-2002, ss. 203-217.
- ÇAVUŞ, Şenol, Abdullah TANRISEVDİ**, "Sürdürülebilir Turizm ve Yerel Ölçekli Bir Sürdürülebilir Turizm Gelişme Modeli Önerisi", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 11, Türkçe-Eylül-Aralık, 2000, ss. 149-159.
- ÇUBUK, Mehmet.**, "Sürdürülebilir Turizm! Turizm Planlamasında Ekolojik Yaklaşım", *Alanya'nın Geleceği Semineri*, 7-8-9 Kasım 1995, Alanya Mimarlar Odası Yayını, Yayın No: 2, Alanya-1996.
- DEMİR, Tuncay.**, "Turizm ve Çevre İlişkisi", *Çevre ve İnsan Dergisi*, Sayı: 21, 1995a, 59-62.
- DEMİR, Tuncay.**, "Çevreye Uyumlu, Sürekli ve Dengeli Turizm", *Çevre ve İnsan Dergisi*, Sayı: 24, 1995b, 63-64.
- DEMİRCİOĞLU, A. Güzin.**, *Turizm-Çevre Etkileşimi Bakımından Sürdürülebilir Turizm Planlaması*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 11, 1997, 135-147.
- DOWLING, R.**, "An Environmentally-Based Planning Model for Regional Tourism Development", *Journal of Sustainable Tourism*, Vol: 1, No: 1, 1993, ss. 17-37.
- ERİM, Rafet.**, "Türkiye'de Yasama, Yürütme ve Yargının Çevre Yaklaşımları", *İnsan Çevre Toplum*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara-1997, ss. 372-393.
- EVYAPAN, Rafet.**, "Türk Turizminin Çevre Sorunları", *I. Ulusal Turizm Kongresi Bildirileri*, Dokuz Eylül Üniversitesi, 178-184.
- GÜNEŞ, Gül.**, "Turizm ve Çevre İlişkileri", *Tabiat ve İnsan*, 1995, ss. 28-32.

- GÜNEŞ (PAÇACI), Gül.**, “Turistik Alanlarda Doğal Kaynakların Korunmasında Yeni Bir Kavram: Sürdürülebilir Turizm”, Çevre ve İnsan Dergisi, s. 6 , 1995, ss. 34-36.
- GÜRDAL, Mehmet.**, “Türkiye’nin Turizm-Doğal Çevre İlişkileri, Sorunları ve Çözüm Yolları”, I. Ulusal Turizm Kongresi, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu ile Kuşadası Belediyesi, 16-18 Kasım 1990, Bildiriler, Kuşadası, 1990, 198-203.
- HACIHASANOĞLU, Orhan.**, “Sürdürülebilir Turizm ve Çevre”, Tatil: Turizmcinin Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 24/25, Ocak-Şubat-1995, ss. 41-45.
- HANNEBERG, Peter.**, “Ecotourism or Ecoterorism?”, Environment, No: 17, July, 1994.
- HARCOMBE, David.**, “The Economic Impacts of Tourism”, ABAC Journal, Assumption University, Vol. 19, No. 2, Bangkok, Thailand, 1999, 3-28.
- HİMMETOĞLU, Bülent.**, “Sürdürülebilir Turizmi Gerçekleştirme Yolları”, Sürdürülebilir Turizm; Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım, 19. Şehi
- İÇÖZ, Orhan.**, “Turizm Sektöründe Plan ve Planlamanın Önemi”, Turizm Yılığ 1993, Türkiye Kalkınma Bankası Yayını, Ankara-1993, ss. 88-100.
- KAHRAMAN, Nüzhet.**, “Sürdürülebilir Kalkınma ve Turizm”, Anatolia, Turizm ve Çevre Kültürü Dergisi, Sayı: 4, Yıl: 5, Aralık 1994, ss. 73-77.
- KARADENİZ, Nilgün ve diğerleri.**, “Doğa Koruma Alanlarında Turizm Planlaması”, Tabiat ve İnsan Dergisi, Haziran-1994, ss. 22-25.
- KARAMAN, Aykut.**, “Sürdürülebilir Turizm Planlaması İçin Ekolojik Bir Çerçeve”, Sürdürülebilir Turizm; Turizm Planlamasında Ekolojik Yaklaşım, 19. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul-1996, ss. 101-116.
- MAY, Vincent.**, “Tourism and Environment Development: Assets, Sustainability and Management”, Tourism Management, Vol: 12, No: 2, June-1991, ss. 112-118.
- KELEŞ, Ruşen.**, “Çevre ve Siyaset”, İnsan Çevre Toplum, İmge Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Ankara-1997, ss. 236-286.
- KOYUNOĞLU, Sevim.**, “Turistlerin Sağlık Güvenliği Hakları”, II. Turizm Şurası Bildirileri, T.C. Turizm Bakanlığı, Cilt: 2, 12-14 Nisan 2002, Ankara-2002

- KUŞLUVAN, Salih.**, “Turizm Gelişiminin Çevre Üzerindeki Olumlu ve Olumsuz Etkilerinin Yönetimi”, Kapadokya Toplantıları VI, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri, 24 Mart 1999, 80-103.
- KÜÇÜKTOPUZLU, Faik.**, “Turistik Alanlarda Kontrolsüz Gelişme ve Alanların Taşıma Kapasiteleri”, Turizm Yıllığı 1988-1989, Türkiye Kalkınma Bankası, Ankara-1990.
- MANNING, Edward w.**, “Carrying Capacity and Sustainable Tourism”, World Tourism Organization International Seminar on Planning for Sustainable Tourism Development, July, 1999.
- MAY, Vincent.**, “Tourism and Environment Development: Assets, Sustainability and
- ÖZKAN, M. Bülent.**, “Ekoturizm Politikası”, Tabiat ve İnsan Dergisi, 1997, 37-39.
- RIZAOĞLU, Bahattin ve TANRISEVDİ, Abdullah.**, “Yerel Toplumsal Duyarlılığın Bir Ölçüsü Olarak Turizmin Toplumsal Taşıma Kapasitesi”, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 1-2, 1997, ss. 52-58.
- SANCAR, Feyriye Hazer.**, “Sürdürülebilir Kalkınma ve Turizm: Özgün Değerlerin Korunması ve Geliştirilmesi”, Turizm ve Çevre Konferansı, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara-1991.
- SANDAL, Ahmet.**, “Çevre Yönetimi Açısından Bakış”, Çevre ve İnsan, Sayı: 48, Ocak/Mart, 2001.
- SAYAR, Ash.**, (R. Keleş ve C. Hamamcı’dan aktaran) “Çevre Sorunları ve Nedenleri”, Tabiat ve İnsan, 1998, 28-31.
- SÖNMEZ, Necmi.**, “Ortak Geleceğimiz Stockholm 1972-Rio 1992 ve Sonrası”, Yeni Türkiye Dergisi, 95/5, 1995, 194-209.
- TAVMERGEN, İge Pınar, Pınar ÖZDEMİR**, “Çevre Korumasına Yönelik Turizm Uygulamaları: Yeşil Otelcilik, Doğa Turizmi ve ISO 14000”, Seçme Makaleler-33, TUGEY Yayını, Yayın No: 50, Ekim, İstanbul-1999.
- TORTOP, Nuri.**, (Çolpan’dan aktaran) “Turizm ve Belediyeler”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 21, Sayı: 2, Haziran-1988, ss. 3-10.
- TOSUN, C. ve JENKINS, C. L.**, “Regional Planning Approaches to Tourism Development: The Case of Turkey”, Tourism Management, Cilt: 17, No: 7, 1996.

- TUNÇSİPER, Bedriye.**, “Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre”, VI. Ulusal Turizm Kongresi Bildirileri, Adnan Menderes Üniversitesi ve Kuşadası Belediyesi, 18-20 Kasım, Kuşadası, 1995, 100-113.
- TURAN, Ali Bayram.**, “Turizmde Teknik Altyapının Önemi ve Bakanlığımızca Gerçekleştirilen Altyapı Çalışmaları”, II. Turizm Şurası Bildirileri, Cilt: 2, Ankara-2002, ss. 295-303.
- TÜRKER, Nuray.**, “Çevreye Karşı Duyarlılığın Uluslararası Rekabette Bir Strateji Olarak Kullanılması”, Hafta Sonu Seminerleri V., Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri-1999, ss. 159-180.
- ULU, Ahmet.**, “Turizmde İşletme Maliyetlerini ve Verimliliği Etkileyen bir unsur Olarak Turistik Alanların Kontrolsüz Gelişimi, Hafta Sonu Seminerleri, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri-1999, ss. 149-159.
- USLU, Orhan.**, “Turizm ve Çevresel Etkileri”, Turizm ve Çevre Konferansı, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, 3-5 Ekim 1990, Ankara-1990.
- WHEELER, Brian.**, “Turizmin Zor Zamanları Sorumlu Turizm Bir Yanıt Değil”, Turizmde Seçme Makaleler-17, TUGEY Yayını, Yayın No: 25, İstanbul-1993.
- YETER, Enis.**, “Yerel Yönetimler Açısından Turizmde Denetim Boyutu”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 3, Mayıs-1993, ss. 45-55.

Tezler

- ÇAKILCIOĞLU, Mehmet.**, Sürdürülebilir Turizme Yönelik Bir Yöntem Önerisi, Doğu Karadeniz/Trabzon İli Özelinde Bir İrdeleme, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul-1996.
- GEZİCİ, Ferhan.**, Sürdürülebilir Bölgesel Kalkınma Amacında turizm Eylemlerinin Etkisi: Türkiye Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul-1998.
- İLHAN, İbrahim.**, Bölgesel Turizm Planlaması Modeli ve Nevşehir Örneği, Dokuz Eylül üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir-1999.

KÖSEBALABAN, Nalan., Turizm-Doğal Çevre Arasındaki Etkileşim ve Türkiye'deki Büyük Ölçekli Konaklama İşletmeleri Yöneticilerinin Doğal Çevre Sorunlarına Yönelik Duyarlılıkları ve Turizm-Doğal Çevre Arasındaki Ortak Yaşamsal (Simbiyotik) İlişki Konusundaki Tutumlarını İnceleyen Bir Araştırma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul-1996.

MEYDAN, Selma., Turizmin Gelişiminde Bir Alternatif: Sürdürülebilir Turizm, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ağustos-1995.

ÖZKUL, Emrah., Turizm Hareketlerinin Sosyo-Kültürel Etkileri (Marmaris Örneği), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir-2001.

ÜNALAN, Dilek., Sürdürülebilir Turizm Gelişmesi ve Çevre, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-1995.

Diğer Kaynaklar

Devlet Planlama Teşkilatı., Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara-2001.

Devlet Planlama Teşkilatı., Kalkınma Planı Birinci Beş Yıl 1963-1967, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ocak, Ankara-1963.

Devlet Planlama Teşkilatı., Kalkınma Planı İkinci Beş Yıl 1968-1972, Başbakanlık Devlet Matbaası, Kasım, Ankara-1967.

Devlet Planlama Teşkilatı., Yeni Strateji ve Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıl 1973-1977, Başbakanlık Basımevi, Yayın No: DPT: 1272, Ankara-1973.

Devlet Planlama Teşkilatı., Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983, Başbakanlık Basımevi, Yayın No: DPT: 1964, Nisan, Ankara-1979.

Devlet Planlama Teşkilatı., Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989, Başbakanlık Basımevi, Yayın No: DPT: 1974, Ankara, 1984.

Devlet Planlama Teşkilatı., Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994, Başbakanlık Basımevi, Yayın No: DPT: 2190, Ankara-1990.

Devlet Planlama Teşkilatı., Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000, Başbakanlık Basımevi, Yayın No: DPT: 2190, Ankara-1995.

Devlet Planlama Teşkilatı., Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2006,

Başbakanlık Basımevi, Ankara-2000.

DPT Resmi Web Sitesi, www.dpt.gov.tr

İLHAN, İbrahim., Turizm Planlaması, Yayınlanmamış Ders Notları, Nevşehir-1998.

T.C. Turizm Bakanlığı., Turizmde 2. Atılım Dönemi, Çalışmalarımız ve Hedeflerimiz,
Ankara-2002.

T.C. Turizm Bakanlığı Resmi Web Sitesi, www.turizm.gov.tr

Turizm Bakanlığı., Turizm Mevzuatı, Teftiş Kurulu Başkanlığı Döner Sermaye
Merkezi Müdürlüğü, Devran Matbaası, Ankara.

Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Ortak Geleceğimiz, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı
Yayını, Oxford University Press, Üçüncü Baskı, 1987.

WTO (World Tourism Organisation)., “What is Sustainable Tourism?”, International
Year of Ecotourism, <http://www.unectie.org/pc/tourism/sust-tourism/home.htm>,
12.01.2002.

EKLER

Ek-1

Turizmi Dolaylı Olarak İlgilendiren Kanun ve Kanun Hükümünde Kararnameler

Kanun ve kanun hükmündeki kararnamelerde turizmi ilgilendiren hükümler; Kanun No. Kabul Tarihi ve Resmi Gazete'de yayımı belirtilerek aşağıda sıralanmıştır [Turizm Bakanlığı, 39-287].

1. Çevre Kanunu:

Kanun No: 2872

Kabul Tarihi: 09.08.1983

Resmi Gazetede Yayımı: 11.08.1983-18132

2- Başbakanlık Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair KHK:

Karar Sayısı: KHK/383

Karar Tarihi: 19.10.1989

3- Rulet, Tilt, Langırt vb. Oyun, Alet ve Makineleri Hakkında Kanun:

Kanun No: 1072

Kabul Tarihi: 13.12.1968

Resmi Gazetede Yayımı: 27.12.1968-13086

4- Arsa Ofisi Kanunu:

Kanun No: 1164

Kabul Tarihi: 29.04.1969

Resmi Gazetede Yayımı: 10.05.1969-13195

5- İmar Kanunu:

Kanun No: 3194

Kabul Tarihi: 03.05.1985

Resmi Gazetede Yayımı: 09.05.1985-18749

6- Büyük Şehir Belediyelerin Yönetimi Hakkında KHK'nin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun:

Kanun No: 3030

Kabul Tarihi: 27.06.1984

Resmi Gazetede Yayımlı: 09.07.1984-18453

7- Kadastro Kanunu:

Kanun No: 3402

Kabul Tarihi: 21.06.1987

Resmi Gazetede Yayımlı: 09.07.1987-19512

8- Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının Kuruluş ve Görevleri Hakkında KHK:

Karar Sayısı: KHK-388

Karar Tarihi: 27.10.1989

Resmi Gazetede Yayımlı: 06.11.1989-20334

9- Orman Kanunu:

Kanun No: 6831

Kabul Tarihi: 31.08.1956

Resmi Gazetede Yayımlı: 08.09.1956-9402

Ek-2

Turizm ile İlgili Tüzük, Yönetmelik, Bakanlar Kurulu Kararları ve Tebliğler

Turizm ile ilgili tüzük, yönetmelik, Bakanlar Kurulu kararları, ve tebliğlerin Resmi Gazete'de yayın tarihleri ile numaraları belirtilerek aşağıda sıralanmıştır [Turizm Bakanlığı, 1-32].

1. Dünya Turizm Örgütü (DTÖ) Tüzüğü (Resmi Gazete'de Yayımı: 08.10.1973-14679)
2. Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Tüzüğü (Resmi Gazete'de Yayımı 15.09.199-20636) (Değişiklik: 17.12.1994-22144)
3. Turizm Bakanlığı Müfettiş Yardımcılığı Giriş ve Müfettişlik Yeterlik Sınavı Yönetmeliği (Resmi Gazete'de Yayımı 01.02.1991-20773)
4. Turizm Bakanlığı Turizm Müdürlüklerinin Görev-Yetki-Sorumluluk ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik (Resmi Gazete'de Yayımı 24.06.1989-20205) (Değişiklik: 17.04.1990-20495)
5. Turizm Bakanlığı Disiplin Amirleri Yönetmeliği (Bakan Onayı: 22.06.1989-845)
6. Turizm Bakanlığı Sicil Amirleri Yönetmeliği (Bakan Onayı: 30.06.1989-1169)
7. Turizm Bakanlığı Araştırma-Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Görev ve Çalışma Usulleri Yönetmeliği (Bakan Onayı: 01.08.1989-143)
8. Turizm Eğitim Merkezleri (TUREM) Kuruluş Yönetmeliği (Resmi Gazete'de Yayımı: 08.09.1981-17452)
9. Turizm İşletmelerine Personel Yetiştirme Temel Eğitim Kursları Yönetmeliği (Resmi Gazete'de Yayımı: 04.06.1995-22303)
10. Profesyonel Turist Rehberliği (Resmi Gazete'de Yayımı: 02.07.1986-19152)
11. Seyahat Acentaları Birliği Yönetmeliği (Resmi Gazete'de Yayımı: 15.06.1973-14565)
12. Seyahat Acentaları Yönetmeliği (Resmi Gazete'de Yayımı: 04.09.1996-22747)
13. Av Turizmi Yönetmeliği (Resmi Gazete'de Yayımı: 15.06.1976-14565)
14. Seyahat Acentalarının Hac Seferi Düzenlemelerine Dair Esasları Belirleyen Yönetmelik (Resmi Gazete'de Yayımı: 17.01.1989-20052)
15. Turizm Yatırım, İşletme ve Kuruluşlarının Denetimi Hakkında Yönetmelik (Resmi Gazete'de Yayımı: 19.04.1983-18023)

16. Kamu Arazisinin Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelik (Resmi Gazete'de Yayımlı: 28.04.1983-18031) (Değişiklik: 01.03.1985-18681)
17. Turizm Yatırım ve İşletmeleri Nitelikleri Yönetmeliği (Resmi Gazete'de Yayımlı: 14.10.1993-21728) (Değişiklik: 11.06.1996-22653)
18. Yat Turizmi Yönetmeliği (Resmi Gazete'de Yayımlı: 04.08.1983-18125) (Değişiklik: 04.08.1986- 192529) (Değişiklik: 29.06.1991-20914)
19. Talih Oyunları Yönetmeliği (Resmi Gazete'de Yayımlı: 08.01.1983-17922) (Değişiklikler: 15.01.1986-18989; 14.04.1987-19431; 18.03.1989-20112; 13.04.1991-20844; 31.08.1992-21331; 19.08.1996-22732)
20. Turizmi Geliştirme Fonunun Denetlenmesine Ait Yönetmelik (Resmi Gazete'de Yayımlı: 10.01.1983-17924)
21. Turizmi Teşvik Kanununun Cezai Hükümlerinin Uygulanması Hakkında Yönetmelik (Resmi Gazete'de Yayımlı: 19.07.1985-18816)
22. Turizmi Teşvik Kanunu Gereğince Uygulanacak Para Cezalarının Tahsili ve Turizmi Geliştirme Fonuna Aktarılması Hakkında Yönetmelik (Resmi Gazete'de Yayımlı: 19.07.1985-18816)
23. Turizm İşletmelerinin Bakanlıkla, Birbirleriyle ve Müşterileriyle İlişkileri Hakkında Yönetmelik (Resmi Gazete'de Yayımlı: 23.03.1983-17996)
24. Belgeli Turizm İşletmelerinde Yabancı Personel ve Sanatkarların Çalıştırılması Hakkında Yönetmelik (Resmi Gazete'de Yayımlı: 01.03.1983-17974)
25. Turizm Bölgeleri Turizm Alanları ve Turizm Merkezlerinin Belirlenmesi İçin Çalışma Gruplarının Oluşturulması, Görev ve Yetkileri ile Çalışma Şekline İlişkin Yönetmelik (Resmi Gazete'de Yayımlı: 22.07.1983-18117) (Değişiklik: 22.07.1989-20229)
26. Turizm Alanlarında ve Turizm Merkezlerinde İmar Planlarının Hazırlanması ve Onaylanmasına İlişkin Yönetmelik (Resmi Gazete'de Yayımlı: 27.01.1983-17941) (Değişiklik: 16.06.1989-20197)
27. Turistik Yörelere Belediyelerine Vidanjör, Arazör ve Çöp Kamyonu Sağlanması Konusunda Kültür ve Turizm Bakanlığınca Yapılacak Yardımlara İlişkin Yönetmelik (Resmi Gazete'de Yayımlı: 26.10.1982-17850)
28. Turizm Bakanlığı Döner Sermaye İşletmeleri Yönetmeliği (Resmi Gazete'de Yayımlı: 23.03.1990-20470)

29. Turizm Bakanlığı Arşiv Hizmetleri Yönetmeliği (Resmi Gazete’de Yayımlı: 14.05.1990-20518)
30. Turizm Bakanlığı Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği (Bakan Onayı: 06.10.1983-2669)
31. Turizm Bakanlığı Ödüller Yönetmeliği (Resmi Gazete’de Yayımlı: 05.04.1985-18716) (Düzeltilme: 18.05.1985-18758)
32. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Mihmandarlık Görevi Hakkında Yönetmelik (Resmi Gazete’de Yayımlı: 04.02.1972-14089)
33. Turizm Bakanlığı’nca Mahalli, Milli ve Milletlerarası Turizm Faaliyetlerini Düzenleyen İl Özel İdarelerine Yapılacak Yardım Yönetmeliği
34. Türk Kara Sularında Sportif Amaçlarla Yapılacak Aletli Dalışlara İlişkin Yönetmelik
35. Turizm Uygulama Kurulunun Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik
36. Turizm Alan ve Merkezlerinde Yer Alan Termal Suların Kullanma Hakkı ve İşletilme Sulh ve Esasları Hakkında Yönetmelik (Resmi Gazete’de Yayımlı: 31.12.1993-21805)
37. Turizm Amaçlı Sportif Faaliyet Yönetmeliği (Resmi Gazete’de Yayımlı: 15.06.1997-23020)
38. Kültür ve Turizm Bakanlığı’na Bağlı Her Derecedeki Kurs-Seminer ve benzeri Hizmet İçi Eğitim Faaliyetlerinde Ücretle Okutulacak Ders Saatlerinin Sayısı, Ders Görevi Alacakların Nitelikleri ve Diğer Hususların Tesbitine Dair Esaslar (Karar Sayısı: 86/10848) (Resmi Gazete’de Yayımlı: 10.08.1986-19191)
39. Yabancı Uruklu Kişilerin, Turizm Bölge, Alan ve Merkezlerde Taşınmaz Mal İktisaplarında Uygulanacak Esaslar (Karar Sayısı: 836/6433) (Resmi Gazete’de Yayımlı: 13.05.1983-18046)
40. Yüzer Otel, Yüzer Lokanta veya Benzeri Tesislerin İşletilmesi Hakkında Karar (Karar Sayısı: 84/8737) (Resmi Gazete’de Yayımlı: 02.12.1984-18593)
41. 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanununun 33. Maddesinde Belirtilen Durumlarda Uygulanan Para Cezalarının İki Misli Arttırılması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı (Karar Sayısı: 85/9621) (Resmi Gazete’de Yayımlı: 10.07.1985-18807)

42. Turizmi Geliştirme Fonundan Verilecek Kredilerin Kullanımı ile İlgili Bakanlar Kurulu Kararı (Karar Sayısı: 85/10113) (Resmi Gazete’de Yayımları: 11.12.1985-18955) (Değişiklikler: 02.11.1987-87/12270; R.G.: 14.11.1987-19634; 14.04.1989-89/13986, R.G.: 27.04.1989-20151; 24.02.1991-91/1763; R.G.: 01.06.1991-20888; 20.12.1993-93/5206 R.G.: 22.06.1994-21968)
43. Turizm Yatırımlarını Hızlandırmak Maksudıyla Arazi ve Gayri Menkul Tahsislerinde Sürat Sağlanmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı (Karar Sayısı: 86/10497) (Resmi Gazete’de Yayımları: 16.05.1986-19109)
44. Ankara-Gaziosmanpaşa, İstanbul-Park Otel ve İstanbul-Taşkışla Bölgelerinin, Turizm Merkezi Olarak Tesbitine Dair Bakanlar Kurulu Kararı (Karar Sayısı: 84/8198) (Resmi Gazete’de Yayımları: 31.07.1984-18475)
45. (10) Merkezin Turizm Merkezi Olarak Tesbitine Dair Bakanlar Kurulu Kararı (Karar Sayısı: 84/8734) (Resmi Gazete’de Yayımları: 21.11.1984-18582)
46. (17) Adet Alanın Turizm Merkezi, (2) Adet Turizm Alanın Turizm Bölgesi Olarak Tesbitine Dair Bakanlar Kurulu Kararı (Karar Sayısı: 85/10036) (Resmi Gazete’de Yayımları: 07.12.1985-18951)
47. Bazı Merkezlerin Turizm Merkezi Olarak Tesbiti Hakkındaki 08.11.1984 Tarihli ve 84/8734 Sayılı Kararnamenin Eki Listeden Antalya-Lara Merkezinin Çıkarılmasına Dair Bakanlar Kurulu (Karar Sayısı: 85/10150) (Resmi Gazete’de Yayımları: 25.12.1985-18969)
48. (8) Adet Alanın Turizm Merkezi Olarak Tesbitine Dair Bakanlar Kurulu Kararı (Karar Sayısı: 86/10792) (Resmi Gazete’de Yayımları: 05.08.1986-19186)
49. (21) Adet Alanın Turizm Oteli Olarak Tesbitine Dair Bakanlar Kurulu Kararı (Karar Sayısı: 87/11608) (Resmi Gazete’de Yayımları: 09.04.1987-19426)
50. (17) Adet Alanın Turizm Merkezi Olarak Tesbitine Dair Bakanlar Kurulu Kararı (Karar Sayısı: 87/12106) (Resmi Gazete’de Yayımları: 25.09.1987-19585)
51. (11) Adet (21) Alanın Turizm Merkezi Olarak Tesbitine Dair Bakanlar Kurulu Kararı Alanın Turizm Merkezi Olarak Tesbiti ve (2) Adet Turizm Merkezinin İptal Edilmesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı (Karar Sayısı: 89/13900) (Resmi Gazete’ye Yayımları: 19.04.1989-20144)
52. (28) Adet Alanın Turizm Merkezi Olarak Tesbitine Dair Bakanlar Kurulu Kararı (Karar Sayısı: 89/14499) (Resmi Gazete’de Yayımları: 13.09.1989-20281)

53. Güney Antalya Turizm Alanı İçinde Kalan Beldibi-Göynük ve Çifteçesmeler Mevkiinde Turizme Ayrılmış Belgelerinin Uygulama Yapmak Üzere Tahsisine Dair Bakanlar Kurulu Kararı (Karar Sayısı: 88/12934) (Resmi Gazete’de Yayımlı: 05.06.1988-19833)
54. Bazı Alanların Turizm Merkezi Olarak ve Turizm Merkezi Olarak Tesbiti Hakkında 91/1514 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (Karar Sayısı: 91/1514) (Resmi Gazete’de Yayımlı: 20.05.1991-20876)
55. (18) Adet Alanın Turizm Merkezi Olarak Tesbitine Dair Bakanlar Kurulu Kararı (Karar Sayısı: 90/70) (Resmi Gazete’de Yayımlı: 05.03.1990-20452) (Düzeltilme: 07.09.1996-22750)
56. İstanbul ili Süleymaniye Mevkiinin Turizm Merkezi Olarak Tesbiti Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı (Karar Sayısı: 91/2500) (Resmi Gazete’de Yayımlı: 29.12.1991-21096)
57. (30) Adet Alanın Turizm Merkezi Olarak Tesbiti Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı (Karar Sayısı: 91/2137) (Resmi Gazete’de Yayımlı: 20.09.1991-20997)
58. Amasya İli Gölbeyle İlçesi Borabey Gölü Çevresinin Turizm Merkezi Olarak Tesbiti Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı (Karar Sayısı: 92/3124) (Resmi Gazete’de Yayımlı: 07.07.1992-21277)
59. Bazı Alanların Turizm Bölgesi ve Turizm Merkezi Olarak Tesbiti, Bazı Turizm Alan ve Merkezlerinin İptali, Bazı Turizm Merkezlerinin Tadili Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı (Karar Sayısı: 93/4833) (Resmi Gazete’ye Yayımlı: 17.10.1993-21731)
60. Bazı Alanların Turizm Merkezi Olarak Tesbiti, Bazı Turizm Alan ve Merkezlerinin Tadili Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı (Karar Sayısı: 94/6345) (Resmi Gazete’de Yayımlı: 17.12.1995-22205)
61. Antalya-Perge, Kongre ve Fuar Turizm Merkezi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı (Karar Sayısı: 96/9195) (Resmi Gazete’de Yayımlı: 09.04.1997-22959)
62. Turizm İşleri Yüksek Koordinasyon Kurulu Tebliği (Resmi Gazete’de Yayımlı: 06.09.1982-17804)
63. Turizm Bakanlığı Çalışanlarını Dernek Kurma ve Derneklere Üye Olmaları Hakkında Tebliğ (Resmi Gazete’de Yayımlı: 15.02.1997-22906) (Düzeltilme, 07.03.1997-22926)

- 64. Turizm İşleri Yüksek Koordinasyon Kurulu Tebliği (Resmi Gazete’de Yayımlı: 06.09.1982-17804)**
- 65. Turizm Bakanlığı Yurtdışı Teşkilatında Görevlendirilecek Personelin Seçim Esaslarına Dair Yönetmelik (Resmi Gazete’de Yayımlı: 04.06.1991-20891).**

ÖZGEÇMİŞ

1970 yılında Sakarya Hendek'te doğdu. İlk ve orta öğrenimini Ankara'da tamamladı. 1990-1996 yılları arasında Ege ve Akdeniz sahillerinde farklı otellerde ve farklı departmanlarda çalıştı.

1996 yılında Hacettepe Üniversitesi Ankara Meslek Yüksekokulu Turizm ve Otelcilik Programını üçüncülük ile bitirerek, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu'na dikey geçiş yaptı. 2000 yılında aynı üniversitede Araştırma Görevlisi kadrosuna atandı.

Halen Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak akademik çalışmalarına devam etmektedir. Bekar olup, İngilizce bilmektedir.